

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Magisterská diplomová práce

**ŽIVOT OBCE PONIKLÁ OD VZNIKU PRVNÍ
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY DO ÚNORA 1948**

Bc. Miloš Holubec

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci zpracoval samostatně na základě citovaných pramenů a literatury.

V Poniklé dne 27. dubna 2013

Bc. Miloš Holubec

Obsah

ÚVOD.....	5
1 DĚJINY OBCE PONIKLÁ OD PRVNÍCH PÍSEMNÝCH ZMÍNEK DO VZNIKU SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA	11
1.1 PŘEDSTAVENÍ OBCE.....	11
1.2 OD PRVNÍCH ZMÍNEK O PONIKLÉ DO ROZDĚLENÍ VALDŠTEJNSKÉHO PANSTVÍ.....	11
1.3 OD DOB HUSITSKÝCH PO BÍLOU HORU	14
1.4 OD TŘICETILETÉ VÁLKY PO ZAKONČENÍ REKATOLIZACE	16
1.5 OD VÝSTAVBY NOVÉHO KOSTELA PO OBNOVENÍ TĚŽBY ŽELEZNÉ RUDY.....	18
1.6 OD TOLERANČNÍHO PATENTU PO PRUSKO–RAKOUSKOU VÁLKU	22
1.7 OD INDUSTRIALIZACE OBCE PO PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKU.....	24
2 PONIKLÁ V NOVÉM ČESKOSLOVENSKÉM STÁTĚ	26
2.1 NÁSLEDKY VÁLKY V PONIKLÉ	26
2.2 SLAVNOSTI SPOJENÉ SE VZNIKEM STÁTU	27
2.3 POTRAVINOVÁ POMOC.....	28
3 OBRAZ OBCE V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ.....	30
3.1 GEOGRAFIE.....	30
3.2 SPRÁVA	30
3.3 URBANIZACE	31
3.4 DEMOGRAFIE.....	33
3.4.1 <i>Populační vývoj obce</i>	33
3.4.1.1 Vývoj počtu obyvatel do roku 1910	33
3.4.1.2 Oběti první světové války.....	33
3.4.1.3 Oběti okupace.....	34
3.4.1.4 Poválečný pokles obyvatelstva.....	37
3.4.1.5 Nemoci a lékařská péče	38
3.4.1.6 Ponikelští lékaři.....	41
3.4.2 <i>Národnostní poměry</i>	42
3.4.2.1 Národnostní vývoj do období okupace	42
3.4.2.2 Němečtí uprchlíci v Poniklé	42
3.4.2.3 Odsun Němců	45
3.4.3 <i>Náboženské poměry</i>	47
4 NÁBOŽENSKÝ ŽIVOT V OBCI	50
4.1 CÍRKEV ŘÍMSKOKATOLICKÁ	50
4.2 DĚNÍ VE FARNOSTI V LETECH 1918–1948.....	51
4.2.1 „Odrakouštit, odkatolčit“	55
4.2.2 <i>Rekvírování a pořizování nových kostelních zvonů</i>	58
4.3 EVANGELÍCI	59
4.4 CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ	61
5 SPOLEČENSKO–POLITICKÝ ŽIVOT.....	65
5.1 POLITICKÉ ZÁLEŽITOSTI A JEDNOTLIVÉ VOLBY V OBCI	65
5.1.1 <i>Předválečné volby</i>	66
5.1.2 <i>Obecní volby v roce 1919</i>	67
5.1.3 <i>Volby do Národního shromáždění v roce 1920</i>	68
5.1.4 <i>Obecní volby v roce 1923</i>	68
5.1.5 <i>Obecní volby v roce 1927</i>	69
5.1.6 <i>Volby do zemského a okresního zastupitelstva v roce 1928</i>	70
5.1.7 <i>Volby do Národního shromáždění v roce 1929</i>	70
5.1.8 <i>Volby do Národního shromáždění v roce 1935</i>	70
5.1.9 <i>Volby do zemského a okresního zastupitelstva v roce 1935</i>	71
5.1.10 <i>Obecní volby v roce 1938</i>	71
5.1.11 <i>Okupační správa</i>	72
5.1.12 <i>Ustanovení revolučního místního národního výboru</i>	74
5.1.13 <i>Obnovení politického života</i>	74

5.1.14	<i>Volby nového místního národního výboru v roce 1945</i>	75
5.1.15	<i>Volby do Ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946</i>	75
5.1.16	<i>Místní národní výbor vzniklý na základě voleb do Ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946</i>	76
5.1.17	<i>Volby do Národního shromáždění v roce 1948</i>	76
5.2	ÚSILÍ OBCE PONIKLÉ O POVÝŠENÍ NA MĚSTYS	77
5.2.1	<i>Obec se snaží dosáhnout elektrifikace skrze povýšení na městys</i>	77
5.2.2	<i>Zemský úřad zjišťuje oprávněnost požadavku</i>	78
5.2.3	<i>Komisionální šetření</i>	80
5.2.4	<i>Závěry šetření</i>	81
5.2.5	<i>Okresní úřad v Jilemnici podporuje obec v jejím úsilí</i>	82
5.2.6	<i>Žádost zamítnuta</i>	83
5.3	OBEC POD TÍHOU MNICHOVSKÉ DOHODY	84
5.3.1	<i>Přípravy na střet s nepřítelem</i>	85
5.3.2	<i>Průběh záboru krkonošského pohraničí</i>	87
5.3.3	<i>Poniklá součástí Německé říše</i>	88
5.3.4	<i>Odras války v obci</i>	90
5.3.5	<i>Osvobození</i>	94
5.4	SPOLKY A KULTURA V OBCI	97
5.4.1	<i>Počátky spolkového života</i>	98
5.4.2	<i>Spolky v době prvorepublikové</i>	98
5.4.3	<i>Útlum v době okupace</i>	102
5.4.4	<i>Znovuoživení spolků</i>	103
5.4.5	<i>Poválečné kulturní dění</i>	104
5.4.6	<i>Obecní knihovna</i>	106
6	ŠKOLSTVÍ	108
6.1	POČÁTKY ŠKOLSTVÍ V PONIKLÉ	108
6.2	ŠKOLSTVÍ V POČÁTCÍCH PRVNÍ REPUBLIKY	109
6.3	ZŘÍZENÍ HOSPODÁŘSKÉ ŠKOLY LIDOVÉ	110
6.4	ZŘÍZENÍ MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY	111
6.5	TRYZNA K ÚMRTÍ T. G. MASARYKA	112
6.6	STAV PŘED OKUPACÍ	113
6.7	ZÁSAH OKUPACE DO ŠKOLSTVÍ	114
6.7.1	<i>Zřízení mateřské školky</i>	117
6.8	OBNOVA ŠKOLSKÉHO ŽIVOTA OBCE V PLNÉM ROZSAHU	117
6.9	POÚNOROVÁ SITUACE	119
7	HOSPODÁŘSTVÍ	120
7.1	INDUSTRIALIZACE OBCE	120
7.2	LÉTA PRVNÍ REPUBLIKY	122
7.2.1	<i>Velká hospodářská krize a její důsledky pro obec</i>	123
7.3	LÉTA OKUPACE	125
7.3.1	<i>Pracovní nasazení ponikelských občanů v Německé říši</i>	128
7.4	LÉTA POVÁLEČNÁ	130
7.5	ZNÁRODŇOVÁNÍ	132
8	ROZVOJ OBCE	133
8.1	ELEKTRIFIKACE OBCE	133
8.2	VODOVOD	134
	ZÁVĚR	136
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	139
	RESUMÉ	142
	PŘÍLOHY	143
	ANOTACE	162

Úvod

Cílem této práce je představit čtenáři život obce Poniklá mezi vznikem první Československé republiky v roce 1918 a únorovým komunistickým převratem v roce 1948. Aby byl obraz obce v tomto třicetiletém období co nejplastičtější, tak je sledované období nahlíženo z různých stran, které jsou členěny do jednotlivých kapitol. V nich se snažím zaměřit na stěžejní témata, která utváří jedinečný život každé obce, a nejenak tomu je i u Poniklé.

V první kapitole je nastíněn vývoj obce od počátku její historie až do období první světové války. Tato kapitola tvoří východisko pro hlavní téma této práce. Pojítkem mezi první kapitolou a dalšími tématy je kapitola zabývající se důsledky války a odrazem vzniku československého státu v obci. Obraz obce v první polovině 20. století je vzhledem do geografického, správního, urbanizačního a demografického vývoje. Podrobněji je pak pojednáváno o náboženské situaci v obci, která v letech první republiky prošla bouřlivým vývojem. Nejrozsáhlejší kapitola „Společensko–kulturní život“ ve svém členění zahrnuje zejména obecní politiku se zřetelem na jednotlivé volby či spolkovou a kulturní činnost. Samostatnou podkapitolu jsem věnoval úsilí Poniklé o povýšení na městys, kde je zachycena řada informací důležitých pro lepší poznání obce z hlediska dané doby. Svou podkapitolu získala pro svoji důležitost i doba německé okupace.

V této práci nechybí ani kapitola věnovaná školství a jeho pohnutému vývoji od slibného rozvoje v době první republiky přes útlum v době okupace až po jeho poválečnou obnovu. Svou kapitolu dostalo i hospodářství. Zde lze sledovat vývoj průmyslového, zemědělského a i podnikatelského odvětví, a to jak v dobách konjunktury či hospodářské krize, tak i v souvislostech poúnorového dění v roce 1948. V další kapitole týkající se rozvoje obce je popsána snaha o elektrifikaci obce a o vybudování vodovodu. Práci doplňují závěrečné obrazové a textové přílohy vztahující se k předkládanému tématu.

Pro zpracování tématu, kterým se práce zabývá, jsem se rozhodl ze zájmu o historii a život mé rodné obce v období, které bylo sice relativně krátké, ale zato nabitě zvraty a paradoxy. Výzvou mi byla i skutečnost, že o historii obce (když pominu několikastránkové *Pamětní listy obce Poniklá 1354–2004* od Oldřicha Peterky) prakticky neexistuje žádná monografie. Jako stěžejní pramen mi tak posloužily především archivní materiály. Sledované období mě také zaujalo při zpracovávání mé bakalářské práce o historii farnosti Poniklá na přelomu 19. a 20. století, kde jsem však pojednával hlavně o strážce náboženské a končil rokem 1925. Přitom jsem se ale dostal k řadě materiálů, které mi posloužily jako východisko pro téma práce diplomové.

Metodologicky jsem vycházel z předchozích zkušeností a znalostí z tvorby bakalářské práce. Vyhledal jsem si literaturu, která podává informace o historii regionu či se přímo dotýká obce Poniklá. U archivních pramenů jsem započal zjišťováním, jaké kroniky týkající se obce jsou k dispozici a kde se nachází. V Státním okresním archivu Semily (dále jen SOkA Semily) jsem zmapoval jednotlivé fondy, které by taktéž mohly poskytnout cenné informace. Informace jsem zjišťoval i v Státním oblastním archivu Zámrska či Archivu Biskupství královéhradeckého. Shromážděné prameny a literaturu jsem poté prostudoval, zhodnotil a pomocí komparace začal zpracovávat. Vzniklý text jsem následně rozčlenil na stěžejní kapitoly, které jsem dále doplňoval a upravoval. Když se mi nějaký aspekt jevil jako zajímavý a podnětný, vyčlenil jsem mu v rámci kapitoly samostatný prostor, čímž vznikla celá řada podkapitol. Ne všechny kapitoly jsou striktně navzájem oddělené, spíše se doplňují a leckdy překrývají, např. téma poválečného odsunu Němců má rysy demografické i politické. Abych tedy některé záležitosti nedubloval, řešil jsem je odkazováním na patřičnou kapitolu či podkapitolu.

Zhodnocení pramenů a literatury

Z archivních pramenů byly pro tuto práci nejpřínosnější kroniky, z nich se však v SOkA Semily nachází pouze kroniky školní. Další kroniky se nachází zejména na Obecním úřadě Poniklá či u kronikářů různých spolků apod., tudíž nejsou opatřeny údaji běžnými k citování jiných pramenů.

V Archivu Obecního úřadu Poniklá je deponovaná *kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*. Ačkoli kronika začíná již rokem 1918, zpětně ji začal dopisovat teprve v roce 1926 Miroslav Jelínek, který v tomto roce do Poniklé nastoupil jako učitel na měšťanskou školu. To vysvětluje, že i celé pasáže jsou opsané z *Pamětní knihy obecné školy v Poniklé 1918–1948*. Jelínek dopsal kroniku do roku 1936, neboť v roce 1938 se před okupací pohraničí odstěhoval do vnitrozemí a nenašel se zatím žádný pokračovatel. Dopisování kroniky se chopil až roku 1946 Václav Pičman z č. p. 83, který začal kroniku zpětně dopisovat od roku 1937. Opíral se přitom o jiné kroniky (např. *Pamětní kniha obce Přívlastka 1915–1954*), ale i o neznámé spisy a své vzpomínky. Pičman dopsal kroniku do roku 1946 a dalším pokračovatelem se stal až Bohumil Hnyk z č. p. 251. Ten začal dopisovat text od místa, kde jeho předchůdce skončil, a to na základě školních kronik a vlastních poznámek.¹ Kronika je tedy poměrně obsáhlým zdrojem informací, ale jak je patrné, má svá úskalí. Velmi často je totiž dopisována s velkým časovým odstupem, takže často doslovně čerpá z necitovaných zdrojů, které se dají zjistit jen pomocí komparace. Časový odstup přináší i některé faktické nepřesnosti a nesrovnalosti. Nicméně kronika obsahuje i řadu jedinečných informací a v tom tkví její hodnota.

V Archivu Obecního úřadu Poniklá se nachází i *Pamětní kniha obce Přívlastka 1915–1954*, která je psána úhledně a bez většího časového odstupe mezi jednotlivými záznamy, čímž poskytuje řadu cenných informací. Ačkoli pojednává o Přívlastce, která byla tehdy

¹ Archiv Obecního úřadu Poniklá (dále jen AOÚ Poniklá). *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 4, 50, 107.

samostatnou obcí, záznamy z doby německé okupace a osvobození se zde týkají i přímo Poniklé.

Vynikajícím a přehledně zpracovaným zdrojem informací je *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918* a *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, které se nacházejí ve fondu Obecní a měšťanské školy Poniklá 1825–1948 (1952) v SOkA Semily. Jejich tvůrci byli jednotliví správci obecné, posléze i měšťanské školy v Poniklé. Zápisy jsou zde činěny pravidelně a pečlivě. Ačkoli již ze své podstaty tyto kroniky vypovídají především o školních záležitostech, jsou zde obsaženy i mnohé jedinečné informace ze života obce. Patrně nejstručnější zápisy pochází z období německé okupace, o to více se pak tehdejší správce školy Jaroslav Horák rozepsal o událostech v květnu 1945 a období poválečném. Ve fondu Národní škola Poniklá 1948–1953 v SOkA Semily se nachází i *Pamětní kniha Národní školy v Poniklé nad Jizerou 1948–1953*, ze které jsem použil jen několik faktických informací na doplnění. Tato kronika je vedena pečlivě a úhledně, ale obsahem je velmi poznamenána tehdejší komunistickou indoktrinací.

Pamětní knihu Poniklé fary, která se nachází ve Farním archivu v Jablonci nad Jizerou, psali jednotliví kněží působící ve farnosti. A tak co kněz, to jiná kvalita záznamů. Kronika obsahuje sice jedinečné informace, ale ty jsou velmi sporadické a týkají se zejména formálních a materiálních záležitostí. Důležité informace však skýtá k lepšímu pochopení dění v prvních letech Československé republiky, a to především po stránce náboženské.

Pamětní kniha Tělocvičné jednoty Sokol v Poniklé 1892–1921, která se nachází v Archivu Obecního úřadu Poniklá, je vcelku dobře vedena. Obsahuje hlavně spolkové záležitosti a o životě obce se z ní mnoho nedozvíme. Navíc končí již rokem 1921.

Cenné informace pro práci poskytl fond Okresního úřadu Jilemnice 1855–1942 a fond Okresního národního výboru Jilemnice (1980) 1945–1960, které se nachází v SOkA Semily. V nich se nachází rozmanité spisy a formuláře, ze kterých jsem v této práci použil zejména ty,

kteří pojednávaly o existenci různých spolků, které se tehdy v obci nacházely. Přínosný a na informace bohatý byl také materiál vztahující se k úsilí Poniklé o povýšení na městys. U obsahu těchto fondů je výhodou jejich přesnost a věrohodnost.

Při zpracovávání života obce v regionálních souvislostech jsem se opíral zejména o obsáhlou a fundovanou knihu *Krkonoše. Příroda, historie, život* od Jiřího Flouska a kolektivu. Knihu vytvořil kolektiv několika desítek odborníků, kteří pojednávají o krkonošském regionu z širokého tematického spektra. Nejvíce jsem čerpal z kapitol *Pravěk a raný středověk* od Olgy Harmanové a Ivo Ľaborewicze, *Od středověku po konec třicetileté války* od Jiřího Loudy a Ivo Ľaborewicze, *Od třicetileté války po 20. století* od Ludomíra Kocourka a Ivo Ľaborewicze, *Katolická církev* od Jiřího Loudy a Jana Luštince, *Evangelíci* od Jiřího Loudy a *Církev Československá husitská* od Jana Evangelisty Böhma a Davida Frýdla. Při zpracování tohoto tématu jsem využil i knihu *Jilemnice. Historická zastavení* od Jana Luštince, která pojednává hlavně o někdejší okresní městě Jilemnici, ale značně se dotýká také dění v regionu, do kterého Poniklá od počátku spadala. Při orientaci v dějinách obce mi byla nápomocná publikace *Pamětní listy obce Poniklá 1354–2004* od Oldřicha Peterky. Ta má sice jen necelých 30 stran, ale je nabitá hutnými informacemi, které poskytují vodítka k další badatelské činnosti. Z dalších knih, které mi pomáhaly při zpracovávání určitých témat, bych zmínil *Historie a současnost podnikání na Jilemnicku, Semilsku a Turnovsku* od Michala Jakla a kolektivu či *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura. Průvodce* od Lukáše Berana a Vladislavy Valchářové. Ty pomohly dotvořit hospodářský obraz obce zejména po stránce průmyslové. U obrazu náboženského jsem využil podkapitolu *Církevní poměry* z obsáhlé publikace *Velké dějiny zemí Koruny české*. 13. díl. *1918-1929* od Antonína Klimka a dále knihu *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí* od Zdeňka Srpa. V pojednání o školství mi zase pomohla podkapitola *Školství v Říšské župě*

Sudety z publikace *Velké dějiny zemí Koruny české*. 15.a díl. *1938-1945* od Jana Gebharta a Jana Kuklíka.

Na různých místech této práce mi dopomohly i další knihy, jejichž výčet je v seznamu pramenů a literatury. Okrajově jsem využil i internetové zdroje, zejména webové stránky obce Poniklá (www.ponikla.cz).

Další prameny, které jsem při tvorbě nevyužil, ale které by mohly jednotlivá témata více rozvíjet a obohatit, jsou zmíněny v závěru práce.

1 Dějiny obce Poniklá od prvních písemných zmínek do vzniku samostatného Československa

1.1 Představení obce

Poniklá, která bývá označována za jednu z nejstarších obcí západních Krkonoš, se rozprostírá v jihovýchodní části Libereckého kraje na území bývalého okresu Semily. V současnosti zaujímá rozlohu 1 376 ha a je tvořena z katastrálního území místních částí Poniklé, Nové Vsi, Zabylého a Preložky. Pod Obecní úřad v Poniklé nyní patří i dříve samostatná obec Přívlaka s místními částmi Přívlaka a Jilem.² Počet obyvatel činil k 1. lednu 2013 1 150 osob.³

1.2 Od prvních zmínek o Poniklé do rozdělení valdštejnského panství

Celé Krkonoše i s jejich bezprostředním podhůřím nemají dlouhou sídelní tradici. Důvodem je nehostinnost a špatná dostupnost, která tehdejší kolonizátory odrazovala. Proto minimálně do počátku 13. století celé hory i s přiléhajícím podhůřím pokrýval souvislý prales, kterým místy prostupovaly jen těžko schůdné stezky z Čech do Slezska (Novosvětský průsmyk, Žacléřský průsmyk, Libavské sedlo...). Z pravěkého období existují více méně pouze ojedinělé nálezy, které sice svědčí o přítomnosti člověka v některých lokalitách, nicméně nenaznačují existenci větších sídelních lokalit. Spíše jsou dokladem prehistorických komunikací směřujících přes Krkonoše do Slezska. Nejstarší nálezy z Krkonoš pochází ze střední doby kamenné (10 000–8 000 let př. Kr.), a to dokonce i z území dnešní Jilemnice, která je od Poniklé vzdálena cca 10 km.⁴

² Obec Poniklá. *Archiv*. In: http://www.ponikla.cz/archiv/CL_2007-05-31_vesnice_roku_2007.doc [cit. 26. 12. 2012].

³ Obec Poniklá. *O Poniklé*. In: <http://www.ponikla.cz/obcan/o-ponikle/> [cit. 18. 04. 2013].

⁴ FLOUSEK, Jiří, et al.: *Krkonoše. Příroda, historie, život* (dále jen *Krkonoše*). Praha 2007, s. 395–398.

O osídlování západních Krkonoš, kam se řadí i Poniklá, není mnoho písemných informací. Jedním z důvodů je, že zde nevznikla žádná církevní doména a ani vlastní majetek panovníka, ke kterému by se případné písemnosti vázaly. Prvními známými majiteli levobřežního území řeky Jizery (když pomíneme královskou komoru) byl rod Valdštejnů. Ti později zakoupili od Lemberků i území na levém břehu Jizery, čímž utvořili poměrně rozsáhlé dominium. Valdštejnové měli díky tomu hlavní zásluhu na kolonizaci západních Krkonoš. Ta započala pravděpodobně za Zdeňka z Valdštejna v poslední čtvrtině 13. století, čemuž nasvědčují archeologické nálezy z rychlovského hrádku (od Poniklé vzdálen vzdušnou čarou cca 4,5 km), hradu Nístějky (od Poniklé vzdálen vzdušnou čarou cca 2 km) a štěpanického hradu (od Poniklé vzdálen vzdušnou čarou cca 6 km). Hrad Štěpnice, který vznikl v první etapě kolonizace (doložen k roku 1304),⁵ se stal na tři století sídlem zdejší větve Valdštejnů a dal jméno i vzniklému správnímu celku – štěpanickému panství. Jeho střediskem se stalo nově založené město Jilemnice (od Poniklé vzdálena vzdušnou čarou cca 6,5 km).

Poniklá byla pravděpodobně založena ke konci 13. století či v první polovině 14. století, tedy v období středověké kolonizace Krkonoš. Jejím prvním osídlovatelem, stejně jako celé západní části hor, bylo české obyvatelstvo, což dokládají původní české názvy obcí. Poniklá vznikla jako protáhlá obec lánového typu v údolí dnešního Ponikelského potoka, přičemž jednotlivé usedlosti lemovaly jeho oba břehy. Nejnižší položená stavení se nacházela v blízkosti řeky Jizery. Ostatní pak stoupala výše směrem do hor.⁶

První písemná datovaná zmínka o Poniklé se vztahuje až k roku 1352, kdy patřila Jeníku z Valdštejna. K roku 1354 se nám váže zmínka o prvním známém obyvateli obce – faráři Martinovi z Poniklé.⁷ V té době zde již existoval dřevěný kostel.⁸ Ten je poprvé

⁵ FLOUSEK, Jiří, et al.: *Krkonoše. Příroda, historie, život* (dále jen *Krkonoše*). Praha 2007, s. 444.

⁶ *Tamtéž, Krkonoše*, s. 398.

⁷ PETERKA, Oldřich: *Pamětní listy obce Poniklá 1354–2004* (dále jen *Pamětní listy*). Jilemnice 2004, s. 4.

⁸ Peterka ve své publikaci uvádí, že ponikelský kostel byl původně zasvěcen sv. Mikuláši, přičemž se odvolává na soupis arcidiecéze pražské. Srov. PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 4.

zmiňován jako farní v roce 1384.⁹ Oblast Krkonoš patřila nejprve v rámci pražské diecéze (od roku 1344 arcidiecéze) do královéhradeckého arcidiakonátu. Ten byl na počátku 14. století rozčleněn na jednotlivé děkanáty. Takže zatímco střední a východní část Krkonoš spadala pod děkanát královédvorský, západní část Krkonoš se včetně Poniklé dostala do děkanátu jičínského. Hranici mezi těmito dvěma děkanáty určoval tok Labe. Na tomto místě je vhodné zmínit, že Poniklá je jednou z nejstarších farností západních Krkonoš. Lze to odvodit na základě výčtu farností jičínského děkanátu pro 14. a 15. století, který provedl August Sedláček ve svém *Místopisném slovníku historickém království Českého*. Jako nejzápadnější výspa děkanátu je zde uvedena Poniklá a na východ od ní až (Horní) Štěpnice.¹⁰ Území ponikelské farnosti tak teoreticky tvořilo obrovské území ohraničené řekou Jizerou, pohořím Krkonoš a hranicemi štěpanické farnosti. Krkonošské farnosti na západ od Poniklé vznikaly až v mnohem pozdější době, což svědčí o neprostupnosti a nehostinnosti tamějších končin. Farní kostel v Jablonci nad Jizerou, tedy ve farnosti, která s Poniklou dodnes na východě sousedí, je doložen až k roku 1547.¹¹

Již před polovinou 14. století došlo k dělení valdštejnského panství mezi potomky, přičemž levobřežní část s centrem v městečku Vysokém i s hradem Nístějka nakonec Valdštejnové prodali Vartenberkům, kteří ji pak prodali Jenštejnům. Již v předhusitském období začali do Krkonoš postupně pronikat také skláři a horníci, přičemž právě hornictví se stalo jedním z nejvýznamnějších faktorů, který ovlivňoval rozvoj a život Poniklé. První drobné důlní práce na území obce započaly nejpozději na počátku 15. století a týkaly se těžby železné rudy. Ta se zpracovávala ve Štěpanicích, později v Hrabačově.¹² První epocha ponikelského hornictví skončila patrně někdy ve druhé polovině 16. století. Obnovení těžby

⁹ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: Statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer*. 3. díl. *Bidschower Kreis* (dále jen *Das Königreich Böhmen*). Praha 1835, s. 175.

¹⁰ SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický království Českého* (dále jen *Místopisný slovník*). Praha 1909, s. 369.

¹¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Díl 2. Praha 1997, s. 515.

¹² PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 5.

nastalo roku 1751 v souvislosti se založením železáren v Arnoštově (součást Horní Sytové) v roce 1754 a trvalo do vyhoření železáren v roce 1850.¹³

1.3 Od dob husitských po Bílou horu

V době husitských bouří zůstala západní část Krkonoš více méně na okraji dění, za což jistě mohla jejich geografická poloha i řídké osídlení. Přesto si i sem našlo husitství cestu - např. Václav z Jenštejna, pán na Nístějce, jel v čele poselstva českých kališníků nabídnout Vitoldovi, panovníku Litvy, královskou korunu a přitom byl ve Slezsku zajat.¹⁴ O tom, že husitství se dotklo i periferní obce v blízkosti zemských hranic, jakou Poniklá byla, svědčí i skutečnost, že zdejší farnost byla po husitských válkách zbavena svého faráře a musela být spravována odjinud.¹⁵

Z pohledu náboženského se východní Čechy staly postupně jedním z důležitých center husitství. Oblast Krkonoš však představovala určitou výjimku. Mohla za to jednak blízkost katolického Slezska, kam směřovala řada uprchlíků, tak i skutečnost, že východní a střední část pohoří byla již v té době převážně obývána německým obyvatelstvem, které jako celek rovněž zachovalo věrnost katolické církvi. Farní správa tak zůstala na horách a v podhůří i během neklidného období zachována a po skončení válek byla znovu většina far obsazena. Nicméně během následujících desetiletí pozvolna do západních Krkonoš vstupovala kališnická víra.¹⁶

Roku 1492 došlo k poměrně důležitému kroku, kdy si Valdštejnové mezi sebou rozdělili štěpanické panství na dvě samostatné části. Zatímco Heník z Valdštejna obdržel štěpanické panství (později přesídlil do Branné, proto se celé panství začalo nazývat jako branské)¹⁷, jeho strýc Hynek z Valdštejna získal panství jilemnické. Poniklá přitom připadla spolu s dolní

¹³ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 453–454.

¹⁴ Tamtéž, s. 398–400.

¹⁵ SOMMER, J. G.: *Das Königreich Böhmen*, s. 175.

¹⁶ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 524–525.

¹⁷ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 5.

polovinou města Jilemnice, Víchovou, Křižlicemi, Štěpanicemi, Štěpanickou Lhotou, Mrklovem, Brannou, Javorkem, Lhotkou, Slemenem, Zadní Ždírnici, Valteřicemi, Borovnicí a Rábným do panství štěpanického. Naproti tomu panství jilemnické zahrnovalo horní polovinu města Jilemnice, Jilem, Hrabačov, Martinice, Purklín, Kruh, Roztoky, Jestřabí, Mříčnou, Kunratice, Přední Ždírnici, Čistou, Roprachtice, Sytovou, Jablonec nad Jizerou, Kunčice a Vojtěšice.¹⁸

Zatímco branské panství drželi tolerantní katoličtí Valdštejnové až do roku 1606, kdy se jeho majitelem stal Václav Záruba z Hustířan, jilemnické panství přešlo již roku 1522 prodejem do vlastnictví pánů Jilemnických z Újezdce a Kúnic. Arnošt z Újezdce a Kúnic pak roku 1530 přestoupil v Mladé Boleslavi k Jednotě bratrské. Vyznavači této konfese se stali i jeho rodoví nástupci, včetně dalších majitelů panství – od roku 1577 rodu Křineckých z Ronova¹⁹, kteří vlastnili jilemnické panství až do třicetileté války. Naproti tomu na pravém břehu Jizery v okolí Vysokého se prosazovalo větší měrou i luteránství.²⁰

Když roku 1606 prodali Valdštejnové branské panství, nebylo již v Krkonoších držitelů významnějších panství hlásících se ke katolictví. Západ patřil sympatizantům Jednoty bratrské, střed a východ pak stoupencům učení Martina Luthera. Když pak roku 1618 vypuklo stavovské povstání proti Habsburkům, krkonošští šlechtici se ocitli mezi nepřáteli císaře. Po bitvě na Bílé hoře roku 1620 na to mnozí z nich doplatili, byť např. Křineckým z Ronova majetek nakonec konfiskován nebyl (neboť ho držela vdova a dcery po Albrechtovi Křineckém, které do povstání nebyly zapojeny) a Václavu Zárubovi z Hustířan bylo panství ponecháno, i když bylo změněno na manství (u soudu prokázal, že podporu stavům poskytl až pod hrubým nátlakem a vojenského tažení se osobně nezúčastnil).²¹

¹⁸ LUŠTINEC, Jan: *Jilemnice. Historická zastavení* (dále jen *Jilemnice*). Jilemnice 2000, s. 12.

¹⁹ Tamtéž, s. 12.

²⁰ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 525.

²¹ Tamtéž, s. 404.

1.4 Od třicetileté války po zakončení rekatolizace

V období třicetileté války se ocitly Krkonoše do jisté míry v zorném poli Albrechta z Valdštejna. Právě jemu roku 1624 museli Křinečtí (v této době zastoupeni pouze ženami) pod nátlakem prodat jilemnické panství. Ale jelikož vévoda za panství smluvní částku do své smrti nezaplatil, prodali je Křinečtí v roce 1637 Janu Vilému Harantovi z Polžic a Bezdržic (Harantové drželi jilemnické panství až do roku 1701). Branské panství získal Albrecht z Valdštejna roku 1632, když si dopředu předkupem za pětinu odhadní ceny zajistil, že mu po smrti Václava Záruby z Hustiřan připadne. V témže roce pak vévoda prodal branské panství svému švagrovi hraběti Ottovi Bedřichovi z Harrachu, čímž v Krkonoších započalo dlouhé a významné působení tohoto rodu.²²

Válečné útrapy třicetileté války se Valdštejnově „terra felix“ zcela vyhýbaly a i rekatolizace probíhala jenom pozvolna, to vše až do vévodova zavraždění v Chebu roku 1634. Posléze začali Švédové drancovat Krkonoše. Co se týče jejich západní části, ještě roku 1634 vypálili Jilemnici, v roce 1646 zámek v Horní Branné. Pak se usídlili na pustém hradě ve Štěpanicích, odkud podnikali kořistnické výpravy do okolí.²³ O tom, jak tvrdě třicetiletá válka zasáhla tamější region, svědčí i skutečnost, že v sousedství Jilemnice zanikla vesnice Javorek a městečko Purklín.²⁴ Nakolik byla válečnými událostmi dotčena Poniklá, lze jen spekulovat. Nicméně přítomnost Švédů na blízkém hradu Štěpanice a skutečnost, že obec ztratila po třicetileté válce status farnosti a stala se filiální k Horní Branné, jisté indicie nabízí.²⁵ Přesto berní rula k roku 1654 uvádí v Poniklé pouze tři pusté statky oproti pětadvaceti obydleným. K roku 1657 máme k obci zmínku v tzv. ungeltním registru, ze které vyplývá, že se v Poniklé zpracovával len a tkalo plátno, které se pak ve velké míře vyváželo i za hranice země.²⁶

²² LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 13, 47.

²³ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 405.

²⁴ LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 13.

²⁵ TUREK, Adolf: *Průvodce po archivních fondech*. 16. díl. *Státní archiv v Jablonci nad Nisou* (dále jen *Průvodce po archivních fondech*). Praha 1956, s. 102.

²⁶ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 7.

Postupná rekatolizace začala v Krkonoších od roku 1620. Do roku 1624 museli všichni protestantští duchovní opustit Čechy, avšak vpády Švédů a blízkost již protestantského Slezska snahy Habsburků dosti komplikovali. Krom toho se katolická církev v celé oblasti potýkala s enormním nedostatkem kněží. Tristní situaci vystihuje skutečnost, že ještě v polovině 17. století spravoval celé široké okolí Jilemnice včetně lomnického panství jediný kněz, a to hornobranský farář Salomon Ries. Situace se měnila velmi pomalu, a to i navzdory jezuitským a kapucínským misiím. Nutno také dodat, že rekatolizační úsilí bylo v západních Krkonoších poměrně poklidné. Stalo se tak díky tomu, že branské panství spravoval od roku 1639 pražský arcibiskup a kardinál Arnošt Vojtěch Harrach²⁷, známý odporem k násilným rekatolizačním formám. Jilemnické panství v té době vlastnili Křinečtí z Ronova a později Harantové z Polžic a Bezdruzic, přičemž zejména u prvně jmenovaných nelze o sympatiích k nekatolickému prostředí pochybovat.

Přesvědčivým důkazem o pomalé rekatolizaci je soupis poddaných podle víry z roku 1651, který v horní části města Jilemnice uvádí pouze 33 katolíků, z toho 20 ve službě na jilemnickém zámku. Poněkud paradoxně pak působí, že v o rok pozdějším výkazu se na jilemnickém a branském panství neuvádí ani jeden nekatolík, což ale svědčí především o formálním přístupu úředníků.²⁸ K roku 1651 se uvádějí obce z blízkého okolí Poniklé, např. Jestřabí, Jablonec či Rokytnice, jako ryze protestantské. Na celém jilemnickém panství bylo v té době zjištěno pouze 39 katolíků. Z toho vyplývá, že i Poniklá byla v této době protestantsky založená a bez řádné duchovní správy. Následná rekatolizace podnítila odchod mnoha obyvatel za hranice, zejména do luteránské Lužice. V tomto období lze rovněž sledovat vznik různých sekt, jako např. mikulášenců či novokřtěnců, které se v různých modifikacích udržely po další staletí.

²⁷ V tom roce zemřel Otto Bedřich Harrach a kardinál Arnošt Vojtěch Harrach se ujal poručnické správy za jeho nezletilého syna Ferdinanda Bonaventuru, kterému byl strýcem. Srov. LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 50.

²⁸ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 525–526.

Zlepšení církevních poměrů v severovýchodních Čechách mělo přinést zřízení královéhradeckého biskupství, do kterého připadla i celá oblast Krkonoš, včetně Poniklé. Toto nové biskupství se vyčlenilo z východní části arcibiskupství pražského.²⁹ Stalo se tak na základě buly *Super universas* papeže Alexandra VII. ze dne 10. listopadu 1664. Prvním biskupem nové diecéze se stal Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka.³⁰ Zatímco v západních Krkonoších probíhala misijní činnost pomalu, ale úspěšně (např. i díky činnosti jezuita P. Kaspara Diriga), ve středních a východních Krkonoších měla rekatolizace násilný charakter, takže docházelo k nepokojům, útěkům poddaných atd. Krom toho z Lužice, Slezska a Saska přicházeli tajně z emigrace kazatelé, kteří utvrzovali horské obyvatelstvo v jejich protestantské víře. Situace se začala pro katolickou stranu zlepšovat až ke konci 17. století. Přibylo katolických kněží, ubylo evangelických kazatelů ochotných působit v ilegalitě a krom toho se na obyvatelstvu začala jistě projevovat i únava z dlouhého vzdoru. Přesto, když v roce 1781 vydal císař Josef II. toleranční patent, přihlásilo se na jilemnickém panství k augšpurskému vyznání 950 evangelíků.³¹

1.5 Od výstavby nového kostela po obnovení těžby železné rudy

O tom, že i v Poniklé rekatolizace postoupila, svědčí rok 1682, kdy byl původní dřevěný kostel zbourán a náhradou za něj vystavěn zděný.³² Z původního inventáře dřevěného kostela se přitom do dnešních dnů zachovala pouze část původní kamenné polychromované renesanční křtitelnice, která později posloužila jako podstavec novější křtitelnici cínové. Novostavba kostela se stala pravděpodobně vůbec prvním zděným objektem ve vsi. Ten byl vystavěn jako jednolodní chrám s pětibokým presbytářem a obdélnou sakristií na severní straně. Loď byla sklenuta valenou klenbou s výsečemi na pásech vybíhajících z polopilířů.

²⁹ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 410.

³⁰ SRP, Zdeněk: *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*. Hradec Králové 2005, s. 11.

³¹ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 526–532.

³² SOMMER, J. G.: *Das Königreich Böhmen*, s. 175.

V presbytáři a v sakristii byla užita valená klenba s výsečemi. Hranolová věž s hodinami a zvonící byla přistavěna k západnímu průčelí až roku 1804. Do té doby tedy musela sloužit stará roubená zvonice nacházející se v blíže nespecifikovaném místě kostelního areálu.³³ V oné zvonici se v té době nacházely tři zvony z roku 1555, 1601 a 1623. K těmto zvonům roku 1888 ještě přibyl malý sanktusový zvon, který přečkal v sanktusové vížce do dnešních dnů.³⁴

Pro 17. století, zvláště pak jeho druhou polovinu, je charakteristické zvětšování rozsahu osídlení. Zvláště vznik výše položených osad a bud (určených pro tzv. budní hospodářství na hřebenech hor spojené s pastevectvím). Hmotné škody a úbytek obyvatelstva během třicetileté války vedly přitom ke zvyšování robotních povinností.³⁵ K roku 1691 máme k dispozici první údaj o počtu obyvatel Poniklé, který hovoří o 520 osobách.³⁶

V roce 1701 se Ferdinandovi Bonaventurovi hraběti Harrachovi (1637–1706), majiteli branského panství, podařilo zakoupit od Harantů z Polžic a Bezdruzic panství jilemnické. Tímto počinem vzniklo v západních Krkonoších rodové dominium, rozsahem území podobné tomu, jaké zde drželi Valdštejnové před rokem 1492. Harrachové pak toto území spravovali nepřetržitě až do roku 1945.³⁷

Za Aloise Tomáše Raimunda hraběte z Harrachu (1669–1742)³⁸ došlo v Poniklé k výstavbě nové farní budovy.³⁹ Stalo se tak roku 1721.⁴⁰ Tehdy se Poniklá opět stala farností

³³ POCHE, Emanuel, et al.: *Umělecké památky Čech* (dále jen *Umělecké památky*). 3. díl. Praha 1980, s. 134–135.

³⁴ Farní archiv v Jablonci nad Jizerou (dále jen FA Jablonec nad Jizerou). *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 56.

³⁵ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 409–410.

³⁶ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 7.

³⁷ LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 50–56.

³⁸ Tamtéž, s. 50.

³⁹ Budova byla koncipována jako přízemní budova obdélníkového půdorysu s klenutými stropy a předsíní směrem do farní zahrady. Fara byla vystavěna na mírném návrší několik desítek metrů jihovýchodně od kostela. V přízemí se nacházel po jedné straně chodby velký sál sousedící s menší místností a po druhé straně chodby byla dva chlévy. Na chodbě pod schody směrem do podkroví byl vchod do hlubokých sklepů, které se dodnes zachovaly, ačkoli vchod k nim je zasypaný. V podkroví se nacházela tzv. kaplanka, kde byl byt kněze. Tato kaplanka byla směrem k návsi ohraničena štítem (podobný štít byl i z druhé strany budovy směrem do farní zahrady). Podél této místnosti byly již jen půdní prostory, neboť střecha zde byla skosená. K faře přiléhala farní

a přestala být filiální k Horní Branné.⁴¹ Tento krok byl dalším z důkazů úspěšného dovršení rekatolizace podhorských oblastí, ale i potvrzením a posílením významu obce. Po smrti Aloise hraběte z Harrachu převzal panství jeho syn Bedřich August Gervasius Protasius hrabě z Harrachu (1696–1749). Sám se však správě panství nemohl náležitě věnovat kvůli svým politickým ambicím, a tak tím namísto sebe pověřil hraběte Františka Karla Rudolfa von Sweerts-Sporcka (1688–1757).⁴²

Postavení poddanského obyvatelstva v Krkonoších v 18. století zhoršovala zejména válečná tažení a s nimi spojené hladomory. Dělo se tak zejména za tzv. slezských válek (neboli válek o rakouské dědictví) v letech 1740–1742, 1744–1745 a 1756–1763. Nespokojenost poddaných s jejich neutěšenými podmínkami vyvrcholila v roce 1775 nevolnickým povstáním. To propuklo na náchodském panství a posléze se rozšířilo i na panství trutnovské, vlčické, maršovské, žacléřské, vrchlabské a jilemnické, čímž postihlo celé Krkonoše. Nezdařené povstání bylo vojensky potlačeno a tvrdšímu potrestání rebelů zabránila amnestie Marie Terezie, avšak s výstrahou ztrestání jakéhokoli dalšího pokusu o vzpouru.⁴³

Po Bedřichovi z Harrachu nastoupil do čela rodu Arnošt Quido hrabě z Harrachu (1723–1783). Ten na svém panství proslul jako člověk s vysokým lidským cítěním, zejména tím, že svým poddaným ochotně nabízel lékařskou i materiální pomoc. Úředníky a faráře nabádal, aby co nejspravedlivěji a nejsvědomitěji zastávali své úřady, a na svém panství se významně zasloužil o rozvoj železářství, sklářství, lesnictví, plavení dřeva, zemědělství a plátenictví.⁴⁴ Arnošt z Harrachu zasáhl výrazným způsobem do historie obce Poniklá, když roku 1751 obnovil těžbu železných rud v tzv. ponikelských horách, které jsou situované ve východní části obce a táhnou se na sever k Jestřabí. Při průzkumu starých hornických děl byly

zahrada a stodola. Fara byla lhostejností úřadů zbořena roku 1984. V následujících letech zanikl i přilehlý areál včetně stodoly. Srov. FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 248.

⁴⁰ SOMMER, J. G.: *Das Königreich Böhmen*, s. 175.

⁴¹ TUREK, A.: *Průvodce po archívních fondech*, s. 102.

⁴² LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 51.

⁴³ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 411.

⁴⁴ LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 51–52.

nalezeny různé artefakty, které naznačovaly, že důlní díla byla opuštěna někdy ve druhé polovině 16. století. V souvislosti s obnovením těžby byly roku 1754 v tzv. Arnoštově (součást Horní Sytové) založeny železářny, kde se vytěžená ruda zpracovávala. Železářny se nacházely jen několik málo kilometrů od dolů. Krom stávajících dolů byly do roku 1820 v Poniklé nově otevřeny doly Aroštův, Josefův, Antonínův, Dolní Antonínův, Karlův, Všech Svatých, Panny Marie Pomocné, Jakubův, Jana Nepomuckého, Eleonory, Martinův, Jana Baptisty a Václavův. Definitivní tečku za těžbou železné rudy v Poniklé udělal požár (a tím i zánik) železáren v Arnoštově roku 1850, neboť přepravní náklady rud do jiných železáren by již nepokryly náklady spojené s těžbou.⁴⁵ Za zmínku stojí i skutečnost, že kromě železné rudy se v obci v menší míře těžil i grafit. A od druhé poloviny 19. století do počátku 20. století i křemičitý písek.⁴⁶ Hornictví se natolik vepsalo do tváře obce, že již od 18. století Poniklá neoficiálně užívala znaku rumpálu s okovem a šachticí.⁴⁷ Tento znak byl obci oficiálně potvrzen Parlamentem České republiky až 4. června 1998.⁴⁸

Císařským reskriptem ze dne 23. ledna 1751 byla císařovnou Marií Terezií provedena reforma krajského zřízení, při čemž se mimo jiné zvětšil počet krajů na území Čech z dvanácti na šestnáct. Obec Poniklá, která do té doby byla součástí Hradeckého kraje, se tímto stala součástí Bydžovského kraje, který se z Hradeckého vyčlenil.⁴⁹

⁴⁵ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 453–454.

⁴⁶ NOVÁK, Jan. *Ponikelské podzemí*. In: <http://www.speleo-ponikla.wz.cz> [cit. 26. 10. 2012].

⁴⁷ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 5.

⁴⁸ Podoba znaku je taková, že na červeném štítě je černostříbrně kvádrovaná šachta rumpálu s vytaženým okovem. Vše s modrým kováním. Srov. Obec Poniklá. *Oficiální znak a prapor obce*. In: <http://www.ponikla.cz/kojaks5/index.php?nabidka=clanky/nahled.php&id=8> [cit. 26. 10. 2012].

⁴⁹ RAMEŠ, Václav: *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů* (dále jen *Slovník pro historiky*). Praha 2005, s. 122–123.

V roce 1772 obec zakoupila od hospodáře z č. p. 86 parcelu vzdálenou necelých 200 m na východ od kostela, kde založila nový hřbitov, vedle kterého později vznikl i hřbitov evangelický. Původní starý hřbitov rozprostírající se kolem kostela přitom i nadále sloužil svému účelu.⁵⁰

1.6 Od tolerančního patentu po prusko–rakouskou válku

Roku 1781 došlo díky patentům císaře Josefa II. ke zrušení nevolnictví a náboženské toleranci. První patent měl mimo jiné za následek rozprodávání panských bud a pozemků v nejvyšších horských polohách, ale i parcelaci panských dvorů. Toleranční patent ukončil tajné praktikování evangelického vyznání a strach z jeho odhalení. Z ciziny se vrátili někteří exulanti a mnozí obyvatelé převážně horských a podhorských oblastí se začali otevřeně hlásit k víře svých předků, tedy zejména luteránství. To se projevilo i na jilemnickém panství. Josef Janata z Hrabačova dokonce až ve Vídni hájil zřízení samostatného evangelického sboru. Přihlášku k augšpurskému vyznání tehdy podalo na jilemnickém panství 950 evangelíků, a tak mohl být v obci Křižlice nedaleko Poniklé již roku 1783 ustanoven první luteránský sbor pod vedením slovenského pastora Štěpána Šimka z Trenčína.⁵¹

V Schallerově topografii z roku 1790 se uvádí, že Poniklá je česká farnost se 160 čísly popisnými (č. p.), k níž je přiřazena obec Jestřabí (19 č. p.), Víchovská Lhota (35 č. p.), Křižlice (75 č. p.) s kostelem sv. Jana Křtitele, Roudnice (40 č. p.) a Vítkovice (205 č. p.) s kostelem sv. Petra a Pavla, ke kterému byla roku 1786 zbudována fara.⁵² To mělo tedy za následek, že Vítkovice se zanedlouho staly samostatnou farností, pod kterou spadala i obec

⁵⁰ Státní okresní archiv Semily (dále jen SOkA Semily), fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), kniha 357, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé z let 1895–1918*, s. 4.

⁵¹ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 532.

⁵² SCHALLER, Josef František Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlößer, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlößer und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. Verfasst von Jaroslau Schaller a St. Josepho, Priester des Ordens der frommen Schulen erzbischöflichen Notarius, Ehrenmitgliede der königlichen preussischen Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin, und Halle, und wirklichem Mitgliede der gelehrten Gesellschaft in Jena*. 16. díl. *Bidschower Kreis*. Praha–Viedeň 1790, s. 209.

Křižlice (Křižlice se staly samostatnou farností roku 1863⁵³). To dokazuje i skutečnost, že v Sommerově topografii z roku 1835 je uvedeno, že k Poniklé (205 č. p., 1 599 obyvatel) je přiřazena již jen obec Jestřabí (111 č. p., 974 obyvatel) s osadou Jammerthal (49 č. p., česky zvaná Stromkovice), Víchovská Lhota (43 č. p., 341 obyvatel) a Nová Ves (18 č. p., 138 obyvatel).⁵⁴ Takovouto rozlohu si ponikelská farnost zachovala v nezměněné podobě až do dnešních dnů.⁵⁵ Mezitím se správou nad západními Krkonošemi a jejich podhůřím ujal po smrti Jana Nepomuka Arnošta hrabě Harrach (1756–1829) jeho syn František Arnošt hrabě z Harrachu (1799–1883), za kterého se rok 1829 formálně sjednotilo alodiální jilemnické a majoritní branské panství do fideikomisního panství Jilemnice.⁵⁶

V roce 1814 se v Poniklé Michalu Tomíčkoví a jeho ženě Eleonoře narodil další významný rodák, a to Karel Tomíček (1814–1903). Ten se po vystudování práv zúčastnil Slovanského sjezdu a byl také zvolen poslancem českého zemského sněmu za Vrchlabsko. Publikoval také v Národních listech a ve Slovanu.

V roce 1832 propukla v Poniklé epidemie cholery, při které zemřelo pětadvacet osob. V té době obec čítala již více jak 200 usedlostí. Obyvatelstvo obce se v té době živilo zejména zemědělstvím, ale i tkalcovstvím či plátenictvím. Významným přivýdělkem bylo i pašeráctví, při kterém se přes pohoří Krkonoš pašoval z Pruska hlavně cukr, káva a tabák.⁵⁷

Do roku 1848 bylo základní hospodářskou, správní a právní jednotkou panství. Do jilemnického panství, které patřilo pod Bydžovský kraj (jeho centrum bylo nejprve v Novém Bydžově, v letech 1784–1850 v Jičíně), patřilo v té době 54 obcí včetně Poniklé.⁵⁸ Od roku 1849 začaly vznikat nově zřizované politické okresy, které začaly hrát čím dál větší roli, a to na úkor krajů. Ty nakonec v roce 1868 zanikly a jejich kompetence byly rozděleny mezi

⁵³ SEDLÁČEK, A.: *Místopisný slovník*, s. 471.

⁵⁴ SOMMER, J. G.: *Das Königreich Böhmen*, s. 175.

⁵⁵ Biskupství královéhradecké. *Římskokatolická farnost Poniklá*. In: <http://www.diecezehk.cz/dieceze/ponikla/> [cit. 26. 10. 2012].

⁵⁶ LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 53.

⁵⁷ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 11.

⁵⁸ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 412.

okresní úřady a místodržitele. V Čechách takto vzniklo na 79 politických okresů, přičemž Poniklá spadla do politického okresu Jilemnice.⁵⁹ Pod něj spadaly soudní okresy Jilemnice, Vysoké nad Jizerou, Rokytnice nad Jizerou a částečně i Semily.⁶⁰

Poklidný vývoj ve druhé polovině 19. století přerušila v roce 1866 prusko-rakouská válka. I když se válečné akce regionu západních Krkonoš prakticky nedotkly, přesto si např. v Poniklé vybraly daň v podobě tyfu, na který zemřelo deset osob, a cholery, které podlehl třiatdvacet lidí. Tyto nemoci se šířily v důsledku přesunů vojsk.⁶¹

Rok 1867 přinesl v důsledku porážky habsburské armády, kterou jí uštedřili Prusové, nejen dualismus, ale i tzv. prosincovou ústavu, která mimo jiné přinesla svobodu sdružování.⁶² Spolkový zákon z roku 1867 umožnil mimořádný rozvoj a organizování společenského života.⁶³

1.7 Od industrializace obce po první světovou válku

S rozvojem průmyslu došlo i k rozvoji dopravní infrastruktury. V roce 1872 byla při levém břehu řeky Jizery vystavěna silnice mezi Jabloncem nad Jizerou a Poniklou.⁶⁴ Ale ani pravý břeh Jizery neměl zůstat bez využití. V roce 1899 zde byl zahájen provoz na železniční trati propojující Martinice v Krkonoších s Rokytnicí nad Jizerou, přičemž i v Poniklé vzniklo menší nádraží.⁶⁵ V letech 1909–1910 byla vybudována i silnice mezi Poniklou a Jestřabím.⁶⁶

V roce 1907 došlo k definitivnímu zrušení starého hřbitova rozprostírajícího se kolem kostela. Poté byly odstraněny všechny náhrobky i hřbitovní zeď a plocha získala parkovou úpravu. Úlohu zrušeného hřbitova plně převzal tzv. nový hřbitov, založený již v roce 1772 ve vzdálenosti necelých 200 m na východ od kostela. Tento hřbitov byl roku 1909 významně

⁵⁹ RAMEŠ, V.: *Slovník pro historiky*, s. 123.

⁶⁰ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 412.

⁶¹ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 12.

⁶² FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 412.

⁶³ Tamtéž, s. 412.

⁶⁴ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 14.

⁶⁵ LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 186.

⁶⁶ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 243.

rozšířen.⁶⁷ V témže roce umírá velmi oblíbený a vlastenecky smýšlející majitel jilemnického velkostatku a patron zdejšího kostela Jan Nepomuk hrabě Harrach (1828–1909), kterého nahradil Otto hrabě Harrach (1863–1935).⁶⁸

Do života obce silně zasáhla první světová válka. Připomeňme, že začala 28. července 1914 a definitivně skončila 11. listopadu 1918. Mezitím 28. října 1918 vznikl samostatný Československý stát a vojáci se začali vracet z bojišť do svých domovů. O dopadech první světové války na ponikelské občany blíže pojednává podkapitola „Následky války v Poniklé“.

⁶⁷ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 242–243.

⁶⁸ LUŠTINEC, J.: *Jilemnice*, s. 56.

2 Poniklá v novém československém státě

První nezaručené informace o vzniku samostatné Československé republiky se ponikelští občané dozvěděli poměrně rychle. Autentickou a velmi emotivní zprávu o radosti, kterou tato skutečnost vyvolala, nám zanechal řídící učitel Josef Skrbek: „Následujícího dne 28. října v pondělí o 4. hodině odpoledne přijel pan farář Řimek z Jilemnice a vypravoval, že snad jest uzavřen mír, nebo prohlášen československý stát. Letem rozšířila se o tom zpráva po vsi, skupiny lidí živě a radostně rokovaly před domy venku, na cestách, mlatci před stodolou. S věže vážně zahlaholil zvon, ve vikýřích domů zarděly se české prapory a v malé chvíli jásavě vlály nad dědinou vstříc slibné budoucnosti. Co se oslavuje, nikdo určitě nevěděl, jen doufal, doufal v něco krásného. Starost a žal s utrápených lící mizely, oko se jasnilo, v prvé chvíli stoupala radost až v nadšení. K slzám pohnul jáсот a zanícení dětí. (...) Někteří starci a stařenky pod širým nebem sepiatýma rukama Bohu děkovali, že jim dal dočkat se vysvobození českého národa.

Když první nával radosti se uvolnil, nastala shánka po novinách, ale pro nedostatek vlaků noviny ze dne 28. října přišly až po poledni následujícího dne. Mnozí nedočkavci, a mezi nimi také písař těchto pamětí, toužící po bezpečných zprávách, šli až k nádraží poště vstříc. A tu dočetli se zpráv nejvážnějších, nejžádoucnějších a nejkrásnějších ve svém životě: Správa Československého státu v rukou Národního výboru.“⁶⁹

2.1 Následky války v Poniklé

Výsledkem první světové války však nebyl jen vznik Československé republiky. Válka přinesla strádání i celkové zpomalení hospodářského rozvoje. Stovky mužů, kteří byli z obce povoláni do armády, chyběly při zemědělských pracích, v továrních provozech apod. Z ponikelských občanů padlo na válečných bojištích celkem padesát mužů. Další třináct

⁶⁹ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952) , k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 20–21.

zemřelo později na válečná zranění.⁷⁰ V řadách československých legií bojovalo z Poniklé devětatřicet mužů.⁷¹

Během války Poniklou také zasáhl všeobecný nedostatek potravin, který se však v méně úrodném Podkrkonoší projevil mnohem razantněji. Aby se pomohlo alespoň dětem, byly v rámci organizované pomoci posílány do vnitrozemí, kde u bohatších a soucitných lidí mohly několik týdnů zůstat a posílit se na těle. Okresní komise pro péči o mládež v Jilemnici uspořádala také „pohostinný pobyt“ v obcích na Sobotecku pro deset chudých dětí.⁷²

Dopad války na obec velmi subjektivně a s patosem popsal řídící učitel Josef Skrbek. Ve své zprávě zmiňuje především nedostatek základních životních potřeb jako potravin, prádla, oděvů, obuvi, topiva, mýdla či svítel, což zasáhlo hlavně chudší vrstvy. Časté rekvizice měly za následek nedostatek obilí, brambor, píce, slámy, koňů, skotu atd. Nedostatek základních plodin vedl k jejich neustálému zdražování. A tak lidé přestali důvěřovat papírovým platidlům a začali provozovat směnný obchod. „(Lid) ubit železnou důvěrou Němců ve vítězství, zmořen hladem, nedostatkem všeho k životu potřebného, utrápen zprávami o zajatých, raněných a padlých synech, umdléval, v důvěře ochaboval, malomyslněl – jen mír toužebně čekal jako vidinu dalekou, nedosažitelnou. Důvěra ve vítězství našeho národa povznášela se a posilovala vlasteneckými projevy, manifestacemi i přísahami a ujišťováním pomoci mocných přátel za hranicemi. Lid sál tyto zprávy jako léčivou sladkou útěchu, ale po tolikerých zklamáních plně jim důvěřovati si netroufal.“⁷³

2.2 Slavnosti spojené se vznikem státu

Zemská školní rada dne 4. listopadu 1918 nařídila školám, aby uspořádaly školní slavnost na památku vzniku Československého státu. Ta se konala 8. listopadu 1918. Školní

⁷⁰ HORÁČEK, Jaromír: *Jilemnicko. Světová válka – převrat*. Jilemnice, 1938, s. 337–338.

⁷¹ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 17.

⁷² SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 16–17.

⁷³ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 17–19.

budovu sice již od 28. října zdobily české i slovanské prapory, ale do interiéru se nepodařilo sehnat obrazy významných osobností, které sehrály významnou roli v českých dějinách a které byly dosud jen „podezřívavě trpěny“. K dekoraci tedy posloužil obraz sv. Václava jakožto symbol češství a dále obrazy Mistra Jana Husa a Jana Amose Komenského. Slavnosti se zúčastnila široká veřejnost včetně zástupců obecního zastupitelstva a velitele četnické stanice. Slavnost spočívala v promluvě správce školy o vývoji českého národa, úsilí o vznik Československého státu a hlavních osobnostech nového státu. Dále následoval zpěv a přednes vlasteneckých písní a básní. „A když jásavé hlasy dětské nadšeně spustily: „Kde domov můj?“, horké slzy kanuly po lících dojatých posluchačů.“⁷⁴

Z dalších slavností a památek (tzv. školní slavnosti), které se ve škole připomínaly ve školním roce 1918–1919 jmenujme první schůzi Národního shromáždění v Praze dne 15. listopadu, 100. výročí narození Františka Ladislava Riegera 10. prosince, příjezd prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka z Paříže do Prahy 21. prosince, 60. narozeniny prezidenta Masaryka 7. března a výročí narození Jana Amose Komenského 28. března 1919. S velkým zármutkem se vzpomínalo na Milana Rostislava Štefánika, který tragicky zahynul 4. května. Ve škole se měl slavit i svátek Mistra Jana Husa, ale jelikož 6. červenec spadal do prázdnin, Zemská školní rada dne 12. června 1919 nařídila, aby se jeho památka připomínala 28. června na konci školního roku, „kteroužto vzpomínkou důstojně a vznešeně skončilo se vyučování.“⁷⁵

2.3 Potravinová pomoc

Obci, která se stále potýkala s hmotnými nedostatky po vyčerpávající první světové válce, vydatně pomohla tzv. „Americká misse“. Jednalo se především o potravinovou pomoc pro děti, a to od československých krajanů usazených v USA. Celkem bylo dodáno do naší

⁷⁴ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 25-27.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 27–29, 44.

země potravin za více jak 1 200 000 dolarů. Jídlo se vařilo ve veřejných kuchyních a podávalo se v pondělí, úterý, čtvrtek a pátek. V obci byla tři stanoviště, kde se od 16.00 hod vydávalo kakao a od 17.00 hod polévka. To trvalo od 24. června do 22. července, přičemž distribuci zajišťoval místní odbor Československé péče o dítě. Na podzim 1919 potravinová pomoc v rámci „Americké misse“ opět pokračovala. V roce 1920 potravinová pomoc stále fungovala, ale tentokrát již přes Úřad sociální péče v Jilemnici.⁷⁶

⁷⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 15, 18–19.

3 Obraz obce v první polovině 20. století

3.1 Geografie

Z hlediska geografického vymezení spadá Poniklá v rámci Krkonošského podhůří do Ponikelské hornatiny, která je součástí Železnobrodské vrchoviny. Toto území mezi Rokytnicí nad Jizerou a Hrabačovem (levobřežní část povodí Jizery) je přesto z regionálního hlediska považováno za součást Krkonoš, byť se od nich morfometricky výrazně liší.⁷⁷ Jméno získala obec podle dnešního Dolského potoka, který se místy ztrácí (staročesky poniká) a opět se vynořuje nad zemí. Tento jev vzniká z důvodu existence krasových útvarů, které tvoří spletitý podzemní labyrint, který není ani v současné době plně prozkoumán. Tyto útvary byly objeveny teprve na přelomu 19. a 20. století při těžbě kamene na stavbu železnice.⁷⁸

Poniklá je umístěna na úpatí západních Krkonoš. Dolní část obce přitom leží v údolí při řece Jizeře v nadmořské výšce 390 m n. m. Osídlení pak směřuje údolím Ponikelského potoka směrem k horám. Poslední domy, které se ještě nachází na katastru obce, leží ve výšce cca 650 m n. m.⁷⁹ Před připojením obce Přívlaka k Poniklé 1. ledna 1961 zaujímal obec katastr o rozloze 879 ha.⁸⁰

3.2 Správa

V období, o kterém pojednává tato práce, spadala obec v rámci země české pod politický i soudní okres Jilemnice.⁸¹ Podle církevního členění obec patřila do vrchlabského vikariátu královéhradecké diecéze. Situace se změnila během okupace v letech 1938–1945, kdy z krkonošského regionu byly k Německé říši připojeny soudní okresy Vrchlabí, Hostinné,

⁷⁷ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 15.

⁷⁸ AUGUSTIN, Josef: *Velká encyklopedie měst a obcí ČR*. Sokolov 2001, s. 449.

⁷⁹ Srov. AUGUSTIN, Josef. *Velká encyklopedie měst a obcí ČR*. Sokolov, 2001, s. 449.

⁸⁰ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 28. března 1929*.

⁸¹ *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. V. díl. N–Q. Praha 1931; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 3.

Trutnov, Maršov, Žacléř, Rokytnice nad Jizerou a dále části soudních okresů Vysoké nad Jizerou a Jilemnice (včetně Poniklé). Jmenované okresy pak připadly pod říšskou správu tzv. sudetských venkovských okresů (Landkreise) Trutnov a Vrchlabí, jež zaujímaly rozlohu 1 162 km² a které spravoval zemský rada (Landrat). Obec se tedy stala součástí Německé říše a připadla pod zmiňovaný okres Vrchlabí, pod který spadala i z hlediska soudního.⁸²

Okupace pohraničí zasáhla i katolickou církev. V oblasti Krkonoš připadlo značné území královéhradecké diecéze pod Německou říši. Pro odtržené oblasti v krkonošské části Sudet byl Němci vytvořen generální vikariát se sídlem v Trutnově, pod který spadalo 115 farností včetně Poniklé a 189 kněží.⁸³ Tímto krokem ze strany Německé říše byla oblast částečně odtržena z vlivu královéhradecké diecéze.

Po válce se obec stala opět součástí politického a soudního okresu Jilemnice.⁸⁴

3.3 Urbanizace

Z hlediska urbanizace Poniklá vznikla jako obec tzv. lesního lánového typu. Tento systém se nazývá záhumenicová plužina. Osídlení vzniklo v údolí Ponikelského potoka, kolem něhož se z obou stran řadily jednotlivé usedlosti, přičemž od každé z nich se táhl lán (cca 25 ha) zahrady, polí, luk (pastvin) a lesa. Lány vybíhaly od usedlostí směrem do kopců, takže v nejméně přístupných horních částech zůstával les. Takovýto charakter si obec dochovala v podstatě dodnes. To dokazují i letecké snímky, na nichž jsou lány, i přes rozorávání mezí po vzniku jednotného zemědělského družstva, dobře patrné.⁸⁵

V době 1. poloviny 20. století se výstavba nových domů koncentrovala především u přádelny Palme–Stumpe a spol., takže dolní část obce získávala na významu na úkor přirozeného centra obce nacházejícího se v horní části Poniklé při kostele sv. Jakuba Většího.

⁸² FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 414; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 278.

⁸³ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 414.

⁸⁴ Tamtéž, s. 529.

⁸⁵ Tamtéž, s. 398.

Tento proces dokládá např. i zřízení obecního úřadu německou správou na začátku okupace v blízkosti továrny Palme–Stumpe v dolní části obce, kde dodnes sídlí. Další nová výstavba, byť ne v takovém rozsahu, probíhala při mechanické tkalcovně A. Prellogg.⁸⁶

Počet domů v Poniklé postupně stoupal. Zatímco v roce 1890 měla i s Novou Vsí 229 domů,⁸⁷ v roce 1900 to bylo 247 domů (z toho pět neobydlených),⁸⁸ v roce 1910 již 258 domů (z toho tři neobydlené),⁸⁹ k roku 1921 se v obci nacházelo 265 domů (z toho pět neobydlených).⁹⁰ V letech 1922 až 1923 nechala Anna Menzelová, spolumajitelka zdejší mechanické přádelny Palme–Stumpe a spol., pro své zaměstnance vystavět 22 činžovních bytů, čímž doznala dolní část obce radikální přeměny.⁹¹

V protokolu z roku 1929 je zaznamenáno, že se v obci nachází již 272 domů, z toho 93 zděných. To znamená, že v roce 1929 bylo stále 65,8 % obytných domů v obci dřevěných. Zhruba dvě třetiny všech domů měly „ohnivzdornou“ krytinu (lepenkovou, taškovou, eternitovou). Zbytek tedy připadal na střechu šindelovou, popřípadě doškovou. Drtivá většina domů (251) byla přízemních, 14 bylo jednopatrových a sedm dvoupatrových. V protokolu je konstatováno, že domy nejsou seskupeny v ulice, ale stojí izolovaně.⁹² Podle polohopisného plánu obce z roku 1929 v měřítku katastrální mapy (1 : 2 880), na němž je barevně rozlišena zděná a dřevěná zástavba, vyplývá, že zděná zástavba se vyskytovala převážně v dolní části Poniklé. V horní části dominovala zástavba dřevěná, přičemž zde mezi několik málo zděných budov patřil především kostel, fara a škola.⁹³

⁸⁶ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 281.

⁸⁷ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 3.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 36.

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 120.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 85.

⁹¹ JAKL, Michal, et al.: *Historie a současnost podnikání na Jilemnicku, Semilsku a Turnovsku* (dále jen *Historie a současnost podnikání*). Žehušice 2004, s. 142.

⁹² SOKA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 1–2.

⁹³ SOKA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Nedatovaný dopis doručený 26. června 1929*.

3.4 Demografie

Následující podkapitoly pojednávají o měnícím se počtu obyvatel obce v průběhu historie a její národnostní a náboženské skladbě. Nejcennějším vypovídacím pramenem jsou patrně podrobné výsledky jednotlivých sčítání lidu, která se v obci ze zákona prováděla. Ty poskytují přehled nejen o počtu obyvatel, ale právě i o národnostním a náboženském složení, počtech domů, hospodářských zvířat apod. Bohužel pro Poniklou nejsou známy výsledky sčítání z roku 1939, kdy ho uspořádali Němci v obsazeném pohraničí, a rovněž výsledky z roku 1950, které by také poskytly cenné informace ke sledovanému období. Některé informace se ale naštěstí podařilo získat z jiných zdrojů, a tak doufejme, že následující text poskytne dostatečnou představu o demografii obce v letech 1918–1948.

3.4.1 Populační vývoj obce

3.4.1.1 Vývoj počtu obyvatel do roku 1910

Nejstarší údaj o počtu lidí v obci pochází z roku 1691 a uvádí zde 520 osob. Dle podrobných sčítání lidu, která se začala konat dle zákona z roku 1869, lze říci, že počet obyvatel obec Poniklá (počítáno i s Novou Vsí) pozvolna narůstal. Roku 1869 v Poniklé žilo celkem 1 727 obyvatel,⁹⁴ do roku 1890 nastal pokles na 1 587 obyvatel.⁹⁵ V roce 1900 tu ale žilo již 1 807 obyvatel⁹⁶ a roku 1910 dokonce 2 066 obyvatel⁹⁷.

3.4.1.2 Oběti první světové války

Vzestupný trend počtu obyvatel obce přerušila první světová válka. To dokládá sčítání lidu v roce 1921, kdy se v obci napočítalo 1 789 obyvatel, tedy o 277 méně než v roce 1910.⁹⁸

Tuto skutečnost vysvětluje správce školy a její kronikář Josef Skrbek následujícím způsobem:

⁹⁴ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 7, 13.

⁹⁵ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 3.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 36.

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 120.

⁹⁸ SOKA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 28. března*; SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 85; FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 259–260.

„Příčiny úbytku obyvatelstva jsou, že v době války málo dětí se narodilo, pro hrůzy válečné mnohé se nedonosilo, nedostatečná výživa matek, nepřiměřená potrava poskytovaná matkám i kojencům zavinila četná úmrtí. Úmrtnost lidí slabých, chorých a starých byla větší. Pak teprve počítají se vojíni padlí na bojišti nebo v nemocnicích, kteří podleli válečným útrapám, a něco málo zahynulo nakažlivými nemocemi.“⁹⁹ Z ponikelských občanů padlo na válečných bojištích celkem padesát mužů. Dalších třináct zemřelo později na válečná zranění.¹⁰⁰ Mírně odlišné údaje jsou na pomníku padlým v první světové válce, kde je uvedeno 43 jmen padlých (z toho jeden legionář), 15 zemřelých na následky válečných útrap (z toho jeden legionář) a jeden nezvěstný.

Po válce počet obyvatel stagnoval, takže v roce 1931 měla Poniklá 1 751 osob¹⁰¹ a o sedm let později, v roce 1938, 1 742 osob.¹⁰²

3.4.1.3 Oběti okupace

Další ztráty občanů zažila obec následkem německé okupace v letech 1938–1945. Ta si vybrala přímo v Poniklé 13 lidských životů. Jmenovitě se jednalo o Miroslava Buška, Marii Buškovou, Viléma Jona, Rudolfa Laurina, Julii Najmanovou, Miroslava Pohořalého, Josefa Pohořalého, Aloise Růžičku, Františka Řehoře, Miloslava Šíra, Františka Vránu, Aloise Nykla a Zdeňka Palmeho. Všichni tito lidé, kteří se stali většinou obětí udavačů, mají svá jména na zvláštní desce u pomníku padlým z první světové války. O jejich jednotlivých osudech pojednávají následující odstavce.

Na Silvestra 1939 se na sále v hostinci „U Holubců“ v horní části obce (v sousedství kostela) konala taneční zábava. Kolem půlnoci, kdy „bylo již mnoho lidí v podnapilém stavu“, vypukla hádka mezi Josefem Pohořalým a dvěma příslušníky německé finanční stráže. „Pohořalý jim řekl něco o svých nesympatiích k nim a řekl to, jako každý opilý, sprostě.“

⁹⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 85–86.

¹⁰⁰ HORÁČEK, Jaromír: *Jilemnicko. Světová válka – převrat*. Jilemnice, 1938, s. 337–338.

¹⁰¹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklá nad Jizerou 1918–1964*, s. 37.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 60.

Hádka se posléze přenesla ze sálu ven, kde vyvrcholila rvačkou, „které se zúčastnilo více Čechů, než-li bylo záhodno“. Patrně dlouho hromaděný hněv obyvatel obce, kteří byli frustrováni svou vlastní bezmocností vůči okupaci, našel svůj ventil. Jednoho ze strážníků nejen že zmlátili, ale ještě mu z čepice utrhli odznak s německou orlicí. Uklidnili se, až když dotyčný poodběhl a dvakrát vystřelil do vzduchu. Ale ještě k ránu, když šel dotyčný strážník domů, počkalo si na něho několik mužů a opět ho zmlátili. Nadto ho dvakrát vymáchali v korytě. Jeho služební čepice se našla pohozená až na druhém konci obce. Tento incident však nezůstal bez odezvy a po Novém roce nastalo vyšetřování. Jeden ze zaměstnanců obecního úřadu, kolaborant Franz Waclawik z Přívlaky, vystoupil jako hlavní svědek venkovní rvačky. Při výslechu ve Vrchlabí, při kterém nechybělo ani mučení, vše potvrdil i J. Plucha.¹⁰³ Odsouzení Alois Růžička a Josef Pohořalý zahynuli v koncentračním táboře Oranienburg. Pohořalý zahynul po pěti týdnech věznění a Růžička zhruba po třech měsících. Alois Nykl ještě před zatčením spáchal sebevraždu (oběsil se ve chlévě). Dalším důsledkem tohoto incidentu byl zákaz tanečních zábav.¹⁰⁴ Zpráva o úmrtí Aloise Růžičky a Josefa Pohořalého přišla do obce opožděně až koncem listopadu 1941.¹⁰⁵

Dne 9. června 1941 ráno přijeli do obce četníci, kteří se tentokrát zaměřili na spiritisty. Razie proběhla u Doubkové, Krafkové, Harcubové, Skalského, Tesaře, Jindřiška, dále u rodiny Harcubů, Černých, Jonů, Holubců a Bušků. Celkem se tedy jednalo o 11 domácností. Po jednotlivých domech zatkli několik osob, některé zatkli i přímo na pracovišti. Všechny dotyčné osoby nejprve odvedli na obecní úřad a po výsleších je převezli do Vrchlabí, kde nastalo další kolo výslechů. Po dvou dnech většinu z nich propustili, ale ponechali si tam Miroslava Buška s jeho matkou Marií a Julii Najmanovou.¹⁰⁶ U Bušků měli totiž Němci údajně nalézt spiritistickou literaturu, přednášky a stolek. Všichni tři pak byli převezeni do

¹⁰³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 77.

¹⁰⁴ *Tamtéž*, s. 66–67.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 77.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 77.

koncentračního tábora, z kterého se již bohužel nevrátili. „O každém z nich přišla za čas zpráva, že zemřel na to neb ono. My však dobře věděli na co,“ uzavírá kronikář tento případ z řetězce nešťastných událostí, které způsobila okupace.¹⁰⁷ O úmrtí Miroslava Buška se lidé v obci dozvěděli 20. listopadu 1941.¹⁰⁸

Na podzim roku 1942 si okupace vybrala z Poniklé další oběť na životě, 31. října totiž přišla zpráva, že v koncentračním táboře zemřel Miloslav Šír. Ten byl nejprve vězněn za sabotáž, které se měl dopustit během svého nasazení uvnitř Německé říše, ale nedlouho po svém propuštění řekl v opilosti něco nevhodného, a byl opět zatčen. Druhý pobyt v koncentračním táboře již nepřežil. Zemřel 17. října 1942.¹⁰⁹

Dne 16. února 1943 zatkl Gestapo obchodníka Františka Řehoře z č. p. 33. Řehoř byl předsedou Svazu přátel SSSR a přesvědčený komunista. Zatčen byl z důvodu podpory zajatce a ilegální činnosti. Poté byl odvezen do koncentračního tábora v Rakousku, ze kterého se již nevrátil. A to ačkoliv byl dle svědectví Ludvíka Janaty z Vojtěšic ještě 5. května 1945 spatřen živý. Zahynul tedy v posledních dnech války, zřejmě na pochodu smrti.¹¹⁰

Vilém Jon zahynul během tzv. totálního nasazení (nucené pracovní nasazení) v Německé říši, kde ho přejela tramvaj. O příčině skonu Františka Vrány nejsou žádné informace. U Rudolfa Laurina jsou informace nejisté. Ve školní kronice je záznam, že v roce 1943 zemřela žákyně Božena Laurinová, kterou po „rodinném rozvratu“ odvedl otec do lesa, kde ji i sebe oběsil.¹¹¹ Je velmi pravděpodobné, že se jednalo právě o zmiňovaného Rudolfa Laurina, neboť v obci se toto příjmení jinak nevyskytovalo. Lze již jen spekulovat, že sebevraždu a vraždu spáchal např. z obav před zatčením či udáním kvůli nějaké protiněmecké činnosti (podobně jako to bylo u Aloise Nykla). Skutečnou příčinu této tragédie se možná

¹⁰⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 75.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 77.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 79–80.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 53–54, 81.

¹¹¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 306.

z pochopitelných důvodů školní kronikář obával do kroniky zapsat, neboť byla každoročně kontrolována německým školním inspektorem. Každopádně bylo Laurinovo jméno vytesáno na pamětní desku věnovanou obětem německé okupace a jistě se to nestalo bezdůvodně.

Zdeněk Palme (1914–1945) kvůli okupaci uprchl do Velké Británie, kde se stal pilotem RAF (Royal Air Force). Ke konci druhé světové války však padl a svůj hrob našel ve skotském městě Tain.¹¹²

V poválečných dnech roku 1945 v okolních lesích obce Poniklé fungovaly hlídky, které měly na starost monitorovat zbloudilé německé vojáky, a také se vytvořily tzv. spojky, které zajišťovaly kontakt obce s okolními důležitými stanovišti a institucemi. Takováto role se stala 20. května osudnou Miloslavovi Pohořalému z č. p. 262. Ten právě jako spojka projížděl na motorce z Jilemnice směrem k ponikelské stanici, kde bylo dočasné velitelství. Jelikož ale neměl na rukávě pásku, která by označovala jeho úlohu, a navíc byl kvůli dešti oblečen do německé maskované pláštěnky, vzbudil pozornost vojáků Rudé armády. Jeden z nich se pak za dotyčným rozjel v domnění, že to je prchající Němec, Když už ho na silnici v dolní Poniklé u expozitury dojížděl, Pohořalý neslyšel přes hlukot motoru výzvu k zastavení, a tak na něj voják vypálil několik ran ze samopalu. Pohořalý byl při tomto nešťastném incidentu několikrát zasažen do hrudi a zemřel. Jeho pohřbu se zúčastnilo velké množství občanů a asistoval při něm i vojenský útvar.¹¹³

3.4.1.4 Poválečný pokles obyvatelstva

Je pravda, že Poniklé se odsun Němců demograficky zdánlivě nedotknul – týkal se pouze několika desítek původních zdejších obyvatel (nepočítáme v to nedávno příchozí utečence z válkou postižených oblastí). Mnohem více se efekt odsunu v obci odrazil druhotně, neboť několik set obyvatel odešlo do pohraničí „zabrat“ uvolněné nemovitosti po odsunutých Němcích. Toho využili zejména ti, kteří měli možnost polepšit si – získat vlastní

¹¹² PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 16.

¹¹³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 95–96.

hospodářství, úrodnější půdu či lepší zaměstnání. Obecní kronikář komentoval toto dění slovy, že v pohraničí čekal rodiny „nový, slibný a šťastnější život. Ovšem byli mezi nimi někteří, bohužel i takoví, kteří se chtěli obohatit, což se mnohým povedlo.“¹¹⁴ O tom, kolik lidí v této souvislosti odešlo, svědčí skutečnost, že v roce 1938 měla obec 1 742 obyvatel¹¹⁵, po odchodu německých uprchlíků bylo 4. srpna 1945 v obci 1 431 obyvatel, z toho 539 mužů, 632 žen a 260 dětí do 14 let.¹¹⁶ A ke konci roku 1945 již Poniklá čítala pouze 1 170 obyvatel.¹¹⁷

3.4.1.5 Nemoci a lékařská péče

Poniklá měla svého vlastního lékaře od roku 1902, později zde vznikla samostatná zdravotní obec i s „domácí lékárnou“ a zanedlouho se zdejší zdravotní obec stala dokonce sídlem zdravotního obvodu. Pro závažnější nemoci a úrazy byla pro ponikelské občany nejdostupnější nemocnice v Jilemnici, vzdálená cca 10 km.¹¹⁸ V době, o které tato práce pojednává, se v obci vyskytla řada epidemií, které si vybraly mnoho lidských životů. Objevila se zde např. španělská chřipka, spalničky, příušnice, hnisavá angína, černý kašel či spála. S postupujícím vývojem medicíny se frekvence těchto onemocnění prodlužovala a obětí bylo méně, ale např. ještě v roce 1943 zemřel jeden chlapec na záškrť.

Jak již bylo psáno v podkapitole „Oběti první světové války“, ještě několik let se válečné strádání projevovalo na zdravotním stavu obyvatelstva, mnozí muži také zemřeli na následky válečných zranění. Hned říjnu 1918 vypukla v obci tzv. španělská chřipka, které podlehl několik osob. Ve škole se jí nakazilo 130 dětí, z nichž jedna dívka na nemoc zemřela. Od 13. října do 3. listopadu 1918 se kvůli tomu nevyučovalo.¹¹⁹ Španělská chřipka

¹¹⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 102.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 60.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 102.

¹¹⁷ *Tamtéž*, s. 97–98.

¹¹⁸ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 4.

¹¹⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 16.

z obce nevyimizela ani příští rok, kdy jí podlehly další dvě dívky. Dne 3. dubna 1919 lékař Kubánek provedl ve škole očkování proti neštovicím.¹²⁰ Očkování poté probíhalo ve škole pravidelně i následující roky. Během roku 1920 zemřela na chřipku další dívka. V obci se vyskytlo také několik případů chřipky, svrabu a kašle.¹²¹ V roce 1921 zemřely tři školní děti na střevní tyfus, jedno děvče na souchotiny¹²² a jeden chlapec na zánět ledvin.¹²³ V roce 1923 zemřel jeden chlapec na ztrnutí šíje.¹²⁴ Od 23. února do konce března 1924 onemocnělo 43 dětí spalničkami, všechny se ale uzdravily.¹²⁵ Od března do konce května 1926 onemocnělo několik dětí průšnicemi.¹²⁶ Roku 1927 postihla 90 % žáků zdejší školy chřipka, vyskytl se i silný kašel, pět zánětů středního ucha, tři zápaly plic a jeden zánět pohrudnice. Dokonce se vyskytl i jeden případ plicní tuberkulózy jako následek podvýživy z dob války.¹²⁷ V lednu 1929 zemřel jeden hoch na infekci způsobenou patrně škrábnutím kočky.¹²⁸

K roku 1929 komise, utvořená za účelem žádosti obce o povýšení na městys, shledala zdravotní poměry v Poniklé za vcelku příznivé. Endemické nemoci se zde nevyskytovaly, byť se v posledních letech objevily např. případy tyfu. U toho se ale předpokládalo, že sem byl zavlečen odjinud. Ojedinelé případy epidemií se přitom obcí již dále nešířily.¹²⁹

Na podzim 1930 vypukla tyfová nákaza v domě č. p. 63, které od listopadu do ledna příštího roku podlehli čtyři členové rodiny Václavíkovy. Dalšímu šíření nemoci měla zabránit lékařská osvěta lékaře Koudelky. Ta se realizovala např. vylepováním plakátů a přednáškami ve zdejší škole. Koudelka rovněž vydal nařízení, aby se pila pouze převařená voda.¹³⁰ Na

¹²⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 33.

¹²¹ *Tamtéž*, s. 60.

¹²² *Tamtéž*, s. 89.

¹²³ *Tamtéž*, s. 132.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 145.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 155.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 170.

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 175–176.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 201.

¹²⁹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 4.

¹³⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 37.

podzim 1932 vypukla v obci další nakažlivá nemoc, tentokrát tzv. hnisavá angína, které během dvou měsíců podleli tři žáci zdejší školní expozitury.¹³¹ Ta musela být dokonce ve dnech 24–31 října uzavřena.¹³² V tomto roce zemřelo 32 osob, ale narodilo se pouze 27 dětí.¹³³ Další rok zemřelo 21 osob, ale narodilo se již 26 dětí. V roce 1934 zemřelo 24 obyvatel a narodilo se 23 dětí.¹³⁴ V březnu 1934 zemřel jeden chlapec na zánět mozkových blan.¹³⁵ V roce 1935–1936 se mezi školáky objevilo několik onemocnění spálou, které podlely tři děti.¹³⁶ Zemřelých bylo v tomto roce 27 a narozených 25.¹³⁷

V září 1936 požádala Okresní péče o mládež v Jilemnici zdejší učitelku Marii Honců, aby spolu s dalšími ženami obnovila poradnu pro matky a kojence, která kdysi v obci fungovala. Poradna se otevřela v listopadu a lékař Štych v ní nabízel bezplatně rady a pomoc každou první sobotu v měsíci. Nacházela se v budově školy, která pro poradnu vyhradila dvě místnosti.¹³⁸ V létě roku 1937 přerušil poklidný život v Poniklé pokus o vraždu, při kterém lékař Štych pohotově ošetřil těžce zraněnou oběť, čímž jí patrně zachránil život.¹³⁹

V roce 1942 zasáhla obec spála a černý kašel, které si vybraly několik obětí, např. u Plůchů na Hrubém Kuse nemoci podlehl otec se synem.¹⁴⁰ Rok nato zemřel na záškrť jeden chlapec.¹⁴¹ V lednu 1948 onemocnělo 23 dětí na příušnice a spalničky.¹⁴²

¹³¹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 40.

¹³² SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 231.

¹³³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 40.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 42–43.

¹³⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 238.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 261–262.

¹³⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 45.

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 49.

¹³⁹ V červenci z pátku na soboru před ponikelskou svatojakubskou poutí vyhořel takřka do základů dům Štěpána Řehořka č. p. 93. Nejednalo se však o požár z nedbalosti, ale o pojistný podvod spojený s pokusem o vraždu. Štěpán Řehořek, povolání malíř a natěrač, se oženil s dcerou chalupníka Hnyka z obce Tříč u Vysokého nad Jizerou. A ačkoliv se měl vcelku dobře a živnost mu vynášela, rozhodl se obohatit zločinným jednáním. Nejprve zapálil dům a pak se pokusil zabít manželku elektrickým proudem a následně ji hodit do plamenů. To se mu ale nepodařilo, a proto se ji rozhodl ubodat kuchyňským nožem. V tom ale již přispěchali na pomoc sousedé, kteří mu v dokončení vraždy zabránili. Místní lékař MUDr. Jan Štych ženu ošetřil, načež byla převezena do nemocnice v Jilemnici. Krajský soud v Jičíně pak vyměřil Řehořkovi doživotní žalář. Srov. AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 51–52.

¹⁴⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 296.

3.4.1.6 Ponikelští lékaři

První léta nového československého státu působil v obci dálkově MUDr. Josef Kubánek, obvodní a pokladniční lékař v Jilemnici.¹⁴³ Dne 20. srpna 1920 se do Poniklé, do domu č. p. 230, přestěhoval nový obecní a obvodní lékař MUDr. Otakar Cholínský z Jilemnice,¹⁴⁴ který zde působil až do své smrti 23. června 1927.¹⁴⁵ Poté zde několik měsíců působil MUDr. Gauders z Cerekvice, ale když nedostal zdarma byt, rezignoval. Po něm 15. listopadu nastoupil nový obvodní lékař MUDr. Rudolf Koudelka z Třešti na Moravě.¹⁴⁶ Ten v obci setrval do roku 1932, kdy ho 15. srpna nahradil MUDr. Jan Štych.¹⁴⁷ Mezitím od března 1928 začal v obci pracovat i zubař.¹⁴⁸

Za okupace v Poniklé ordinoval MUDr. Schindler, původně lékař z Víchové nad Jizerou. Byl to prý loajální Němec, avšak proslulý velkou ochotou a obětavostí vůči pacientům. K dispozici měl automobil a dobře zásobenou lékárnu, rentgen a tzv. horské slunce. Když byl 12. ledna 1948 odsunut, zanechal po sobě takřka veškerý majetek a plně zařízenou ordinaci v činžovním domě (u přádelny Palme–Stumpe a spol.), zvaném „škvárovna“.¹⁴⁹ Občané si přáli, aby vybavení jeho bytu a ordinace bylo majetkem obce a sloužilo všem budoucím ponikelským lékařům. Ale Okresní národní výbor v Jilemnici to zamítnul. Bytové zařízení včetně klavíru a auta výhodně zakoupil MUDr. Josef Tintěra, který po Schindlerovi do Poniklé nastoupil. Vybavení ordinace včetně lékárny a rentgenu převzala

¹⁴¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 306.

¹⁴² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 121.

¹⁴³ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 33.

¹⁴⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 18.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 27.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 27–28.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 40.

¹⁴⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 189.

¹⁴⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 111.

Masarykova městská nemocnice v Jilemnici.¹⁵⁰ Tintěra, který dokonce v obci vedl pro občany zdravotnický kurz, odešel 20. ledna 1950.¹⁵¹

3.4.2 Národnostní poměry

3.4.2.1 Národnostní vývoj do období okupace

Obec Poniklá byla až do konce 19. století českou vsí, kde se první Němci začali usazovat až v souvislosti s výstavbou mechanické přádelny Palme–Stumpe a spol. a mechanické přádelny A. Prelllogg, jejichž majitelé byli Němci. Jiné národnosti se v obci ve sledovaném období takřka neobjevovaly. V roce 1890 byli v Poniklé pouze tři Němci, kteří tvořili pouze 0,19 % z 1 587 obyvatel.¹⁵² V roce 1900 jich bylo již 44, tedy 2,43 % z 1 807 obyvatel.¹⁵³ V roce 1910 bylo v obci 85 Němců, kteří tvořili 4,11 % obyvatel.¹⁵⁴ V roce 1921 se v obci nacházelo 51 Němců, kteří představovali 2,85 % obyvatel obce a pak dva Chorvati, kteří tvořili 0,11 % obyvatel.¹⁵⁵ Roku 1931 bylo v Poniklé 47 Němců, kteří se na obyvatelstvu obce podíleli 2,68 % procenty.¹⁵⁶ Nutno podotknout, že až do války byly vztahy mezi českým obyvatelstvem a německou minoritou vcelku korektní a bezproblémové. Vzájemné vztahy přiosťřila až německá okupace obce. Obecní kronikář upřesňuje, že říšští Němci byli „o sto procent lepší než-li sudetští Němci, kterým jsme vždy říkali „skopčáci“.“¹⁵⁷

3.4.2.2 Němečtí uprchlíci v Poniklé

Od 7. dubna 1943 museli všichni občané hlásit na obecním úřadě volné byty, které pak byly osobně prohlédnuty starostou Knappem. Navíc lidé v obci obdrželi výzvu, aby věnovali věci k zařízení těchto nových bytů. „Záhadným způsobem chodily pak zprávy jako: Zjistil

¹⁵⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 121.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 131.

¹⁵² SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 3.

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 36.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 120.

¹⁵⁵ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 28. března*; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 85; *Pamětní FA Jablonec nad Jizerou. Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 259–260.

¹⁵⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 37.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 57–59.

jsem, že vám přebývá nepotřebná skříň, umývadlo apod. Předějte ji neb to ihned do čísla toho a toho.“ Tyto volné byty měly být určeny lidem z německých území postižených bombardováním, jednalo se hlavně o matky s dětmi. První evakuovaní přijeli do Poniklé 14. června 1943. Do svých nových bytů obdrželi nábytek, peřiny a nádobí. Co se nepodařilo vybrat od lidí, urychleně zajistila sama obec.¹⁵⁸ Zanedlouho poté, co přijel první transport utečenců, opětovně zahájil v Poniklé provoz biograf (v sále hostince „U Holubců“). Místní české obyvatelstvo však jeho návštěvy bojkotovalo, a tak byl vydán příkaz, že si všichni živnostníci musejí předplatit do biografu lístky, a to i kdyby do biografu nechodili.¹⁵⁹

Dne 11. listopadu 1943 navštívila v Poniklé přistěhované rodiny z bombardovaného území delegace v čele s župním vedoucím a říšským místodržícím Konradem Henleinem.¹⁶⁰ Slavnostní řeč k nim přednesla paní Juschkat, jedna z místních Němek. Poté si delegace prohlédla několik bytů.¹⁶¹ Jelikož evakuovaných lidí s narůstajícím bombardováním a postupující válečnou frontou začalo přibývat, začala se v Poniklé připravovat v rámci akce „Stavba pomocných nouzových domovů“ výstavba šesti domků pro uprchlíky. Na podzim rolníci a dělníci začali stavět cestu v kopci nad přádelnou Palme–Stumpe a spol., při které měly zmiňované domky na jaře 1944 vyrůst. Aby měly evakuované rodiny vše připravené na blížící se zimu, nařídil ještě starosta rolníkům, aby k faře dovezli dříví. Hrobař ho potom rozštípal a dopravil jednotlivým rodinám až domů. Navíc starosta nařídil, aby místní občané dodávali uprchlíkům ovoce, zeleninu a další potřebné potraviny.¹⁶²

V roce 1944 se do obce přistěhovalo mnoho rodin ze západní části Německé říše, které se obávaly bombardování. Další rodiny prchaly z východu před postupující Rudou armádou, především z Pobaltí. Přestože byl pro Němce zabírán každý volný byt, stále to nepostačovalo

¹⁵⁸ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 81–82.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 86.

¹⁶⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 307.

¹⁶¹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 86.

¹⁶² *Tamtéž*, s. 82.

přílivu uprchlíků. Proto byl kladen důraz na rychlé dokončení akce „Stavba pomocných nouzových domovů“. Na dokončení domků měl v rámci všeobecné pracovní povinnosti každý muž starší 16 let dle daných kritérií odpracovat od dvou do osmi, ale i více dní.¹⁶³ Stavbu prováděl stavitel Schön, řemeslnické i nádenické práce vykonávali občané Poniklé, Přívlaky a Stromkovic.¹⁶⁴

Domky se začaly budovat v květnu 1944 pod vedením zedníka Rudolfa Lukeše z Přívlaky z č. p. 88. Čtyři zedníci a tři přidavači dostávali mzdu, zatímco ostatní občané museli na domcích pracovat zadarmo. O tom, jakým rychlým tempem výstavba pokračovala, svědčí to, že první čtyři domy byly obydleny již na podzim. Z cihel byly postaveny jen spodní části domů.¹⁶⁵ Dřevo na trámy dodali místní rolníci. Na stavbě se podíleli i lidé ze zajateckého tábora ve Vrchlabí, a to tak, že ve Vrchlabí sestavovali celé konstrukce, které pak byly převezeny do Poniklé, kde je místní řemeslníci sestavovali a upravovali.¹⁶⁶ Stěny domů byly zhotoveny z heraklitu (stavební desky z dřevité vlny a cementu). Domků bylo nakonec postaveno šest a každý byl určen pro dvě rodiny.¹⁶⁷

Místní lidé navíc museli uprchlíkům vybudovat nad obecním úřadem oplocenou zahradu, přičemž tyčky na plot zabavili přívlackým občanům, kteří je měli připravené na plot ke hřbitovu. Pro německé obyvatele z horní části obce byla vybudována zahrada u domu Kostříkových. Na pozemku Bohuslava Skalského z č. p. 41 pak musely být vyhloubeny 2 m hluboké „různě zahnuté“ příkopy jako úkryt v případě nebezpečí.

O tom, že domky i volné byty byly opravdu Němci využívány, svědčí skutečnost, že ke konci roku 1944 bydlelo v Poniklé na 300 německých uprchlíků a další přibývali. Ač se jednalo především o ženy a děti, bylo mezi nimi i několik starších mužů, kteří již nebyli

¹⁶³ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 312–313.

¹⁶⁴ *Tamtéž*, s. 313.

¹⁶⁵ *Pamětní kniha obce Přívlaka*, s. 95–96.

¹⁶⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 85.

¹⁶⁷ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 313.

vhodní pro armádu. Přesto se cvičili alespoň jako příslušníci německé lidové domobrany tzv. Volkssturmu, založeném 25. září 1944 nařízením Adolfa Hitlera. Učili se zacházet dokonce i s pancéřovými pěstmi.¹⁶⁸

Dne 22. ledna 1945 přišel telefonický příkaz z krajského školního úřadu, aby byly okamžitě vyklizeny školní místnosti a škola přeměněna v tábor pro uprchlíky ze Slezska. Žáci a učitelé museli zhotovit a sehnat 80 slamníků a polštářů. Vlastivědný kabinet se vyklidil pro koupelnu, do školní kuchyně se postavily dva velké kotle. Dne 14. února přišlo do školy 97 uprchlíků, tzv. „Volksdeutsche“, z oblasti Pobaltí a Povolží. Po týdnu pobytu byli ubytováni v jednotlivých bytech. Vzápětí přišel další transport zhruba 200 uprchlíků ze Slezska. Obtížného vedení tohoto tábora uprchlíků se ujal správce školy a učitelský sbor. Strach před postupující Rudou armádou se ale stupňoval a vyvrcholil chaotickým odchodem uprchlíků na západ.¹⁶⁹

3.4.2.3 Odsun Němců

Na základě prezidentského dekretu Edvarda Beneše z června 1945 bylo rozhodnuto o konfiskaci majetku Němců a kolaborantů a o odsunu německého obyvatelstva. V následujících poválečných měsících také začal odsun německého obyvatelstva z Československé republiky. Odsunutí Němci museli v obci zanechat veškerý nemovitý majetek, ale i inventář jako např. nábytek, oděvy, rozhlasové přijímače, hudební nástroje apod. S sebou si směli vzít jen nejn nutnější potřeby.

Ihned po osvobození Poniklé museli pro odlišení všichni Němci na levé paži nosit bílou pásku s černým „N“. Někteří z nich, hlavně z domu v dolní části obce zvaném „škvárovna“, byli vyvedeni ze svých bytů a museli jít odstraňovat ze silnic zátarasy, které předtím museli Češi postavit.¹⁷⁰

¹⁶⁸ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 85–87.

¹⁶⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 314–315.

¹⁷⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívřlaka 1915–1954*, s. 112–113.

V Poniklé se ke konci války nacházelo 2 223 osob, z tohoto počtu ale několik stovek tvořili váleční uprchlíci, kteří obec opustili většinou ještě před příchodem Rudé armády či v nejbližších dnech po osvobození.¹⁷¹ Odsun říšských Němců proběhl ve dnech 10. – 11. května. Nejprve byli naloženi na nákladní auta, která je převezla do Tanvaldu, odkud byli přes hranice přepraveni vlakem.¹⁷² Když od čísla 2 223 odečteme údaj ze 4. srpna 1945, kdy bylo v obci 1 431 obyvatel. Vyjde nám, že v Poniklé bylo ke konci války přibližně 800 německých uprchlíků, kteří tak tvořili více jak třetinu obyvatel obce.¹⁷³

Většina Němců, hlavně uprchlíci, byla vystěhována ihned, takže k 1. červenci 1945 zbývalo v obci již jen 28 osob německé národnosti.¹⁷⁴ Dne 4. srpna téhož roku bylo sice v obci 34 osob německé národnosti,¹⁷⁵ ale většina jich byla později odsunuta. Z Němců, kteří žili v obci již před válkou, přečkali odsun pouze bratři Linkové se svými rodinami, kteří pak našli uplatnění ve zdejší přádelně.¹⁷⁶ Když se později odstěhovali, německá komunita v Poniklé zanikla.

Dočasně nebyl odsunut ani MUDr. Schindler, údajně loajální Němec, jehož manželka byla nacistického smýšlení. Lékařskou péči zajišťoval kvůli nedostatku českých kvalifikovaných odborníků. Ačkoli byl Němec, místní i přespolní občané s ním byli velmi spokojeni pro jeho velkou ochotu a obětavost. „Proti vůli velké většiny občanů“ byl z rozhodnutí Okresního národního výboru v Jilemnici nakonec odsunut, což se stalo 12. ledna 1948. Zanechal po sobě takřka veškerý majetek a plně zařízenou ordinaci.¹⁷⁷

¹⁷¹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 97.

¹⁷² *Tamtéž*, s. 93.

¹⁷³ *Tamtéž*, s. 102.

¹⁷⁴ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

¹⁷⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 102.

¹⁷⁶ *Tamtéž*, s. 97.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 111, 121.

Německý farář Josef Schneider, který byl do obce dosazen během okupace, byl nejprve vzat do vazby, ale brzy byl propuštěn. Měsíc nato však musel odejít do sběrného tábora v Hrabáčově.¹⁷⁸

3.4.3 Náboženské poměry

O náboženských proměnách obce vypovídají nejvíce výsledky jednotlivých sčítání lidu a dále záznamy z různých kronik (farní, obecní, školní). Je samozřejmé, že z pouhých statistických údajů nelze usuzovat na opravdovost přesvědčení či na míru aktivního prožívání náboženského života. Přece však nám jednotlivé informace vykreslují určitý obraz, na jehož základě si můžeme udělat alespoň hrubou představu o vývoji náboženských poměrů v obci Poniklá.

Dle sčítání lidu,¹⁷⁹ které proběhlo v roce 1890, měla Poniklá 1 587 obyvatel. Z těch se k římskokatolickému náboženství hlásilo na 1 480 osob, zbylých 107 se hlásilo k náboženství evangelickému (106 k augsburskému vyznání, jeden k helvetskému vyznání). V Nové Vsi byli všichni, až na pět evangelíků, katolíky.¹⁸⁰ Z předchozích údajů vidíme, že obec byla takřka ryze katolická, byť počet 107 evangelíků není nijak zanedbatelný a svědčí o vitalitě tohoto náboženského přesvědčení, které ve zdejších končinách přežívalo v ilegalitě od dob pobělohorského Obnoveného zřízení zemského (1627) a jehož věrouka se předávala v rodinách z generace na generaci.

Dle sčítání lidu v roce 1900 počet obyvatel Poniklé dosáhl čísla 1 807 (dalších 60 obyvatel bylo dlouhodobě nepřítomno). Z 1 807 přítomných obyvatel se 1 672 hlásilo k Římskokatolické církvi, 116 k evangelíkům (115 k augsburskému vyznání, jeden k

¹⁷⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

¹⁷⁹ První podrobné sčítání lidu se konalo roku 1857. Další následovala v letech 1869, 1880, 1890, 1900 a 1910, a to vždy 1. prosince. V Československé republice se konalo první řádné sčítání lidu 15. února 1921 a druhé 1. prosince 1930. Další bylo naplánováno na rok 1940, ale k němu již nedošlo. Další sčítání se tak konalo až ve dnech 1.–2. března 1950. Srov. RAMEŠ, V.: *Slovník pro historiky*, s. 247; AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přivlaka 1915–1954*, s. 149.

¹⁸⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 3.

helvetskému vyznání), tři osoby ke starokatolíkům a 16 obyvatel bylo „bez vyznání“.¹⁸¹ Z těchto údajů je patrné, že spolu s nárůstem počtu obyvatel se zhruba ve stejném poměru zvětšila i náboženská skladba obce, aniž by došlo k nějakým výrazným výkyvům. Objevují se však již první lidé bez vyznání.

Při dalším sčítání lidu roku 1910 dosáhnul počet obyvatel Poniklé čísla 2 066. Z tohoto počtu se 1 937 osob přihlásilo ke katolickému náboženství (1 935 k římskokatolickému a dva k řeckokatolickému), 118 k evangelíkům (117 k augsburskému vyznání, jeden k helvetskému vyznání) a 11 osob zůstalo bez vyznání. Z toho v Nové Vsi byli všichni, až na dvanáct evangelíků, katolíci.¹⁸² Na základě těchto údajů lze konstatovat, že spolu s nárůstem počtu obyvatelstva zaznamenala výrazný nárůst členů pouze Římskokatolická církev. Počet evangelíků se takřka neměnil a osob bez vyznání mírně ubylo.

V první Československé republice bylo státně uznáváno 12 církví. Patřily mezi ně tradiční církve uznávané již dříve v některé z obou částí někdejší monarchie, ale i církve co do počtu nepatrné jako např. starokatolíci, unitáři, ale i mohamedáni. K nim přibyla Církev československá, Církev českoobratrská a Augšburská evangelická církev ve východním Slezsku v Československu, jak zněl její oficiální název.¹⁸³

Dle sčítání lidu v roce 1921 se v Poniklé celkově napočítalo 1 789 obyvatel, z hlediska náboženského se jednalo o 1 016 římských katolíků, 130 evangelíků (129 členů Církve českoobratrské evangelické a jeden evangelík augsburského vyznání), 279 příslušníků Církve československé a jeden starokatolík. Na 363 osob se profilovalo jako bez vyznání.¹⁸⁴ Z těchto údajů jde zřetelně vidět, že v obci, tak jako prakticky v celých Čechách (narozdíl např. od Moravy či Slovenska), došlo k radikální změně na poli náboženské příslušnosti. V tomto

¹⁸¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 37.

¹⁸² *Tamtéž*, s. 120–123.

¹⁸³ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české* (dále jen *Velké dějiny Koruny české XIII.*). 13. díl. 1918–1929. Praha–Litomyšl 2000, s. 154.

¹⁸⁴ *Žádost* SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 28. března*; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 259–260.

sčítání se jasně odrazily jednak demografické následky první světové války (úbytek o 282 osob oproti předchozímu sčítání lidu), ale i vnímání Římskokatolické církve některými obyvateli jakožto podpůrkyně někdejšího Rakousko–Uherského mocnářství, což se odrazilo na úbytku osob hlásících se k této církvi. Počet římských katolíků se v obci snížil zhruba na polovinu počtu v roce 1910. Z někdejších katolíků se pak profilovaly buď osoby bez vyznání či hlásící se k Církvi československé. Naopak evangelíků se převrat dotkl nejméně a jejich počet, navzdory celkovému úbytku obyvatel obce, naopak mírně narostl. Tématem radikálních změn na poli náboženském se blíže zabývá podkapitola „Změny v religiozitě obyvatel v duchu hesla „odrakouštit, odkatoličit““.

Při sčítání lidu v roce 1930 se v obci napočítalo 1 751 obyvatel. Z hlediska náboženského se 995 z nich hlásilo k Římskokatolické církvi, 120 k Církvi československé evangelické, 307 k Církvi československé a 329 osob se profilovalo jako bez vyznání.¹⁸⁵ Oproti sčítání v roce 1921 počet obyvatel mírně poklesl, na poli náboženském však velké změny za oněch 10 let příliš nenastaly. Římských katolíků, osob „bez vyznání“ a osob hlásících se Církvi československé evangelické mírně ubylo. Naopak počet příslušníků Církve československé stoupl o 28.

¹⁸⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 37.

4 Náboženský život v obci

4.1 Církev římskokatolická

Jak vyplývá z výsledků jednotlivých sčítání lidu, až do konce Rakousko–Uherské monarchie se k Římskokatolické církvi hlásila drtivá většina obyvatel obce, a proto zaujímala v jejím životě velmi důležitou roli. Udávala rytmus celému roku, nechyběla u žádných významných událostí, měla vliv na školství a poměrně silné slovo ve všeobecném dění. Služba faráře či administrátora (kněz, který je dočasně pověřen vedením farnosti) nespočívala pouze ve vysluhování bohoslužeb a udílení svátosti, ale týkala se i různých společenských událostí a také např. výuky náboženství ve škole. V období, o kterém pojednává tato práce, měla farnost vždy obsazenou faru, a to buď farářem či administrátorem. Do farnosti v té době patřily (a dosud patří) následující obce: Poniklá, Jestřabí v Krkonoších, Roudnice (pouze část), Stromkovice a Víchovska Lhota.¹⁸⁶

Neměli bychom se také nechat zmást zmiňovaným odklonem od Římskokatolické církve v době vzniku Československé republiky a myslet si, že tento odklon stále pokračoval. Je pravda, že výsledky sčítání lidu jasně dokazují pokles osob hlásících se ke katolické církvi – např. v roce 1910 tvořili katolíci 93,76 % obyvatel obce a v roce 1921 již jen 56,79 %. Tento podíl se však až do nástupu komunistické totality příliš neměnil (v roce 1930 to bylo 56,82 %) a katolická církev si tak přese všechno u mnohých obyvatel nadále zachovala vliv a vážnost.

V době, o které pojednává tato práce, probíhala ještě ve farnosti, dle školní kroniky, církevní procesí. Ta se konala na den sv. Marka, o tzv. křížových dnech, o Božím těle a na den sv. Jana a Pavla. Dokud bydlel na zdejší faře kněz, bývala jedna bohoslužba ráno a druhá, tzv. hrubá, k večeru. Krom toho bylo o neděli v 15.00 hod. udíleno slavnostní požehnání s

¹⁸⁶ Biskupství královéhradecké. *Římskokatolická farnost Poniklá*. In: <http://www.diecezch.cz/dieceze/ponikla/> [cit. 26. 10. 2012].

Nejsvětější svátostí, o kterém je několik zmínek i ve farní kronice a které probíhalo i o významných církevních svátcích. V dobách sucha a neúrody chodila prosebná procesí do polí.¹⁸⁷ Ponikelská farnost vyvíjela také spolkovou aktivitu. Fungoval zde např. růžencový spolek, jehož členové nakupovali či zhotovovali vybavení, zejména textilní, pro zdejší kostel. První zmínka o něm se ve farní kronice váže k roku 1897, poslední pak k roku 1927.¹⁸⁸ Z dalších církevních organizací, které založil zdejší činorodý farář František Římek (farářem v Poniklé od 1. října 1918 – 30. listopadu 1929) lze jmenovat Sdružení katolické mládeže pro Poniklou a okolí, Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy v Poniklé či Farní odbor Charity v Poniklé.¹⁸⁹ Tyto spolky byly obnoveny i po německé okupaci. Např. někdejší Farní odbor Charity v Poniklé připadl pod Diecézní svaz katolické charity a obnovil činnost v červenci 1947.¹⁹⁰ Naproti tomu rozšířená katolická sportovní organizace Orel v Poniklé nikdy zřízena nebyla.

4.2 Dění ve farnosti v letech 1918–1948

Takřka ve stejné době, kdy vznikl nový československý stát, nastoupil do funkce faráře v Poniklé dne 1. října 1918 P. František Římek.¹⁹¹ Právě on jako první přinesl do obce informaci o vzniku Československé republiky, když 28. října v 16.00 hod přijel z Jilemnice, kde se již mohutně slavilo. V roce 1923 byla v kostele sv. Jakuba Většího obnovena výmalba, natřeny oltáře i varhany. Lešení bylo zapůjčeno z přádelny Palme–Stumpe a spol. Částkou 320 Kč přispěl na obnovu patronátní úřad.¹⁹² Ve dnech 5.–11. května 1924 v Poniklé proběhly tzv. svaté misie, které si tak jako v jiných obcích a městech Československa kladly za cíl

¹⁸⁷ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 7.

¹⁸⁸ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 57-62.

¹⁸⁹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 231, inv. č. 1001, *Spolky a shromáždění Poniklá 1937–1938*.

¹⁹⁰ SOkA Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960, kart. 97, inv. č. 365, *Spolkové věci Poniklá 1947–1948*.

¹⁹¹ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 69.

¹⁹² Tamtéž, s. 114.

posílit a prohloubit náboženský život obyvatel. V obci je vedl kněz Leandr Brejcha z Dačic na Moravě. Misie byly tvořeny z bohoslužeb, kázání, promluv a diskuzí. Program vyvrcholil 11. května svěcením dřevěného misijního kříže, který pak stál několik let napravo před bočním vchodem do kostela. Farní kronika hodnotí událost velmi pozitivně s tím, že během svatých misií přistoupilo ke svátostem na pět set obyvatel.¹⁹³

O něco později, dne 12. června 1924, navštívil obec královéhradecký biskup Karel Boromejský Kašpar, aby zde provedl vizitaci farnosti a udělil svátost biřmování. Jak konstatuje školní kronika, událost proběhla již bez bývalé „okázalosti“. Žádné vítání zástupci obce a žáky školy, žádné slavobrány ani prapory na faře či na kostele, jak tomu bývalo za časů monarchie. Biskupa prý přivítalo jen kněžstvo.¹⁹⁴ Tento biskup zavítal znovu do obce ve čtvrtek 18. června 1931 a uděloval zde opět svátost biřmování. Zúčastnila se ho zhruba polovina z 221 žáků zdejší obecné a měšťanské školy, kteří byli pro účel biřmování a náboženské zkoušky uvolněni ze školy.¹⁹⁵ Další svátost biřmování spojenou s generální vizitací uděloval královéhradecký biskup Mořic Pícha 2. června 1948.¹⁹⁶

V hlavní budově ponikelské školy i v její expozituře nepřestala ani se vznikem Československé republiky probíhat výuka náboženství, která však již nebyla povinným předmětem. Např. ve školním roce 1921–1922 bylo do zdejší školy zapsáno 353 dětí (301 jich navštěvovalo hlavní školní budovu na návsi, dalších 48 expozituru v dolní části obce, čtyři zapsané děti patrně chodily do jiné školy). P. František Řimek vyučoval náboženství katolickému ve všech třídách po dvou hodinách. Dohromady tedy 12 hodin.^{197,198}

¹⁹³ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 260.

¹⁹⁴ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 152.

¹⁹⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 38; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 219.

¹⁹⁶ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 341.

¹⁹⁷ V té době byly třídy I., II., III. A, III. B, IV. a jedna třída v expozituře. Srov. SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 127.

Výnos Zemské školní rady z 1. února 1925 upravil počet hodin, které se mají výuce náboženství ve škole věnovat, a to v závislosti na počtu žáků hlásících se k jednotlivým vyznáním. Katolickému náboženství se učilo dohromady v první a druhé třídě dvě hodiny, stejně jako dvě hodiny dohromady v 3. A a 3. B, a zvláště dvě hodiny ve čtvrté třídě. Jednu hodinu každý druhý týden probíhala výuka náboženství i v expozituře. Ve školním roce 1930–1931 vyučoval náboženství administrátor P. František Gebrt v celkovém rozsahu tři hodin na obecné i měšťanské škole. V expozituře vyučoval dvě hodiny týdně farář P. Josef Michálek z Jablonce nad Jizerou. Ve školním roce 1937–1938 se římskokatolickému náboženství vyučovalo týdně šest hodin na obecné škole, šest hodin týdně na měšťanské škole a dvě hodiny na expozituře. Výuka náboženství na zdejší škole přetrvala v obměňovaném rozsahu až do období komunistické totality, kdy se její realizace v rámci proticírkevní politiky státu stávala čím dál obtížnější.¹⁹⁹

Mezitím byla v roce 1926 za cenu 88 Kč obnovena lakýrníkem socha Panny Marie stojící před farní zdí. O rok později byl nákladem farníků za cenu 140 Kč obnoven kříž „Na rovinkách“, na obnovu tzv. kříže Kavánů v ceně 50 Kč přispěla rodina Františka Kavána z č. p. 59. Na obnovu kříže u fary (na kříži byl dnes již nečitelný nápis: „O vy všichni, kteří jdete cestou, pozorujte a vizte, zdali bolest vaše jako bolest má.“) v ceně 50 Kč přispěl zdejší farář František Řimek. Všechny kříže byly s povolením biskupské konzistoře (poradní sbor diecézního biskupa) v Hradci Králové posvěceny v tzv. prosebných dnech.²⁰⁰ Na podzim roku 1928 byla opravena větrem poškozená hlavice a kříž na věži kostela. Oprava stála 1 607 Kč a Okresní úřad v Jilemnici rozhodl, že ji zaplatí patroni kostela, tedy Harrachův jilemnický velkostatek a Československá republika, respektive správa státních lesů v Novém Světě. Oba

¹⁹⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 127–128.

¹⁹⁹ *Tamtéž*, s. 162, 215, 270, 324, 332.

²⁰⁰ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 115.

patroni také zaplatili opravu varhan v ceně 198 Kč a opravu ohradní zdi u fary v ceně 190 Kč.²⁰¹

V květnu 1929 se u příležitosti 200 let od svatořečení sv. Jana Nepomuckého konaly nedělní promluvy o životě a ctnostech této osobnosti. V předvečer svátku bylo udíleno slavnostní požehnání a na světcův svátek 16. května se vypravilo procesí k soše sv. Jana Nepomuckého, která předtím byla díky farníkům a dobrodincům obnovena (oprava sochy stála 256 Kč, oprava svítilny a hvězd 32 Kč). Posvěcení obnovené sochy se s povolením biskupské konzistoře uskutečnilo v neděli 16. června. V témže roce, o svatováclavském miléniu (1000 let od domnělého roku zavraždění sv. Václava), byla osobnost sv. Václava vyzdvihována v kázáních a i jinak připomínána. V květnu se v kostele četl pastýřský list biskupa o sv. Janu Nepomuckém i sv. Václavu a v červenci se v Praze konaly Svatováclavské dny Orelstva, kterých se z Poniklé účastnilo 35 osob. Někteří se zúčastnili i velkých zářijových slavností v Praze. V Poniklé oslavy vyvrcholily 28. září slavnou mší svatou a pobožností ke sv. Václavu s Te Deum.

Dne 30. listopadu 1929 skončil ve své funkci dosavadní farář P. František Řimek, který byl jmenován farářem v Dohaličkách. Na jeho místo do Poniklé 1. prosince 1929 nastoupil jako administrátor P. František Gebrt, který však bydlel na faře v Křižlicích a do Poniklé pouze docházel.²⁰²

V roce 1935 byla pokryta střecha kostelní věže plechem, kde nahradila dosavadní šindelovou krytinu. Taktéž byla postavena nová sanktusová vížka.²⁰³ 31. srpna 1936 skončil v úřadu dosavadní ponikelský administrátor P. František Gebrt, který se stal farářem ve Mříčné a kterého ve funkci od 1. září téhož roku nahradil P. Antonín Kolda.²⁰⁴ Toho obecní kronikář charakterizuje jako muže „velmi podivné“ povahy, který měl nepořádek ve svém

²⁰¹ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 246.

²⁰² *Tamtéž*, s. 69.

²⁰³ *Tamtéž*, s. 246.

²⁰⁴ *Tamtéž. Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 69.

úřednictví. Na druhou stranu to prý byl velký vlastenec a jeho kázání při bohoslužbách a promluvy při pohřbech byly v dobách okupace vždy vzpružením a posilou.²⁰⁵

Ke konci podzimu 1941 byl dosavadní administrátor P. Antonín Kolda přeložen do Jamného nad Orlicí a na jeho místo přišel německý kněz P. Josef Schneider, který se narodil v Prosečné (Proschwitz) u Hostinného.²⁰⁶ Po válce byl nejdříve vzat do vazby, ale zanedlouho byl propuštěn. Měsíc nato však musel odejít do sběrného tábora v Hrabačově.²⁰⁷ Tento německý administrátor v Poniklé uměl dobře česky a mezi lidmi byl oblíben. Lidé si ho proto chtěli ve farnosti ponechat, o čemž svědčí poválečné přímluvy farníků z roku 1946. Tento pokus byl ale neúspěšný a Schneider, který ve svém úřadu skončil 1. července 1945, byl spolu se 101 kněžskými spolubratry z královéhradecké diecéze odsunut do Německa. Po něm se stal nakrátko administrátorem v Poniklé od 1. srpna téhož roku do 31. července 1946 P. Antonín Nováček., kterého 1. srpna nahradil P. Bohuslav Čálek. Ten v Poniklé jako administrátor setrval až do 31. března 1951, následně se stal administrátorem arciděkanství v Liberci.²⁰⁸

V roce 1946 bylo do kostela zavedeno elektrické osvětlení a také pořízena dřevěná socha sv. Terezie z Lisieux.²⁰⁹ Po únoru 1948 byly farnosti zabaveny pozemky a prakticky ponechán jen kostel a farní budova s areálem. Zákonem 218/1949 Sb. stát převzal veškerá patronátní práva a povinnosti, čímž si nárokoval zásahy do církevních záležitostí, ale vzal na sebe i povinnost pečovat např. o církevní stavby. O tom, jak tato péče konkrétně v Poniklé probíhala, svědčí demolice památkově chráněné fary v roce 1984.²¹⁰

4.2.1 „Odrakouštit, odkatoličtit“

Ještě roku 1910 se hlásilo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 94,8 % obyvatel k Římskokatolické církvi. Česká katolická církev však během první světové války zachovala

²⁰⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 71–72.

²⁰⁶ *Tamtéž*, s. 71.

²⁰⁷ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

²⁰⁸ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 69.

²⁰⁹ *Tamtéž*, s. 246.

²¹⁰ *Tamtéž*, s. 248.

ve své většině věrnost monarchii, a proto na jejím sklonku stála většina českého veřejného mínění proti ní. Navíc byl v té době pražským arcibiskupem rakouský hrabě Huyn a olomouckým arcibiskupem moravský šlechtic bez národního povědomí kardinál Skrbenský z Hříště.²¹¹ Římskokatolická církev ztratila v meziválečném období zhruba šestinu členů – v Čechách 1 272 000, na Moravě 91 300 a ve Slezsku 24 800. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi se odliv neprojevil. Mnozí tuto ztrátu přičítali i tzv. „odpadové horečce“ při sčítání lidu roku 1921, kdy obecná propaganda k podobnému kroku „myslící lidi“ vyzývala.²¹²

Tento jev vystupování z Římskokatolické církve²¹³ či přestupování do některé z dalších církví zachytil ve školní kronice opět Josef Skrbek: „S převratem státním zároveň vyvíjel se v národě převrat náboženský. Jako katolictví nerozlučně bylo spjato s vládou habsburskou, tak pevně souvisí republikánská hesla „odrakouštit, odkatoličtit!“ Národ, jsa pamětliv svých dějin, ve vážné chvíli převratu uvědomil si, že nejtěžší křivdy a násilí na něm páchali Habsburkové z podnětu a k radosti hierarchické moci římské, proto v svobodné vlasti touží po svobodě náboženské a především snaží vymaniti se z tuhého područí papežství. Příležitost k tomu naskytla se před sčítáním lidu, jež se konalo 16. února 1921 a jímž chtěla ukázati se číselně odluka od Říma. Rozhodnější vystupovali z církve katolické a družili se v organizaci „Volné myšlenky“, po náboženství toužící vstupovali do nové Církve československé.“²¹⁴

Pan Skrbek měl ve svém subjektivním hodnocení dozajista pravdu v tom, že spousta lidí si opravdu spojovalo katolictví s Habsburky. Vždyť v kolektivní paměti národa byl dosud silně zakořeněný pocit poroby táhnoucí se již od Bílé hory. Násilná rekatolizace, která i na

²¹¹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny Koruny české XIII.*, s. 150.

²¹² *Tamtéž*, s. 159.

²¹³ Velmi ostře a nenávisťně hodnotí náboženskou situaci v posledních letech Habsburské monarchie sokolská kronika: „Církev katol. a její kněží ukázali se pravými sloupy umírajícího Rakouska. A že dovedli se vlichotiti v přízeň lidu, lid s nimi souhlasil, lid jim důvěřoval, trpěl a domníval se opravdu, že válka je nutností, že jí Bůh lidstvo trestá, válku přivedli neznabozi, pokrokovci, zvláště učitelstvo a dělnictvo. Lidstvu třeba trpělivosti, zbožnosti. Naši nepřátelé přirovnávání k bestiím, jen Němec byl polobohem. A my jenom v míru žiti budeme a můžeme. Mrtvolvy otců, tisíce sirotků nevyváží ztráty rodičů císařských princů. Tak kázali kněží v Krkonoších, tak kázáno i u nás, v naší vísce, tak ohlupovány naše ženy, tak ohlupovány děti, tak vychováván církví dorost národa.“ Srov. AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha Tělocvičné jednoty Sokol v Poniklé 1892–1921*, s. 49.

²¹⁴ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 89.

Jilemnicku nutila stovky evangelíků, aby svoji víru praktikovali v ilegalitě, rovněž nepřidávala katolictví na popularitě. Římskokatolická církev hrála i důležitou roli v rámci státní správy. Asistovala při významných událostech v rámci monarchie, zasahovala do školství a významně ovlivňovala i veřejné mínění. V kostelech kněží sloužili mše svaté např. při narozeninách a svátcích panovnického páru, zádušní bohoslužby za členy habsburského rodu apod. Nařízení č. 230 prezidia c. k. zemské školní rady ze dne 13. května 1916 dokonce zavedlo povinnost, aby se po školní mši svaté o nedělích a svátcích musela v kostele zpívat první sloka rakouské hymny, „aby se utužovalo rakousko–vlastenecké smýšlení v mládeži školní a posilovala upřímná oddanost ku vznešené osobě Jeho c. a k. Apoštolského Veličenstva našeho nemilostivějšího císaře a krále Františka Josefa I.“²¹⁵ Na druhou stranu je pravda, a předchozí citace to jasně dokládá, že církev patřila v Habsburské monarchii ke státem kontrolovaným institucím a je otázkou, nakolik jednotliví církevní představitelé plnili státem nařízené povinnosti z přesvědčení, či jen z pouhé povinnosti. Další otázkou je, kolik procent lidí, kteří z církve vystupovali, patřilo do té doby mezi praktikující věřící, či se jednalo jen o formální záležitost.

Jako poměrně radikální krok, který však dobře vystihuje atmosféru a napětí oné doby, se může jevit odstranění křížů ze školních tříd „jež dosud představovaly přednost a moc rakouského katolictví ve škole“. O tomto kroku rozhodl během porady učitelský sbor 18. října 1920. Místní školní rada žádosti „ochotně“ vyhověla 22. května 1921 s odůvodněním, že se ve škole uznává „rovné právo všech vyznání náboženských i bez vyznání.“²¹⁶ Protikatolické nálady po první světové válce zaznamenává ve farní kronice i zdejší farář František Řimek. Ten si zejména stěžuje na působení „pokrokových učitelů“ Viléma Kaspera, Josefa Tomíčka a Ludvíka Lišky a také na místní Sokoly, kteří do obce zvali na veřejné přednášky

²¹⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 155–171.

²¹⁶ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 90.

„protikatolické“ řečníky, zejména pak bývalého katolického kněze Kudrnku, toho času lékaře ve Vysokém nad Jizerou. Mezi další nástroje, které měly za cíl oslabit katolickou církev, patřilo vylepování propagandistických plakátů. V hostinci „U Janoušků“ byla nakonec zřízena „odpadová“ kancelář, kde se přijímaly žádosti na vystoupení z církve. „Byla to jako hrozná bouře proti víře římsko-katolické,“ uzavírá farní kronika.²¹⁷

4.2.2 Rekvírování a pořizování nových kostelních zvonů

Bezmála sedm let byl v kostelní věži chrámu sv. Jakuba Většího zavěšen pouze jediný zvon z roku 1555, neboť zbylé dva z let 1601 a 1623 byly farnosti 20. září 1916 zrekvírovány pro válečné účely.²¹⁸ Změna nastala 27. července 1924 při příležitosti svatojakubské pouti. Tehdy byl zdejší farářem Františkem Řimkem vysvěcen nový zvon o váze 255 kg, který zhotovila firma Richard Herold z Chomutova za cenu 8 063,10 Kč. Kmotrou zvonu se stala Anna Menzelová, spolumajitelka zdejší přádelny Palme–Stumpe a spol.,²¹⁹ a Marie Burghartová, manželka ponikelského starosty. Po slavnostním obřadu byl zvon v 13.30 hod pomocí textilních strojníků vytažen do zvonice. Je vcelku symbolické, že první zvonění bylo za vojáky padlé během první světové války.²²⁰

Ke cti sv. Václava a Panny Marie byla v roce 1929 během svatováclavského milénia konána slavnost svěcení druhého nového zvonu, čímž se stal počet zvonů na ponikelské zvonici opět kompletní. Vše začalo v předvečer 2. listopadu, kdy po klekání z věže zazněly fanfáry, přičemž byl hrán svatováclavský chorál. Slavnost svěcení nového zvonu začala 3. listopadu v 9.00 hod. Kmotrou zvonu se stala Alžběta Tomíčková a Božena Holubcová. Následoval průvod s hudbou, slavná mše svatá a zavěšení zvonu. Ten vážil 598 Kg a

²¹⁷ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 259.

²¹⁸ *Tamtéž*, s. 94.

²¹⁹ Jednalo se o dceru Karla Palme–Stumpe, zakladatele zmiňované přádelny (Srov. JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 142.)

²²⁰ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 114–115.

zhotoven byl v ceně 13 200 Kč firmou Buřil a Riss v Kuklenách. Tento i menší zvon z roku 1924 byly věnovány ke cti sv. Jana Nepomuckého.²²¹

Oba zvony z roku 1924 a 1929 však nesetrvaly v kostelní zvonici příliš dlouho. Dne 9. února 1942 přišel rozkaz ohledně rekvizice zvonů, který se musel ihned vyplnit. Mnozí toto shazování zvonů z věže viděli, jak připomíná obecní kronikář, již podruhé. Ve zvonici tedy zůstal opět jen nejstarší zvon z roku 1555.^{222, 223}

4.3 Evangelíci

I když evangelíci v prvorepublikové Poniklé tvořili poměrně malou komunitu bez vlastního kostela či modlitebny, dostatečně prokázali svoji vitalitu tím, že po staletí příkoří dokázali svoji víru uchovat a po náboženském uvolnění se k ní hrdě přihlásit. Jejich podíl na obyvatelstvu obce ale také nebyl zanedbatelný, vřdyt' např. v roce 1921 dosáhli počtu 130 osob z 1 789 obyvatel obce, tj. 7,27 %.

Přesvědčivé doklady o rychlém nárůstu nekatolíků v Krkonoších pocházejí až ze 16. století. Protestantismus pak během necelého století zapustil v horách pevné kořeny, přičemž rekatolizace po bitvě na Bílé hoře roku 1620 postupovala jen velmi pomalu. To bylo částečně dáno i tím, že na svých panstvích v Krkonoších zůstala poměrně dlouho bývalá nekatolická šlechta. Přesto evangelíkům nastaly těžké časy a i přes občasné pronikání kazatelů, zejména z protestantského Slezska, jich ubývalo, viz podkapitola „Od třicetileté války po zakončení rekatolizace“.

Zásadní změnu přinesl až toleranční patent císaře Josefa II., který vyvedl evangelíky z ilegality a poskytl jim alespoň základní náboženské svobody. K založení evangelického sboru bylo potřeba alespoň 500 osob. Nejvíce nekatolíků se v širším regionu sice nacházelo

²²¹ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 116–117.

²²² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 79.

²²³ Náhradních dvou zvonů za ony zrekvírované se farnost dočkala až v roce 1982 a 1986. Srov. FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 119.

ve Valteřicích, ale ti se narozdíl od ostatních okolních luteránů hlásili k helvétskému vyznání. A tak jelikož se na jilemnickém panství přihlásilo 950 osob k evangelíkům augsburského vyznání, bylo rozhodnuto vybudovat první sbor v Křižlicích (cca 5 km od Poniklé), kde již roku 1783 uvítali prvního evangelického duchovního – Štěpána Šimka ze slovenského (respektive hornouherského) Trenčína. Tento sbor se stal centrem evangelíků z širokého okolí včetně Poniklé, kde se nacházela poměrně stabilní komunita. V roce 1861 získali evangelíci rovnost s katolíky tzv. Protestantským patentem. Plné náboženské svobody se dočkali díky prosincové ústavě v roce 1867.²²⁴

Dalším významným zlomem byl rok 1918, kdy se čeští evangelíci spojili do Českobratrské církve evangelické. To, že to neproběhlo úplně hladce, dokládá skutečnost, že ve Valteřicích ještě po následujících deset let existovaly dva sbory téže církve. V době první republiky se od křižlického sboru oddělila německá kazatelská stanice v Rokytnici nad Jizerou.²²⁵

V Poniklé si sice evangelíci nevybudovali vlastní modlitebnu, zato měli svůj hřbitov. Ten byl vybudován vedle tzv. nového hřbitova, založeného roku 1772. Stalo se tak na základě rozhodnutí Císařsko–královského okresního úřadu v Jilemnici ze dne 29. července 1864. Lhůtu na vybudování měli do konce roku 1864, přičemž do té doby mohli své mrtvé pochovávat na dosavadním hřbitově, který tak byl potvrzen katolíkům. V této kauze bylo vzato na vědomí, že cesta z Poniklé na evangelický hřbitov v Křižlicích, kde by měli být zesnulí evangelíci z Poniklé pohřbíváni, je „daleká a obtížná“.²²⁶

V rámci náboženské svobody obdrželi evangelíci i možnost výuky svého náboženství na školách. V Poniklé tak např. ve školním roce 1895–1896 vyučoval náboženství evangelického augsburského vyznání František Nechanický, řídící učitel při soukromé

²²⁴ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 531–532.

²²⁵ Tamtéž, s. 533–534.

²²⁶ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 103–104.

evangelické škole augsburského vyznání v Křižlicích.²²⁷ Ve školním roce 1920–1921 vyučoval náboženství evangelickému Hugo Samek, farář Českobratrské církve evangelické v Křižlicích, a to všechny třídy společně jednu hodinu týdně.²²⁸ Po výnosu zemské školní rady z 1. února 1925 byl upraven rozsah výuky náboženství. Výuka náboženství evangelického pak probíhala pro všechny třídy společně jednou za dva týdny, ale oproti dřívějšímu trvala dvě hodiny.²²⁹ Ve školním roce 1930–1931 vyučoval náboženství po jedné hodině týdně v obecné škole a po jedné hodině týdně v měšťanské škole Karel Čejka, křižlický vikář. Ve školním roce 1937–1938 probíhala výuka ve stejném rozsahu. Výuka evangelického náboženství zůstala zachována i za války, kdy ho vyučoval farář Josef Kužel, a nadále pokračovala.²³⁰

Jak již bylo zmíněno, evangelíci si v obci nikdy nevybudovali samostatnou modlitebnu. Někteří však chodili na bohoslužby do evangelického kostela v Křižlicích, další se scházeli k modlitbám po jednotlivých domech. Máme také doloženo, že v roce 1930 byla Českobratrské církvi evangelické propůjčena školní místnost ke konání bohoslužeb. První bohoslužba se zde konala 15. června 1930.²³¹

4.4 Církev Československá

Příslušníci Církve československé tvořili v Poniklé v době první republiky zhruba 15–20 % obyvatel, přesto si zde nikdy nevybudovali samostatnou modlitebnu či kostel. Ale i tak nepochybně, již vzhledem ke svému vysokému počtu, ovlivňovali společenský život v obci.

Po válce se část národně laděných katolíků sešikovala proti Vatikánu a církevní hierarchii v Jednotě československého duchovenstva, ke kterému se krátce po válce přihlásilo na 90 % katolických kněží. Někteří radikálové požadovali odluku církve od státu, volbu

²²⁷ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 5.

²²⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 81.

²²⁹ *Tamtéž*, s. 162.

²³⁰ *Tamtéž*, s. 215, 270, 288, 298, 305, 324, 332.

²³¹ *Tamtéž*, s. 214.

biskupů duchovenstvem i věřícími či užívání mateřského jazyka při liturgii.²³² Mezi ně patřil i zakladatel Církve československé František Farský, který pocházel ze Škodějova u Vysokého nad Jizerou, vzdáleného zhruba 10 km od Poniklé. Farský se stal nejprve římskokatolickým knězem. Po vzniku Československé republiky se se svým reformním smýšlením zapojil do činnosti Jednoty katolického duchovenstva. To ale narazilo na odpor nejen představitelů církve u nás, ale i v Římě, a tak 8. ledna 1920 hlasovala část reformních kněží v čele s Karlem Farským o vzniku nové církve, jejíž vznik oznámili 11. ledna v chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Hned od začátku měla více než 300 000 členů a Karel Farský se stal jejím biskupem a prvním patriarchou.

Pokud nebyl iniciátorem vyhlášení Církve československé místní římskokatolický kněz, spočinula organizace nového církevního společenství na aktivních laicích, což byl i případ Poniklé. Tito laici zajišťovali proces přestupového hnutí. Utvářeli se zakládající výbory a aktivní členové zajišťovali propagaci církve a shromažďovali tiskopisy „Oznámení o přestupu“, které pak zasílali na příslušný okresní úřad, pro Poniklou to byl Okresní úřad v Jilemnici. Sám Karel Farský propagoval novou církev po celé republice. V počátcích dvacátých let Farský navštívil opakovaně i Poniklou a Přívlaku, kde brzy vznikly náboženské obce nové církve. První náboženské obce však byly státem uznány až roku 1924 a jednalo se pouze o Vysoké nad Jizerou a Jilemnici. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava dne 15. března 1939 byla Církev československá na Slovensku a Podkarpatské Rusi zrušena, v Protektorátu pak přejmenována na Církev českomoravskou. K původnímu názvu se vrátila po válce. V roce 1971 byl její název doplněn na Církev československou husitskou.²³³

Jak již bylo řečeno, v Poniklé vznikl sbor Církve československé poměrně brzy. Vliv na to mělo jistě nedaleké rodiště Karla Farského, zakladatele církve, a jeho opakované agitační návštěvy v obci. Nemálo lidí také jistě přestupem od Římskokatolické církve k Církvi

²³² KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny Koruny české XIII.*, s. 154–155.

²³³ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 535–536.

československé deklarovalo svoji oddanost novému státu a své vlastenectví, přičemž tak zároveň vyjádřili odpor k bývalé Rakousko–Uherské monarchii a vlastně i Římskokatolické církvi, kterou mnozí brali jako jejího spojence. Při sčítání lidu v roce 1921 se k Církvi československé v Poniklé přihlásilo 279 osob, tedy 15,6 % obyvatel obce. V roce 1931 to bylo již 307 osob, které představovaly 17,53 % obyvatel obce, což svědčí o pozvolném nárůstu členů.

Církev zprvu nedisponovala vlastními učiteli náboženství. Od 26. října 1921 tedy začal Hugo Samek, farář Českobratrské církve evangelické v Křižlicích, vyučovat i 48 žáků vyznání československého společně s žáky českobratrskými.²³⁴ Žáky vyznání československého začal vyučovat náboženství vlastní učitel až od 27. září 1923. Prvním byl František Holman, duchovní správce Církve československé z Jilemnice, který ve školním roce 1923–1924 vyučoval v Poniklé 30 dětí. Výuka československého náboženství se konala jednu hodinu týdně.²³⁵ Od 14. ledna 1925 ho začal vyučovat Antonín Knap, zatímní správce Církve československé v Jilemnici.²³⁶ Výnos zemské školní rady z 1. února 1925 upravil kritéria pro počet hodin, které se mají výuce jednotlivých náboženství ve škole věnovat. Výuka náboženství československého poté probíhala každý týden dvě hodiny pro všechny třídy dohromady.²³⁷ Ve školním roce 1930–1931 vyučovala náboženství M. Záběhlická, učitelka náboženství československého z Jilemnice, a to týdně jednu hodinu na obecné škole, dvě hodiny na měšťanské škole a jednu hodinu na expozituře. Ve školním roce 1937–1938 se vyučovalo týdně dvě hodiny na obecné škole a dvě hodiny na měšťanské škole.²³⁸

Výuka náboženství Církve českomoravské, na níž se Církev československá musela po vzniku Protektorátu přejmenovat, se nejprve nekonala. Kupodivu se ale ve školním roce

²³⁴ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 128.

²³⁵ *Tamtéž*, s. 152.

²³⁶ *Tamtéž*, s. 162.

²³⁷ *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé z let 1918–1948*, s. 162.

²³⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 215, 270.

1943–1944 její výuka náboženství v Poniklé opět obnovila, a to i přesto, že obec byla součástí Německé říše. Náboženství vyučoval farář V. Hnízdo z Velkých Hamrů (Großhammer). Ve školním roce 1945–1946 výuka pro nedostatek učitelů neprobíhala, ale v následujícím školním roce se opět obnovila.²³⁹

V Poniklé, podobně jako u evangelíků, nikdy nevznikla samostatná modlitebna Církve československé, natož pak kostel. Nejbližší kostel Církve československé vznikl roku 1925 ve Vysokém nad Jizerou a od smrti Karla Farského 12. června 1927 nese jeho jméno. Nelze však předpokládat, že by ho tenkrát navštěvovali i ponikelští věřící, neboť cca 8 km dlouhá cesta k němu byla i vzhledem k terénu poměrně namáhavá. V Poniklé proto nepravidelně konal bohoslužby farář z Vysokého nad Jizerou, a to v hospodě „Na Louce“. Pak se dlouhá léta konala shromáždění ve staré chalupě, která patřila jednomu z členů církve. Po jeho smrti chalupu koupilo zemědělské družstvo, a tak zde bohoslužebná shromáždění zanikla.²⁴⁰

²³⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 288, 298, 305, 324.

²⁴⁰ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 536.

5 Společensko–politický život

5.1 *Politické záležitosti a jednotlivé volby v obci*

V Poniklé fungovalo v době první republiky několik politických stran, které se ucházely o účast na obecním zastupitelstvu. Voliči nejsilněji podporovaná strana v obci byla až do okupace Československá strana socialistická (od roku 1926 přejmenovaná na Československou stranu národně socialistickou). Mezi další silné strany v obci (většinou s pravidelným ziskem více jak sto hlasů) patřila Československá sociálně demokratická strana dělnická, Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu, Československá strana lidová a Československá živnostensko–obchodnická strana dělnická. Toto spektrum poměrně názorně reflektuje sociální složení obce, kde zmiňované strany mířily na určité skupiny voličů, jejichž práva prosazovaly. Komunistická strana Československa měla v obci zpočátku mizivou podporu, ale její vliv časem narůstal. Zatímco v roce 1929 ji volilo do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé 32 osob, v roce 1935 to bylo již 105 osob.

Jednotlivé německé strany v Poniklé volilo nanejvýše několik málo desítek osob, což zhruba koresponduje se zastoupením německé minority v obci. Sudetoněmeckou stranu v roce 1935 při volbách Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé volilo 28 osob.

Po válce byly obnoveny pouze čtyři politické strany, které nespolupracovaly s německým okupačním režimem. Takže např. tradiční voliči Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu či Československé živnostensko–obchodnické strany dělnické museli řešit dilema, koho teď budou volit. Tato skutečnost jednoznačně podpořila volební úspěch Komunistické strany Československa při volbách do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v roce 1946. Tehdy v obci s počtem 429 hlasů výrazně předstihla ostatní strany – Československá strana lidová získala 182 hlasů,

Československá sociální demokracie 106 hlasů a Československá strana národně socialistická 152 hlasů.

Na úrovni komunální se v obci objevovaly jak běžné politické strany, tak i jejich koalice na společných kandidátních listinách či strany vytvořené přímo pro obec jako např. „Občané v Poniklé“, kteří v roce 1923 získali pět mandátů v obecním zastupitelstvu. V těchto volbách se také spojila Československá strana socialistická, Československá sociálně demokratická strana dělnická a Družina československých válečných poškozců. Jejich zisk byl osm mandátů. Při dalších volbách v roce 1927 se od koalice odtrhla Československá strana národně socialistická, někdejší Československá strana socialistická, která získala 10 mandátů a stala se tak nejsilnější předválečnou stranou v obci. Koalice zbylých dvou stran získala pouze dva mandáty. Od roku 1923 se do zastupitelstva dostával i jeden zástupce německých stran v obci.

Při poválečných volbách do místního národního výboru v roce 1945 sice zvítězila s devíti mandáty Komunistická strana Československa, ale ostatní tři strany měly dohromady 15 mandátů, tedy pohodlnou většinu. Další místní národní výbor byl utvořen v roce 1946 na základě výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé konaných téhož roku. Komunistická strana Československa si díky tomu přišla ke 12 mandátům, tedy přesné polovině. Po únoru 1948 již v rámci Národní fronty ovládla místní národní výbor zcela.

Podrobné tabulky s výsledky jednotlivých voleb v obci se nachází v podkapitole „Textové přílohy“. Výsledky voleb v obci do Národního shromáždění v roce 1925 bohužel nejsou známy, stejně tak jako podrobnější výsledky obecních voleb v roce 1938.

5.1.1 Předválečné volby

Poslední volby do obecního zastupitelstva v éře Rakousko-Uherské monarchie se konaly 19. února 1914. Zastupitelstvo bylo osmnáctičlenné – starosta, tři radní a čtrnáct tzv.

výborů. Starostou se stal František Holubec, hostinský z č. p. 34,²⁴¹ který svůj úřad zastával již od roku 1904.²⁴²

5.1.2 Obecní volby v roce 1919

V Poniklé v roce 1919 proběhly i obecní volby, které se konaly v neděli 15. června od 8.00 hod. Z počtu 1 125 právoplatných voličů, kteří si mohli vybrat ze čtyř kandidátních listin jednotlivých volebních skupin, zvolilo 636 sduženou „Československou stranu socialistickou a Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou“, které tak získaly 20 kandidátů. „Republikánská strana československého venkova“ získala se 178 hlasy šest kandidátů. „Československá strana lidová“ obdržela se 77 hlasy dva kandidáty, stejně jako „Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská“ se 74 hlasy. Volební účast tedy dosáhla úctyhodných 85,8 %. Již dle názvů jednotlivých stran lze vidět, že hlavní skupiny obyvatel (dělníci, rolníci, živnostníci,...) měly možnost zvolit si zástupce odpovídající jejich zájmům.

Jména třiceti členů nového obecního zastupitelstva nejsou až tak podstatná. Zajímavý je ale souhrn jejich profesí. Z kandidátní listiny „Československé strany socialistické a Československé sociálně demokratické strany dělnické“ se do zastupitelstva dostalo šest továrních dělníků, pět domkářů a dále po jednom hostinském a obchodníkovi (obě povolání vykonávala jedna osoba), učiteli, strojníkovi, pekaři, perlaři, obuvníkovi, tesaři, truhláři a skladníci družstva. Za „Republikánskou stranu československého venkova“ bylo zvoleno šest zastupitelů, všichni byli povoláním rolníci. Za „Československou stranu lidovou“ se dostal do zastupitelstva jeden rolník a jeden chalupník. Za „Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou“ dva lidé povoláním hostinský a obchodník v jednom. Dohromady bylo tedy 965 platnými hlasy zvoleno třicetičlenné obecní zastupitelstvo. Dne

²⁴¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 146–147.

²⁴² *Tamtéž*, s. 60.

2. července členové i náhradníci obecního zastupitelstva složili do rukou okresního hejtmána slib Československé republiky a dvacetí hlasy zvolili starostou Josefa Fišeru, hostinského a obchodníka z č. p. 9. Dále byli zvoleni dva náměstci starosty a sedmičlenná obecní rada. Místní školní rada byla obecním zastupitelstvem zvolena 28. srpna.²⁴³

5.1.3 Volby do Národního shromáždění v roce 1920

V roce 1920 se 18. dubna konaly první volby do poslanecké sněmovny a 25. dubna do senátu. V obci volilo do poslanecké sněmovny z 1 010 oprávněných volitelů 907 osob, z toho 904 hlasů bylo platných. Z 936 oprávněných volitelů do senátu volilo 836 osob, přičemž 832 hlasů bylo platných. V obci nejvíce lidí volilo Československou stranu socialistickou, na druhém místě byla Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu. Nad sto hlasů ještě dosáhla Československá sociálně demokratická strana dělnická.²⁴⁴

5.1.4 Obecní volby v roce 1923

V neděli 16. září 1923 proběhly nové volby do obecní správy, kdy se volilo 24 členů obecního zastupitelstva. Od 1 075 oprávněných voličů bylo odevzdáno 981 platných volebních hlasů. Dohromady se volilo ze šesti kandidátních listin. „Občasné v Poniklé“ obdrželi 215 hlasů a s nimi pět mandátů. „Československá strana lidová“ 171 hlasů a čtyři mandáty. „Československá živnostensko–obchodnická strana středostavovská“ 76 hlasů a dva mandáty. Sdružená „Československá strana socialistická, Československá strana sociálně demokratická strana dělnická a Družina československých válečných poškozců“ obdržela 310 hlasů a osm mandátů a Německá strana zřizenců s pevným platem 50 hlasů a jeden mandát. A nakonec „Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu“ 159 hlasů a čtyři mandáty. Dohromady bylo tedy 981 platnými hlasy zvoleno čtyřiařvacetičlenné obecní zastupitelstvo.

²⁴³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 12–15.

²⁴⁴ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 64–65.

Obecní zastupitelstvo složilo slib a zvolilo radu dne 2. října. Novým starostou obce se stal Adolf Burghadt, obchodník z č. p. 84. Ten měl k dispozici opět dva náměstky, ale již jen pětičlennou obecní radu.²⁴⁵ Obecní kronikář hodnotí práci předchozího zastupitelstva pozitivně, a to následujícími slovy: „Předešlé zastupitelstvo v těžké době poválečné především pečovalo o zvelebení hospodářské stránky obce. Když nastoupilo, měla obec 120 000 Kč dluhů, a když odevzdalo správu obce svým zástupcům, zbývalo jen 19 000 Kč dluhů.“²⁴⁶

5.1.5 Obecní volby v roce 1927

Dne 16. října 1927 se konaly další volby do obecního zastupitelstva. O 24 mandátů se ucházelo sedm stran. Z 1 040 platných hlasů bylo 440 pro „Československou stranu národně socialistickou“, která obdržela 10 mandátů. Sdružená „Československá sociálně demokratická strana dělnická a Družina československých válečných poškozců“ získala 82 hlasů a dva mandáty. „Německé menšiny“ obdrželi s 44 hlasy jeden mandát. „Československá národní demokracie“ získala 83 hlasů a dva mandáty. „Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu“ získala díky 144 hlasům tři mandáty. „Československá živnostensko–obchodnická strana středostavovská“ obdržela se 71 hlasy dva mandáty. A „Československá strana lidová“ získala s podporou 176 hlasů čtyři mandáty. Dohromady bylo tedy 1040 platnými hlasy zvoleno čtyřadvacetičlenné obecní zastupitelstvo. Starostou se stal díky podpoře 16 zastupitelů znovu Adolf Burghardt.²⁴⁷

O tom, že složení zastupitelstva z roku 1927 bylo stabilní a bezproblémové, svědčí neobvyklá událost. Dne 28. září 1931 se totiž měly konat další komunální volby do obecního zastupitelstva, „dohodou stran zůstalo však obecní zastupitelstvo i starosta ve své funkci i pro další období, takže od voleb bylo upuštěno.“²⁴⁸

²⁴⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 22–24.

²⁴⁶ *Tamtéž*, s. 24.

²⁴⁷ *Tamtéž*, s. 28.

²⁴⁸ *Tamtéž*, s. 38.

5.1.6 Volby do zemského a okresního zastupitelstva v roce 1928

V neděli 2. prosince se od 8.00 do 13.00 hod konaly volby do zemského a okresního zastupitelstva. Z 1 085 právoplatných voličů jich do okresního zastupitelstva hlasovalo 950. Z toho platných hlasů bylo 925. Do zemského zastupitelstva bylo odevzdáno 931 platných hlasů. U voleb do okresního zastupitelstva obdržela v Poniklé nejvíce hlasů Československá strana národně socialistická, pak Československá strana lidová a třetí byla Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu. Přes sto hlasů získala ještě Československá sociálně demokratická strana dělnická. U voleb do zemského zastupitelstva bylo pořadí čtyř nejsilnějších stran stejné jako u voleb do zastupitelstva okresního.²⁴⁹

5.1.7 Volby do Národního shromáždění v roce 1929

V neděli 27. října 1929 proběhly nové volby do Národního shromáždění, tedy do poslanecké sněmovny a senátu. Při volbách do poslanecké sněmovny bylo odevzdáno celkem 895 platných hlasů, zatímco do senátu 1 036 platných hlasů. U voleb do poslanecké sněmovny dosáhla nejvíce hlasů Československá strana národně socialistická, druhá byla Československá strana lidová a třetí Československá sociálně demokratická strana dělnická. Nad sto hlasů ještě obdržela Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu. U voleb do senátu bylo pořadí čtyř nejsilnějších stran stejné jako u voleb do poslanecké sněmovny.²⁵⁰

5.1.8 Volby do Národního shromáždění v roce 1935

V neděli 19. května 1935 se uskutečnily nové volby do poslanecké sněmovny a senátu. Do poslanecké sněmovny bylo odevzdáno 1 040 platných hlasů a do senátu 955. U voleb do poslanecké sněmovny obdržela nejvíce hlasů Československá strana národně socialistická, druhá byla Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu a třetí Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská. Na sto hlasů ještě získala Československá

²⁴⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 32–33.

²⁵⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 208–209.

strana lidová, Československá sociálně demokratická strana dělnická a Komunistická strana Československa. U voleb do senátu bylo pořadí šesti nejsilnějších stran stejné jako u voleb do poslanecké sněmovny s rozdílem, že Komunistická strana Československa již nedosáhla ani sta hlasů.²⁵¹

5.1.9 Volby do zemského a okresního zastupitelstva v roce 1935

V neděli 26. května 1935 proběhly volby do zemského a okresního zastupitelstva. Do zemského zastupitelstva bylo odevzdáno 992 platných hlasů a do okresního zastupitelstva 996. U voleb do zemského zastupitelstva obdržela nejvíce hlasů Československá strana národně socialistická, druhá byla Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu a třetí Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská. Nad sto hlasů ještě dosáhla Československá strana lidová a Československá sociálně demokratická strana dělnická. U voleb do okresního zastupitelstva získala nejvíce hlasů opět Československá strana národně socialistická, druhá byla znovu Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, ale na třetí místo se dostala Československá sociálně demokratická strana dělnická. Nad sto hlasů ještě obdržela Československá strana lidová a Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská.²⁵²

5.1.10 Obecní volby v roce 1938

V roce 1938 se v Poniklé konaly poslední předválečné komunální volby. V nich se poměrně překvapivě prosadila levicová „Strana pracujícího lidu“, jejíž vedoucí byli příslušníky Svazu přátel SSSR. Ten byl v Poniklé založen v roce 1935 „jako jeden z prvních ve vřkolu“ a jeho členskou základnu tvořilo v srpnu 1938 na 17 členů. Tato strana usilovala o získání postu starosty, za kterého chtěla dosadit svého předsedu Františka Řehořka z č. p. 33. To se jim však navzdory získání 15 mandátů nepodařilo.²⁵³

²⁵¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 252.

²⁵² *Tamtéž*, s. 252.

²⁵³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 53.

5.1.11 Okupační správa

Dne 24. listopadu započala další fáze okupace, při které byla k Německé říši připojena i Poniklá.²⁵⁴ V obci bylo svoláno obecní zastupitelstvo, které muselo předat správu obce do rukou nového starosty (Bürgermeistera) Emila Knappeho, do té doby úředníka v továrně na hedvábí firmy „Herzfeld & Fischel“ v Hradsku.²⁵⁵ Na obecním úřadě začalo pracovat německé úřednictvo a do obce byl dosazen také německý četník, kněz, lékař.²⁵⁶ Tento stav trval prakticky do 9. května 1945, kdy byl obecní úřad obsazen revolučním místním národním výborem.²⁵⁷

Obecní úřad byl umístěn v domě č. p. 11 v blízkosti přádelny Palme–Stumpe a spol. v dolní části obce. Dům Němci na začátku okupace ještě v roce 1938 pro tento účel zabavili Franzi Linkovi, prokuristovi přádelny.²⁵⁸ Do té doby se obecní rada sházela přímo v chalupě starosty Burghardta a celé zastupitelstvo pak většinou v hostinci „U Holubců“. Mezi první počiny nového starosty Knappeho, jak praví školní kronika, se zařadil zákaz kopané a hluk na obecní louce před školou. „Po sedm let trpěla škola nevídaným zlovykem, to jest kopanou a stálým křikem před školní budovou.“²⁵⁹ Dne 1. února 1939 byl z horní části Poniklé (od školy) do dolní přeložen poštovní úřad.²⁶⁰ Stejně tak se do dolní Poniklé přesunula lékařská ordinace, která do té doby byla naproti kostelu ve stejném domě co občanská záložna.²⁶¹

Každou zimu měli všichni sedláci od starosty Knappeho povinnost být stále v pohotovosti pro případ protahování zapadlých silnic a cest pluhem. Ale netýkalo se to zdaleka jen sněhu – F. Novotný, obecní posel, prý každou chvíli roznášel konkrétním lidem nové starostovy příkazy, přičemž se všichni báli neuposlechnout. Rozkazy byly nadto psány

²⁵⁴ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 278.

²⁵⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 57.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 68, 71, 91, 111.

²⁵⁷ *Tamtéž*, s. 91.

²⁵⁸ *Tamtéž*, s. 105.

²⁵⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 281.

²⁶⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 62.

²⁶¹ *Tamtéž*, s. 111.

v němčině, které ne každý rozuměl. Každý, kdo chtěl o něco žádat na obecním úřadě, musel umět mluvit německy anebo mít s sebou tlumočníka. Na úřadě prý přitom bylo zaměstnáno i několik Němek z Rokytnice nad Jizerou, které se před válkou učily v Poniklé česky (jednalo se prakticky o výměnné pobyty mezi českými a německými rodinami, které se označovalo jako „handl“). Na obecní úřad se chodilo žádat nejčastěji o propustky, průkazy či poukazy na textil či boty. Žádanky ale musely být i na takové, v dobách míru běžné, věci jako např. hřebíky, cihly, dřevo, jetelová semínka, řemeny k mlátičce apod.²⁶² Všechna úřední nařízení či vyhlášky byly psány v němčině a vyvěšovány na návěstních tabulích. Časem se začalo dít, že rozhořčení lidé vyhlášky tajně strhávali, a proto byly zavedeny noční hlídky, při kterých se kontrolovaly jak návěstní tabule, tak i zatemnění oken. V hlídkách se střídali jednotliví občané dle pořadní knihy, kontrolu nad nimi vykonávali Němci.²⁶³

Dne 4. prosince 1938 se konaly zmanipulované volby, které měly legitimizovat zábor Poniklé Německou říší. Každý občan dostal dva lístky s proužkem. Na jednom bylo „ja“ a pod proužkem jména „Hitler, Göring, Henlein“ a na druhém „nein“. Skutečnost, že volby byly evidentně fraškou, dokládá kronikář tím, že podle výsledků bylo 96 % obyvatel pro připojení k Německé říši (v době záboru měla Poniklá 1 742 obyvatel). Všichni se prý totiž báli přítomných německých četníků. Nadto Československý rozhlas neustále hlásal, aby občané měli rozum a volili „ja“.²⁶⁴

²⁶² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 67–68.

²⁶³ *Tamtéž*, s. 70.

²⁶⁴ *Tamtéž*, s. 60.

Hned po Vánocích 1938 začali také mnozí občané Poniklé usilovat na ministerstvu vnitra o uznání československé státní příslušnosti a přidělení domovské obce. Tyto žádosti, jež měly být podloženy různými doklady, bylo nutno odevzdat do 15. dubna 1939. Němci se však snažili tato uznání znemožnit nevydáváním či zabavováním vydaných propustek. Je pravdou, že mnozí lidé si nechtěli nechat potvrdit československé občanství, neboť se obávali případného vyhnání z již německého území. Přesto si zhruba 30 % obyvatel obce nechalo občanství potvrdit.²⁶⁵

5.1.12 Ustanovení revolučního místního národního výboru

Již 9. května 1945 byl vytvořen zpočátku čtrnáctičlenný revoluční místní národní výbor, jehož předsedou se stal dlouholetý prvorepublikový starosta Adolf Burghardt. V prvních dvou dnech se ale změnilo jeho složení i počet členů, aby to odpovídalo zastoupení tehdejších politických stran v obci. Tento výbor fungoval za stálého chaosu zhruba do konce května.²⁶⁶ První starostí nové obecní správy bylo především zajistit přísun potravin a bezpečnost, neboť v okolí obce se ještě stále potulovali zbloudilí němečtí vojáci.²⁶⁷

5.1.13 Obnovení politického života

V obci se začal pozvolna obnovovat i politický život, a to ve formě čtyř povolených stran, které jako jediné z českých politických stran mohly opět zahájit svoji činnost v rámci tzv. Národní fronty. Jednou z nejsilnějších se stala Komunistická strana Československa, jejímž předsedou se stal obchodník Jan Nechanický z č. p. 31. Další stranou v Poniklé byla Československá strana národně socialistická s předsedou Františkem Šírem z č. p. 230, zanedlouho nahrazeným Jaroslavem Horákem, ředitelem zdejší školy. Československá sociální demokracie (přímá pokračovatelka Československé sociálně demokratické strany

²⁶⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 62.

²⁶⁶ *Tamtéž*, s. 91–92; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 317.

²⁶⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 95.

dělnické) byla obnovena v čele s předsedou Zdeňkem Horáčkem. Poslední z oné čtveřice se stala Československá strana lidová s předsedou Františkem Skalským, truhlářem z č. p. 55.²⁶⁸

5.1.14 Volby nového místního národního výboru v roce 1945

Dne 30. května 1945 proběhla v obci volba nového místního národního výboru. Volba probíhala v sále hostince „U Holubců“ a zúčastnilo se jí přes 200 občanů. Jednotná kandidátka čtyř povolených a obnovených stran měla 24 kandidátů. Komunistická strana Československa obdržela devět mandátů, Československá strana národně socialistická osm mandátů, Československá sociální demokracie čtyři mandáty a Československá strana lidová tři mandáty. Předsedou výboru byl opět zvolen Adolf Burghardt, který byl však zanedlouho nahrazen Zdeňkem Horáčkem,²⁶⁹ elektrikářem z č. p. 255.²⁷⁰

Sídlo místního národního výboru zůstalo nadále v dolní Poniklé v domě č. p. 11, kam obecní úřad umístili Němci na začátku okupace. Krom předsedy a tajemníka byly na výboru zaměstnány ještě dvě úřednice, které mimo agendy obecní zajišťovaly přetrvávající činnost lístkového systému. V jedné místnosti budovy se také usídlil Sbor národní bezpečnosti.²⁷¹

5.1.15 Volby do Ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946

Rok 1946 byl ve znamení narůstající poválečné stabilizace a dá se říci, že i upřímného optimismu, zároveň se schylovalo i k volbám do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé. V tomto duchu se nesl i svátek prvního máje, jehož největší oslavy v okolí probíhaly v Jilemnici, kam se vydala i řada ponikelských občanů. Program byl opět v kompetenci čtyř zmiňovaných politických stran, přičemž každá utvořila samostatný tábor se svým řečníkem. Ovšem, jak obecní kronikář podotýká, nejpočetnější byl tábor Komunistické strany Československa. Všechny strany svátku využily ke svým agitacím, neboť volby se

²⁶⁸ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 100–101; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

²⁶⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

²⁷⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 104.

²⁷¹ *Tamtéž*, s. 105.

konaly již 26. května. Volební místnost se v Poniklé nacházela ve školní tělocvičně a ve volební komisi byli členové všech stran.²⁷² Celkem zde bylo odevzdáno 869 platných hlasů, přitom takřka polovinu obdržela Komunistická strana Československa. Na druhém místě se umístila Československá strana lidová, na třetím Československá strana národně socialistická a čtvrtá skončila Československá sociální demokracie. Tzv. bílé lístky (prázdné lístky určené k projevení nesouhlasu s politikou Národní fronty) použilo sedm voličů.²⁷³

5.1.16 Místní národní výbor vzniklý na základě voleb do Ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946

Na základě výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé bylo ve stejném poměru v obci utvořeno i složení místního národního výboru (nástupce dřívějšího obecního zastupitelstva). Z 22 mandátů získala polovinu Komunistická strana Československa. Československá strana lidová obdržela čtyři mandáty, Československá strana národně socialistická také čtyři mandáty a Československá sociální demokracie tři mandáty. Předsedou místního národního výboru byl posléze zvolen dosavadní předseda Zdeněk Horáček z č. p. 255, předseda Československé sociální demokracie v Poniklé. Úřadujícím tajemníkem se stal Oldřich Hajna z č. p. 225. Avšak ještě během roku nahradil Zdeňka Horáčka ve funkci Jan Nechanický, perlař a obchodník z č. p. 31 a zároveň předseda Komunistické strany Československa,²⁷⁴ který v této funkci zůstal až do dalších voleb v roce 1954.²⁷⁵

5.1.17 Volby do Národního shromáždění v roce 1948

Dne 28. května 1948 proběhly tragikomické volby do Národního shromáždění, přičemž „na výběr“ byla pouze jednotná kandidátní listina Národní fronty Čechů a Slováků. V týdnu před volbami bylo dětem ve škole každý den po osmé hodině ranní v desetiminutových

²⁷² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 103.

²⁷³ Tamtéž, s. 108.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 103–105, 112

²⁷⁵ Tamtéž, s. 153.

přednáškách promlouváno „o významu voleb a o nutnosti jednotné kandidátní listiny.“ Školáci vyhotovili řadu volebních hesel, která byla vylepována na návěstních tabulích a v obchodech. Chodba v přízemí školní budovy byla vyzdobena a „učitelstvo školy zúčastnilo se činně všech akcí, které s volbou souvisely.“²⁷⁶ V Poniklé se z 904 oprávněných voličů účastnilo voleb 756 (27 voličů bylo z voleb vyřazeno). Z oněch 756 osob volilo Národní frontu Čechů a Slováků 520 lidí, 191 jich odevzdalo tzv. bílé lístky (prázdné lístky určené k projevení nesouhlasu s politikou Národní fronty) a 45 hlasů bylo prohlášeno za neplatné.²⁷⁷

5.2 Úsilí obce Poniklé o povýšení na městys

Na následujících stránkách můžeme sledovat pozoruhodné úsilí představitelů obce, aby Poniklá získala titul městyse. Tato snaha je poměrně dobře zdokumentována v SOkA Semily. Předznamenávám, že celý proces, který započal 11. února 1929 a skončil po zdlouhavé úřední korespondenci 2. prosince 1931, dopadl pro obec neúspěšně. Přesto se celá záležitost stala bohatým zdrojem informací pro vytvoření podrobné představy o životě obce Poniklá kolem roku 1930.

5.2.1 Obec se snaží dosáhnout elektrifikace skrze povýšení na městys

Vše začalo 11. února 1929, kdy se obecní rada usnesla a 14. února obecní zastupitelstvo jednomyslně schválilo žádost, aby obec Poniklá byla povýšena na městys. Zajímavostí je, že hlavním motivem obecní rady pro povýšení na městys byla domněnka, že se tak poté snadněji docílí elektrifikace obce. O této skutečnosti svědčí výpis ze zápisu obecního zastupitelstva ze dne 14. února, který je ve fondu taktéž přiložen. Žádost o povýšení nakonec obec zaslala 26. března 1929 Zemskému úřadu v Praze a podpořila ji následujícími argumenty, které stojí za to jednotlivě vypsát.

„1.) Obec Poniklá čítá dle posledního sčítání lidu 1 789 obyvatelů.

²⁷⁶ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 341.

²⁷⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 123.

2.) V obci jest měšťanská škola umístěná ve velmi pěkné budově, před níž se nachází urovanané prostranství ve výměře 2 900 m². V dolní části obce jest stálá expozitura.

3.) V obci je sídlo zdravotního obvodu se stálým lékařem v místě.

4.) V obci se nalézají poštovní a telegrafní úřad, kostel s farním úřadem, dle předpisu upravený hřbitov a četnická stanice.

5.) Elektrické osvětlení bude v dohledné době provedeno a pro budoucno uvažuje se o postavení vodovodu.²⁷⁸

Obecní žádost následně podpořil prostřednictvím zástupce hejtmana Okresní úřad v Jilemnici, který v dopise Zemskému úřadu ze dne 28. března potvrdil předešlé informace a doplnil je podrobnějšími údaji z posledního sčítání lidu konaného roku 1921. O upřímné snaze Okresního úřadu pomoci Poniklé k titulu městyse svědčí závěr dopisu: „Podotýkám, že obec Jablonec nad Jizerou zdejšího okresu, která jest také městys, má toliko 1 270 obyvatelů a město Vysoké nad Jizerou jenom 1 349 obyvatelů. Vzhledem k tomu podávám návrh, aby žádosti bylo vyhověno.“²⁷⁹

5.2.2 Zemský úřad zjišťuje oprávněnost požadavku

Zemský úřad v Praze reagoval dopisem ze 3. května 1929, ve kterém pověřil Okresní úřad v Jilemnici vyhotovením následujících úkolů – zjištění skladby domů v obci (zda jsou zděné či dřevěné, kolik je přízemních, kolik patrových a zda jsou seskupeny v ulice), zhotovení polohopisného „náčrtku“ obce s vyznačenou zástavbou a ulicemi, zjištění upravenosti ulic a veřejných míst, zhotovení výčtu občanské vybavenosti a zhodnocení práce obecního zastupitelstva. Kromě řady dalších věcí musel Okresní úřad také zjistit účetnictví obce z let 1926, 1927 a 1928. Úřední lékař měl vydat vyjádření o zdravotních poměrech a

²⁷⁸ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 26. března 1929.*

²⁷⁹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 28. března 1929.*

zdravotních zařízeních v obci.²⁸⁰ Okresní úřad pověřil v dalším dopise zhotovením části předchozích úkolů Obecní úřad v Poniklé. Navíc se obrátil na Technické oddělení okresního úřadu v Trutnově, aby zjistil poměry v obci prostřednictvím technického a zdravotního znalce.²⁸¹ Technické oddělení však místní řízení ze své strany nepovažovalo za nutné a odmítlo je vykonat.²⁸²

Dne 7. června 1929 zaslal Okresní úřad Obecnímu úřadu dopis s požadavky na sdělení výsledků účetnictví z posledních tří let a také na skladbu domů v obci.²⁸³ Z informací, které pak obec do Jilemnice zaslala, mimo jiné vyplývá, že jmění Poniklé dosahovalo v roce 1926 částky 797 688,96 Kč, z čehož drtivou většinu tvořila hodnota budov a pozemků. Finanční hotovost, vklady a cenné papíry dosahovaly hodnoty necelých 34 000 Kč. Naopak dluhy v tomto roce dosáhly částky 638 307,35 Kč. Z toho 500 000 tvořila půjčka na školu. Zbytek dluhu (když pomíneme zálohu na pokladníka v hodnotě zhruba 1 250 Kč) byl na obecním účtu u občanské záložny. V roce 1927 jmění mírně pokleslo na 795 802,49 Kč a dluhy se podařilo umořit na 572 070 Kč. V roce 1928 se jmění zvýšilo na 826 882,95 Kč, a to hlavně díky vkladům. Dluhy za tento rok již ve zprávě nejsou uvedeny.

Ve zprávě také stojí, jaké podniky se v roce 1929 v obci nacházely a kolik jich bylo (viz kapitola „Hospodářství“). Dále ve zprávě stojí, že se tu nacházela občanská záložna, obecná a měšťanská škola včetně stálé expozitury v dolní části obce, obecní úřad, farní úřad, poštovní a telegrafní úřad s telefonním provozem (ten se nacházel v blízkosti kostela²⁸⁴) a četnická stanice o třech mužích. V obci bylo také šest spolků. Ke zprávě byl dodatečně přiložen taktéž

²⁸⁰ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 3. května 1929.*

²⁸¹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 17. května 1929.*

²⁸² SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 31. května 1929.*

²⁸³ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 7. června 1929.*

²⁸⁴ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929, s. 3.*

zmiňovaný polohopisný plán obce²⁸⁵ s vyznačenou zástavbou a ulicemi v měřítku katastrální mapy (1 : 2 880). Z něho vyplývá, že s výjimkou dolní části v obci stále převažovala dřevěná zástavba (zděné stavby jsou v plánu barevně odlišeny).²⁸⁶

5.2.3 Komisionální šetření

Dne 27. června zaslal Okresní úřad v Jilemnici dopis Technickému oddělení okresního úřadu v Trutnově, ve kterém oznamuje komisionální šetření v obci Poniklá, v reakci na žádost Zemského úřadu v dopise ze dne 3. května. Toto šetření mělo proběhnout bez účasti zástupců obce Poniklá, která o něm nebyla dokonce ani informována. Akce byla plánována na 24. června od 9.40 hod, přičemž výchozím bodem se stalo ponikelské nádraží. O konání šetření byl rovněž vyrozuměn i Zemský úřad.²⁸⁷ Ten vzal celou událost na vědomí, ale s připomínkou, že obec musí být o šetření informována a má k němu být přibrán i úřední lékař. Rovněž informoval, že v komisi nebudou jeho zástupci, neboť tím byl pověřen jilemnický Okresní úřad.²⁸⁸

Komisionální šetření proběhlo 24. července 1929 a jeho význam se v celé záležitosti ukázal jako zcela zásadní. Z protokolu, který byl u té příležitosti vyhotoven, vyplývá, že komise byla pětičlenná. Nacházel se v ní Artur Watznauer, rada politické správy, který vykonával funkci správce jednání, dále Ing. Arnošt Schwertner, vrchní technický rada, který vykonával funkci technického znalce, MUDr. Jaroslav Fejfar, vrchní zdravotní rada, který vykonával funkci zdravotního znalce, Adolf Burghardt, starosta obce Poniklá, a Josef Kopal, obecní radní, který tu figuroval v zastoupení obce.

²⁸⁵ Byl dodán dopisem ze dne 12. září 1929, a to až po urgenci během komisionální šetření v obci. Komise si tak při prohlídce obce musela vystačit pouze s katastrální mapou. Srov. SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 2.; SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 12. září 1929*.

²⁸⁶ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Nedatovaný dopis doručený 26. června 1929*.

²⁸⁷ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 27. června 1929*.

²⁸⁸ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 3. července 1929*.

5.2.4 Závěry šetření

V obsáhlém protokolu je zaznamenáno, že komise prošla „zevrubně jednotlivé části obce Poniklá“ a zjistila, že domy nejsou seskupeny v ulice, ale stojí izolovaně. Aby to nevyznělo příliš nepříznivě, členové komise učinili poznámku, že „domy v blízkosti kostela nechávají volné prostranství, které může vytvořiti v budoucnosti náměstí.“²⁸⁹ Nicméně dále bylo shledáno, že v obci se nenacházejí typické ulice ani veřejná místa, stejně tak jako chodníky, dláždění, „rigoly“, kanalizace či sady. Pouze podél zemské a okresní silnice jsou vysázeny stromy. V Poniklé nebylo v té době ani veřejné osvětlení, avšak v protokolu bylo poznamenáno, že obec bude v dohledné době usilovat o elektrifikaci, v předběžném rozpočtu 303 500 Kč, kterou měla provést Východočeská elektrárna v Hradci Králové. Jako negativní věc byl shledán fakt, že Poniklá neměla vyhotoven ani regulační plán.²⁹⁰

Jednotlivé počty živnostenských podniků v obci dle protokolu odpovídaly nedatované zprávě obecního úřadu doručené dne 26. června 1929. V protokolu byly navíc doplněny počty zaměstnanců jednotlivých průmyslových podniků (viz kapitola „Hospodářství“).²⁹¹

Komise dále ověřila pravdivost nedatované zprávy obecního úřadu doručené dne 26. června 1929, a to ohledně jednotlivých úřadů a spolků. Komise dále zaznamenala složení obecního zastupitelstva dle posledních voleb z 16. října 1927. Zástupci obce nechali rovněž zaprotokolovat, že zastupitelstvo nechalo zbudovat měšťanskou školu a má v plánu výstavbu vodovodu a elektrického osvětlení, což vše svědčí o postupném zvelebování obce. V protokolu je dále avizováno, že v případě povýšení na městys bude ustanoven obecní strážník jakožto „zvláštní bezpečnostní orgán obecní“ (i přesto, že se v té době nacházela v Poniklé četnická stanice o třech mužích²⁹²). Komise zjistila, že obci chybí stavební znalec,

²⁸⁹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 1–2.

²⁹⁰ *Tamtéž*, s. 2.

²⁹¹ *Tamtéž*, s. 3.

²⁹² SOkA, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Nedatovaný dopis doručený 26. června 1929*.

ale požární bezpečnost byla uspokojivá. Poněkud alarmujícím způsobem se nám ale může jevit informace, že hromosvody byly pouze na zhruba jedné třetině domů.²⁹³

Jako negativum je v protokolu zaznamenáno zásobení vodou. Obec dosud neměla vodovod, viz podkapitola „Vodovod“. Obecní hřbitov byl shledán vyhovujícím. Jeho řád byl v pořádku a v jeho areálu se nacházela umrlčí komora (márnice). Hřbitov byl naposledy rozšířen v roce 1926. Další zmínka je o chudobinci, který se nalézá ve zděné budově a obsahuje šest místností. Pět z nich je trvale obsazeno a jedna je vyhrazena pro nepředvídané případy. Poslední věty v protokolu zmiňují již jen četnickou stanici o třech mužích a skutečnost, že obecní agendu vede starosta sám ve svém bytě. „V případě povýšení obce na městys hodlá obec zříditi kancelář v obecním domě.“²⁹⁴

5.2.5 Okresní úřad v Jilemnici podporuje obec v jejím úsilí

Dne 26. července v 9.00 hod se v Jilemnici sešel okresní výbor v čele s okresním hejtmanem a radou politické správy Josefem Ryněšem a dalšími sedmi členy, aby projednal žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Výsledek jednání byl pro Poniklou pozitivní, neboť účastníci schůze doporučili Zemskému úřadu, „aby žádosti obce Poniklé bylo vyhověno a aby obec byla na městys povýšena.“²⁹⁵

Obecní úřad v Poniklé v září odeslal na Okresní úřad v Jilemnici polohopisný plán obce, který byl opětovně vyžádán během komisionálního šetření. Nadto představitelé obce v dopise požádali, aby Poniklá mohla v případě povýšení na městys začít používat „zdejší dávno vžitý přídomek“, tedy název Poniklá nad Jizerou (takovýto tvar názvu se objevuje i na obecním razítku, kterým byl dopis otištěn).²⁹⁶ Okresní úřad vzápětí odeslal zmiňovaný plán skládající

²⁹³ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 3–4.

²⁹⁴ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 5.

²⁹⁵ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Výpis ze zápisu ze dne 26. července 1929*.

²⁹⁶ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 12. září 1929*.

se ze tří fotografií Zemskému úřadu, a to včetně spisu s informacemi vztahujícími se k celé žádosti o povýšení obce na městys (protokol z komisionální šetření apod.).²⁹⁷

5.2.6 Žádost zamítnuta

Celý několikaměsíční proces, ve kterém Poniklá usilovala o povýšení na městys, se chýlil ke konci a konečné rozhodnutí záleželo na Zemském úřadu v Praze. A ten rozhodl až po více jak dvou letech. V dopise ze dne 2. prosince 1931 adresovaném Obecnímu úřadu v Poniklé stojí: „Ministerstvo vnitra podle výnosu ze dne 24. listopadu 1931 číš.20.005/1930-8 nemůže toho času doporučiti žádost obce Poniklé o povýšení na městys vládě republiky Československé k příznivému vyřízení, ježto obec svými zařízeními nevyhovuje dosud všem požadavkům, kladeným obvykle na městyse.“ Nadto se Zemský úřad v dopise vyjádřil i k používání neoficiálního názvu Poniklá nad Jizerou: „Současně ministerstvo upozornilo, že úřední název obce je „Poniklá“, nikoliv „Poniklá nad Jizerou“, jak je obec označena ve své úřední pečeti, a že povolení tohoto přídomku bylo by žádati zvláštním podáním, ve kterém by bylo nutno potřebu přídomku odůvodniti.“²⁹⁸ Zemský úřad poté ještě zaslal dopis Okresnímu úřadu v Jilemnici, ve kterém vrátil přílohy k dopisu ze dne 14. září 1929. Přitom si neodpustil káravou poznámku, že „spis se vrací s vybídnutím, aby okresní úřad dohlédl na správné užívání úředního názvu obcí.“²⁹⁹

Takto neslavně byla tedy uzavřena takřka tříletá snaha Poniklé o povýšení na městys. Z předcházejících informací je patrné, že Zemský úřad rozhodl objektivně, neboť i přes dynamický rozvoj zůstávala Poniklá svým charakterem nadále vesnicí. Otázkou je, jak by toto snažení dopadlo v dnešní době, protože velká část záležitostí, které byly v té obci době překážkou k povýšení, je již vyřešena (veřejné osvětlení, vodovod, kanalizace,...).

²⁹⁷ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 14. září 1929.*

²⁹⁸ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 2. prosince 1929.*

²⁹⁹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Nedatovaný dopis doručený 12. prosince 1931.*

Každopádně pokud byla hlavní pohnutkou žádosti o povýšení na městys domněnka obecní rady, že se tak snadněji dosáhne elektrifikace obce, mohlo být Poniklé útěchou, že 31. ledna 1936 dosáhla tohoto cíle, a to i bez titulu městyse.³⁰⁰

5.3 Obec pod tíhou Mnichovské dohody

Československo si v průběhu třicátých let začalo velmi dobře uvědomovat hrozbu, která mu hrozí ze strany Německa, a začalo se na ni připravovat. Budovalo se opevnění, probíhala mobilizace. Mnichovská dohoda však naděje na obranu vlasti zhatila. A tak německá okupace v letech 1938–1945 zasáhla velmi razantně i do života ponikelských občanů. Obec, která se stala regulérní součástí Německé říše, byť zde žili z drtivé většiny Češi, začala podléhat německé správě. Do obce byl dosazen německý starosta i německý kněz a lékař, na obecním úřadě pracovaly Němky. Všechny firemní i úřední cedule musely být psány v němčině, stejně tak jako různé vyhlášky. Ve školství se zase okupace projevila navyšováním vyučovacích hodin němčiny a zrušením měšťanské školy a expozitury v dolní části obce. O tom pojednává podkapitola „Zásah okupace do školství“. O poněmčování obecní správy zase informuje podkapitola „Okupační správa“.

Ačkoli zdejší obyvatelé jakožto Češi nemuseli bojovat v řadách německé armády, přesto pro ně platily různé povinnosti jako zejména totální nasazení (viz podkapitola „Pracovní nasazení ponikelských občanů v Německé říši“) apod. Hodně lidí v obci se stalo obětí českých udavačů a kolaborantů, mnozí z nich byli brutálně vyslýcháni, jiní skončili ve vězeních a koncentračních táborech. Několik občanů za svůj postoj a činy proti okupantům zaplatilo i obětí nejvyšší. V kronikách je zaznamenána řada dalších více či méně závažných incidentů, které se v obci za okupace odehrály, ale pro představu stačí zmínit ty nejtragičtější, o nichž z velké části vypovídá podkapitola „Oběti okupace“.

³⁰⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 48.

5.3.1 Přípravy na střet s nepřítelem

Většina německého obyvatelstva žijících v krkonošském příhraničí, potažmo v celé Československé republice, se nikdy nesmířila s jejím vznikem. Mnozí Němci hned po vzniku státu podporovali iredentistickou provincii Deutsch-Böhmen s vládou v Liberci, která usilovala o připojení tzv. Německému Rakousku (Deutsch-Österreich) a spolu s ním k Německé říši. Spousta Němců pak po válce vstupovala do tzv. Volkswehru (existoval např. i v nedalekém Vrchlabí), který byl zřizován a financován libereckou vládou. Při příchodu československé armády se ale bez boje vzdávali. Dne 7. prosince 1918 bylo československými vojáky obsazeno Vrchlabí a 15. prosince Trutnov, čímž byly celé Krkonoše i Podkrkonoší zajištěny a pevně opět připoutány k mladému státu. V oblasti se střídaly různé jednotky československé armády až do roku 1936, kdy převzal zabezpečení tohoto území 2. hraničářský prapor. Samotné střežení hranice pak od prosince 1920 prováděly inspektoráty finanční stáže.

Československé úřady také cíleně podporovaly růst českého obyvatelstva v Krkonoších, mnozí Češi se stali i majiteli horských bud. Nacionální a sociální problémy mezi Čechy a Němci začaly gradovat zejména v souvislosti s hospodářskou krizí ve třicátých letech. Většina Němců stále toužila po připojení tzv. Sudet k Německé říši. O tom, jakou sílu Němci v Krkonoších představovali, názorně vypovídá fakt, že v soudních okresech Rokytnice nad Jizerou, Vrchlabí, Trutnov, Maršov a Žacléř tvořili v průměru 87 % obyvatel. Obrácené poměry naproti tomu panovaly v soudních okresech Vysoké nad Jizerou a Jilemnice (pod kterou spadala i Poniklá), ve kterých Češi tvořili 95 % obyvatel. Růst nacionalismu a nacismu zřetelně dokazují volby z roku 1935, ve kterých Sudetoněmecká strana Konrada Henleina získala např. v soudním okrese Vrchlabí 59,8 % hlasů a v soudním okrese Maršov dokonce

66,8 % hlasů. Přilnutí k německému nacionalismu 13. září 1935 oficiálně deklarovalo i zasedání představenstva Sudetoněmecké strany ve Špindlerově Mlýně.³⁰¹

Československo, které si stále více uvědomovalo ohrožení ze strany Německa, začalo od léta roku 1936 výstavbu obranné opevněné linie. Plány, které vyhotovilo Ředitelství opevňovacích prací, počítaly především s výstavbou lehkého opevnění, a to prostřednictvím bunkrů vzoru 37 (tzv. řopíky). Ty měly chránit zejména hřeben hor, horská údolí a průsmyky a také silnice. Výstavba obranné linie zároveň urychlila i dokončení tzv. Masarykovy horské silnice, která v roce 1936 spojila Horní Mísečky se Zlatým návrším na hřebenu Krkonoš ve výšce 1 390 m. n. m. V rekordním čase se linii v Krkonoších podařilo takřka dokončit, takže během tzv. částečné mobilizace, vyhlášené 20. května 1938, mohla být během 18 hodin obsazena československými vojáky. Západní Krkonoše bránili jednotky 22. a 2. hraničářského praporu a jednotky 1. a 3. praporu 21. pěšího pluku s velitelstvím v Bedřichově. Východní část pak střežil 2. a 3. prapor 22. pěšího pluku a 6. a 9. strážní prapor s velitelstvím v Trutnově.³⁰²

V Poniklé si však asi nikdo nedokázal představit, co se bude v následujících měsících dít. „Každý si tu žil po svém a ti, kteří se zajímali o veřejné záležitosti, v tomto roce v podzimním údobí, zapomínali na světovou politiku, která za hradbami našich hor chrastila zbraněmi, protože měli mnoho starostí v obci doma.“³⁰³

Od 3. září 1938 začalo platit nařízení povinného zatemňování oken (z důvodu nočního bombardování), které nebylo zrušeno ani po německé okupaci a v obci se praktikovalo až do 8. května 1945.³⁰⁴ Ve školní kronice je také zmíněno, že od 26. září byla odevzdávána rádia, která byla následně ukrývána ve školním kabinetě.³⁰⁵ Několik dní po rychlé všeobecné

³⁰¹ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 413.

³⁰² FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 414.

³⁰³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 53.

³⁰⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívřlaka 1915–1954*, s. 111–112.

³⁰⁵ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 277.

mobilizaci ze dne 23. září 1938 však musela být v důsledku Mnichovské dohody z 29. září 1938 obranná linie bez boje vyklizena.³⁰⁶ V obecní kronice je zmíněno, že po mobilizaci byli muži povoláni do zbraně, zatímco v horách se stále dokončovaly obranné objekty. Lidé měli strach a nakupovali a zásobili se jídlem a oděvy. Nejcennější věci měli svázané v pytlích pro případ útěku do vnitrozemí.³⁰⁷

5.3.2 Průběh záboru krkonošského pohraničí

Dne 1. října 1938 přišla první vlna záboru pohraničních úseků, která byla po několika dnech následována další. Hranice Německé říše se tak posunuly až k Jablonci nad Jizerou, tedy cca 6 km od Poniklé. Když se začalo proslýchat, že bude další vlna záboru, šli ponikeletští občané protestovat na Okresní úřad do Jilemnice proti připojení k „Třetí říši“. Žádali ochranu a zásah proti dalšímu zabírání. Komisař politické správy V. Nykl přislíbil pomoc a telegrafoval pro vojsko, takže se poté lidé pokojně rozešli domů. Přesto se o několik dní později hranice opět přiblížila, a to až k Buřanům k tzv. Porostlickému mlýnu, u něhož byly střežené závory. Z druhé strany od hostince „Na Poříčí“ hlídali hranici českoslovenští vojáci. Lidé z Poniklé i okolí byli již mnohem rozhořčenější a demonstrovali u Poříčí proti okupaci s holemi a klacky. Československý styčný důstojník naštěstí rozvášněný dav uklidnil, ale německá propaganda udělala své. Liberecký tisk uvedl, že důvodem demonstrace bylo vyjádření žádosti obyvatel po připojení k Německé říši. V dolní části Poniklé a na protějším břehu Jizery, v tehdy samostatné obci Přívlačka, chodili němečtí zmocněnci s archy a cedulí. Na ní bylo napsáno, aby se podepsal každý, kdo chce, aby na uvolněné prezidentské místo (Edvard Beneš abdikoval 5. října) nastoupil Tomáš Baťa. Pak prý měli dodatečně ceduli odtrhnout a podpisy použít k „ospravedlnění“ další vlny záboru.³⁰⁸

Již 7. října probíhal odchod českých úředníků, funkcionářů, armády, četnictva, ale i prostých občanů z území obsazeného pohraničí. Prakticky ihned započala na zabraných

³⁰⁶ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 414.

³⁰⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklá nad Jizerou 1918–1964*, s. 54.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 55–56.

územích akce „Albrecht“, která znamenala zatýkání skutečných i domnělých nepřátel Německé říše. Do tzv. 5. pásma záboru, vytyčeného Adolfem Hitlerem po 5. říjnu 1938, připadly mnohé ryze české obce, především na Jilemnicku.³⁰⁹ Důvodem byla mimo jiné údajná žádost německých průmyslníků, aby silnice z Rokytnice nad Jizerou do Vrchlabí nebyla přerušována hranicemi, což se po záboru tzv. 6. pásma skutečně podařilo.³¹⁰

Školní kronika zmiňuje přelety letadel v souvislosti s fotografováním nových státních hranic. V Poniklé se také načas usídlila finanční stráž, která si od 14. listopadu do konce měsíce zřídila kancelář ve školní tělocvičně.³¹¹

5.3.3 Poniklá součástí Německé říše

Dne 24. listopadu započala další fáze okupace – k Německé říši bylo v rámci zabrání 6. pásma přičleněno několik obcí jilemnického okresu, včetně Poniklé, která nyní spadala pod vrchlabský okres (Landkreis Hohenelbe)³¹² a do obce byl dosazen německý starosta Knappe. Německá armáda přijela hned v den záboru a vyvěšovala u silnice výstražné cedule „Rechtsfahren“ (Jezděte vpravo), neboť v Československu se v té době stále jezdilo po levé straně. Přijelo také celkem asi šest vojenských vozů a několik motocyklů, přičemž zajely až na náves, ale vzápětí pokračovaly dále. Vše se obešlo bez bojů. Československá hranice se tehdy ocitla na pravém břehu řeky Jizery v záhybu silnice vedoucí k Vysokému nad Jizerou, zhruba naproti ponikelskému hostinci „Na Mejtě“.³¹³

O tom, jak dále rychle věci postupovaly, svědčí i fakt, že již 29. listopadu proběhla výměna českých peněz za německé.³¹⁴ Pokládání věnce u pomníku padlých 1. prosince již

³⁰⁹ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 414.

³¹⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 56.

³¹¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 277–278.

³¹² *Tamtéž*, s. 278.

³¹³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 57–58.

³¹⁴ Obecní kronika uvádí datum 28. října. Kurz koruny československé k říšské marce byl 1:12 a za říšské marky se dokonce vykupovalo i zlato. Srov. AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 58–59.

vykonala německá policie.³¹⁵ Německá propaganda také nechala na ponikelské návsi z auta vyhrávat německé a české pochody, přičemž z amplionu zněly různé sliby. V zápětí se dostavila i polní kuchyně s nabídkou polévky zdarma. Takřka nikdo se prý ale nedostavil. Naopak říšští Němci prý vykupovali české obchody, hlavně textilní. Tito říšští Němci se prý sami podivovali nad tím, proč byly zabráný i oblasti, kde žila převaha Čechů.³¹⁶

Poněmčování Poniklé a s ním spojené odstraňování připomínek někdejší Československé republiky pokračovala pozvolna, ale o to důrazněji. Všichni obchodníci a živnostníci museli např. sundat firemní cedule a nahradit je novými dle předepsaných rozměrů s černým švabachovým písmem na bílém podkladě (výměna musela proběhnout do 25. 3.). Z pomníku padlým byly vysekány písmena „ČSR“.³¹⁷ Další negativní věcí byla kontrola obyvatelstva nejen německou policií, ale především Gestapem. V obci se také musely vyvěšovat na všech domech při různých Němci zavedených svátcích a oslavách prapory s hákovým křížem. Jedna z oslav byla např. 20. dubna 1939 v den Hitlerových 50. narozenin. Obecní kronikář píše, že málokdo měl vlajku zhotovenou dle předpisů. Proto kvůli tomu bylo „veliké běhání po úřadech a četníci měli práci“. Dělníci v továrně ale každý dostali jako dar od vůdce 10 říšských marek.³¹⁸ Hákový kříž byl trvale vyvěšen na budově obecního úřadu, škole a přádelně Palme–Stumpe a spol..³¹⁹

Významným krokem německé správy bylo sloučení obcí Poniklá, Přívlaka a Stromkovice s centrem v Poniklé, které však skončilo spolu s okupací.³²⁰ Stromkovice se staly později součástí Jablonce nad Jizerou. Obec Přívlaka byla k Poniklé opět připojena 1. ledna 1961.³²¹

³¹⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 278.

³¹⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 58–59.

³¹⁷ *Tamtéž*, s. 62–63.

³¹⁸ *Tamtéž*, s. 64.

³¹⁹ *Tamtéž*, s. 58.

³²⁰ *Tamtéž*, s. 57–58.

³²¹ Obec Poniklá. *O Poniklé*. In: <http://www.ponikla.cz/obcan/o-ponikle/> [cit. 18. 04. 2013].

Když Němci vešli do záložny, ještě tam prý byl obraz T. G. Masaryka, který probodali bajonetem, vytrhli z rámu, zmačkali a hodili do koše. Ke konci roku Němci rozdávali mezi chudé v rámci tzv. zimní pomoci (Winterhilfswerk) konzervy, šatstvo a boty.³²²

Jednou z největších potíží v novém uspořádání bylo cestování. Občané Poniklé předtím často cestovali do okolních vsí a městeček jako např. Vysokého nad Jizeorou, Jilemnice, Roprachtic či Sytové, a to buď za službami, obchodem či prostou návštěvou příbuzných a známých. Tyto obce se ale nyní ocitly za hranicemi. Kdo chtěl nyní vycestovat, musel mít platnou propustku. Její získání bylo ale stále obtížnější. Nejprve se jednalo o orazítkovaný list, později na něm musel být i podpis starosty, poté musela být na průkazu fotografie dotyčného a potvrzení Okresního úřadu Vrchlabí. Zdaleka na každý ale propustku dostal, proto hodně setkání probíhalo na hraničním přechodu, „kde bývalo každou neděli jako o pouti. Spousta lidí z obou stran tam putovala, jen aby si mohla stisknout ruku a poplakat a dodat si důvěry.“³²³

Dne 15. března 1939 byl nad okleštěným zbytkem dosud samostatné Československé republiky vyhlášen německý Protektorát Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren). Zřízení Protektorátu sice hranice nezrušilo, ale i tak mnozí do něho nadále chodili nakupovat nedostatkové zboží, které se dalo koupit i za marky, a to v poměru ke korunám kolem 1:10.³²⁴

5.3.4 Odras války v obci

Německo, které si smlouvou o neútočení s SSSR (pakt Ribbentrop–Molotov z 23. srpna 1939), uvolnilo ruce, zaútočilo 1. září 1939 na Polsko. To bylo dobyto během pěti týdnů, a to i díky SSSR, který zaútočil 17. září z východu. Poražené Polsko si pak oba útočící státy mezi sebou rozdělily. Takto tedy započala druhá světová válka, která nakonec přinesla obci osvobození.

³²² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 61.

³²³ Tamtéž, s. 59.

³²⁴ Tamtéž, s. 53.

Poté, co Velká Británie a Francie vypověděly 3. září Německu válku, okamžitě byly v Německé říši zavedeny potravinové lístky, ale přiděly prý byly zpočátku dostačující. Během nočního svícení musela být všechna okna zatemněná, na což dohlížela dvoučlenná hlídka z řad občanů.³²⁵

Jeden z incidentů v obci, který ale narozdíl od jiných dopadl dobře, se odehrál o Dušičkách 1940. V ten večer se starosta Knappe osobně dostavil na hřbitov, aby zkontroloval, zda se včas zhasnou svíce z důvodu nařízeného zatemňování. Při té příležitosti nahlédl do márnice, kde v bedně objevil ke zděšení hrobaře Hrubého ukrytou bustu prezidenta Masaryka. Ta pocházela ze školní budovy a byla zde kryta po záboru v roce 1938 hrobařem Hrubým a předsedou hřbitovní komise Harcubou z č. p. 48. Ti ji nejprve schovali v hrobce rodiny Kocourkovy, ale po úmrtí pana Kocourka byla přemístěna do márnice. Kvůli nálezů sice proběhlo velké vyšetřování a bylo vyhrožováno přivoláním Gestapa, ale nakonec vše skončilo pouze zabavením busty, o které po převozu na obecní úřad již nikdo neslyšel. Důsledky však mohly být prý daleko horší, a to kdyby starosta v díře do komína, která se za krabicí s bustou nacházela, objevil samonabíjecí pistole Browning HP, které tam byly uschovány.³²⁶

Dne 22. června 1941 německá vojska v rámci operace Barbarossa zaútočila na Sovětský svaz, který vzápětí vyhlásil Německu válku. Tím byla porušena již zmiňovaná smlouva o neútočení (pakt Ribbentrop–Molotov) z 23. srpna 1939. Obyvatelům obce tak svítla nová naděje na dřívější ukončení války. V souvislosti s bleskovým postupem německých vojsk v Sovětském svazu se museli vítězným symbolem „V“ značit všechny vagony, ale i dveře a okna u domů.³²⁷

Před Vánocemi proběhla v Poniklé řízená akce týkající se dárků pro německé frontové vojáky. Překvapivě lidé dávali, a to i např. teplé prádlo, kožešiny apod. Kronikář to obhajuje

³²⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 65.

³²⁶ *Tamtéž*, s. 72–73.

³²⁷ *Tamtéž*, s. 76.

slovy, že to byla prakticky povinnost, neboť nikdo nechtěl upadnout v podezření, že je neloajální říšský občan.³²⁸

Před Vánoci roku 1942 si občané mohli vyslechnout z rozhlasu poselství prezidenta Edvarda Beneše spolu s informacemi, že Němci již začínají ustupovat od Stalingradu. V obecní kronice je několikrát zmíněno, že lidé měli poměrně dobré povědomí o vývoji politické situace i situace na evropských bojištích, a to díky poslechu zahraničního rozhlasu. Poslouchat mohli např. i vysílání československé exilové vlády z Londýna. Avšak jeho poslechem se dopouštěli velkého rizika, neboť jim za to hrozil až trest smrti. Na poslech rádia doplatili hned v prvních měsících okupace např. bratři Enklerovi z Přívlačky, kteří ale naštěstí popraveni nebyli.³²⁹ Dodejme, že na všech rádiích musel být varovný štítek s nápisem: „Pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se káznicí nebo i smrtí.“³³⁰

S ubíhajícím rokem se situace v Německé říši čím dál více komplikovala. Z obav před nálety byla v Poniklé zavedena povinnost, že každý majitel domu musel mít na půdě písek, vodu, lopatu, motyku a plácačku pro případ hašení požáru z případného bombardování. Také musely být zpevněny všechny sklepy, se kterými se počítalo jako s případnými protiletectkými kryty. Aby lidé v případě náletů sklepy lépe našli, byly vchody domů, rohy stěn a schody do sklepa obíleny.³³¹ Ke konci roku 1944 při kopání protiletectkého krytu ve skále „nad Tomičkem“ v dolní části obce narazili dělníci na krápníkovou jeskyni, o které se sice již vědělo, ale teprve teď se zjistilo, jak je rozlehlá a krásná. Geologický odborník ji posléze prohlásil za přírodní památku a do jeskyně byl zakázán přístup.³³²

³²⁸ *Tamtéž*, s. 77–78.

³²⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 64.

³³⁰ *Tamtéž*, s. 79.

³³¹ *Tamtéž*, s. 84.

³³² SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 313.

Díky zahraničnímu rozhlasu a i tzv. „šeptandě“ měli ke konci roku 1944 místní obyvatelé poměrně přehled o tom, jak si stojí Německá říše. Vědělo se o pokračujícím ústupu německých vojsk, postupu spojeneckých armád na západní i východní frontě, Slovenském národním povstání apod. Přesto obyvatelstvo stále muselo plnit rozkazy úřadů. Čistily se struhy, kácely stromy a plnily různé dodávky apod. V zimě se navíc protahovaly silnice a cesty, které se sypaly popelem.³³³

V posledních měsících války přenocoval v obci oddíl tzv. vlasovců, čili příslušníků Ruské osvobozené armády, kteří prchali před Rudou armádou do amerického zajetí. Přenocovali ve škole a na faře a druhý den pokračovali dále. Jeden z nich se přitom v obci oběsil a spočinul na zdejších hřbitově. Několik dní nato přečkal v obci jednu noc i ustupující oddíl německé armády.³³⁴

Počátkem roku 1945 čím dál více zesiloval strach Němců z postupující ruské armády. Z četnické stanice v Poniklé byly vydávány rozkazy, aby lidé sbírali spojenecké staniolové proužky a letáky vyzývající Němce ke kapitulaci, přitom ještě na konci dubna přišel strážník vyšetřovat udání na jisté chlapce, kteří letáky neodevzdali, ale spálili. U německých úřadů začala panovat nervozita a přípravy k evakuaci.³³⁵

Když už se Rudá armáda blížila, všichni rolníci dostali rozkaz vozit kamení k železničnímu tunelu u Maříkova, aby mohla být v případě potřeby zatarasena cesta pro vlak. Také byli povoláni dělníci z obou ponikelských továren, aby vyporáželi v lese patřícím přádelně Palme–Stumpe a spol. kmeny na zhotovování silničních zátarasů. Také byly vytvořeny u silnic zahluobené otvory na dříví, které mělo být použito pro rychlé vytvoření

³³³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 86–87.

³³⁴ *Tamtéž*, s. 87–88.

³³⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 315.

dalších zátarasů. U překážek byly přes noc postaveny dvoučlenné hlídky složené vždy z jednoho Čecha a jednoho Němce.³³⁶

Dne 4. března prošel Poniklou po hlavní silnici průvod evakuovaných vězňů z kteréhosi koncentračního tábora. Zubožení a špatně oděni vězni s dřeváky na nohou byli hrubě pobízeni německými dozorci kupředu směrem na západ k Jablonci nad Jizerou. Když šli kolem někdejší tkalcovny A. Prellogg, čeští dělníci vězňům házeli své svačiny, kteří je i přes kopance a rány dozorců sbírali a jedli. Když to viděl německý tovární mistr Schmidt, zavolal na dělníky četníky. Ti ale jenom pohrozili a celou záležitost nechali být. Schmidt byl po válce, i přes svůj vysoký věk, spolu s dalšími Němci odsunut.³³⁷

5.3.5 Osvobození

Ke konci dubna 1945 bylo vyhlášeno stanné právo a od 20.00 do 6.00 hod byl zákaz vycházení.³³⁸ Ještě 2. května dal starosta Knappe vyvěsit prapory na půl žerdi k poctě Adolfa Hitlera, jenž v obleženém Berlíně 30. dubna spáchal sebevraždu. 3. května starosta nařídil, aby se škola připravila na přijetí uprchlíků, ale nikdo již prý nebral jeho slova vážně. Hlavní silnice byla zavalena přívalem uprchlíků a ozbrojených vojáků směřujících na západ.³³⁹

Již 16. dubna byl přijat do nemocnice v Jilemnici kolaborant a pomocník starosty Franz Waclawik. Ten zanedlouho zemřel a 3. května měl na ponikelském hřbitově pohřeb s poctami, kterého se zúčastnil značný počet osob. Ještě než pohřební obřady skončily, přišel pro německé vedoucí posel se zprávou, že ve Vysokém nad Jizerou vypuklo povstání. Češi tam začali strhávat německé nápisy a vyvěšovat československé prapory. Povstání mezitím propukala i jinde, např. v Jilemnici. Avšak povstání ve Vysokém bylo v pátek 4. května potlačeno jednotkou Hitlerjugend z Rokytnice nad Jizerou.³⁴⁰

³³⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 88.

³³⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívlačka 1915–1954*, s. 89–90.

³³⁸ *Tamtéž*, s. 109.

³³⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 316.

³⁴⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívlačka 1915–1954*, s. 108–110.

Odpoledne 3. května došlo ke shlukování některých mužů, kteří pak byli hledáni četnictvem. Proto se někteří schovali v okolí Jestřabí. Do obce byla pro zajištění pořádku z Rokytnice nad Jizerou povolána jednotka Volkssturmu. To se již ve škole nacvičovala československá hymna, odstraňovaly německé nápisy a vyvěšovaly vlajky. 5. května propuklo v Praze povstání a lidé již počínali slavit blížící se osvobození. V Poniklé se lidé začali připravovat na uvítání Rusů – pekli koláče, vařili kávu. Ale ruští vojáci ještě nepřijeli, a tak si na své přišly školní děti. Dne 7. května Německá říše v Remeši bezpodmínečně kapitulovala a o den později se tento akt zopakoval i v Berlíně. 8. května se měl tedy v obci konat manifestační průvod, ale ze strachu kvůli nejasným a znepokojujícím zprávám z Rokytnice nad Jizerou ohledně německé msty se uskutečnil až 10. května.³⁴¹

Ačkoli se očekával příchod množství vojáků Rudé armády, větší část jich jela jiným směrem, a tak do Poniklé nakonec přijelo z Jablonce nad Jizerou 10. května pouze pět vojenských aut. „To bylo jáso! V místech, která ještě takřka před několika hodinami byla střediskem místní německé, nacistické diktatury, vlnil se pestrý dav českého jásajícího lidu, vítajícího slavné sovětské vojáky, a zazněly zvuky hudby a krásné státní hymny československé!“³⁴² Rusové pokračovali sice dále, ale nechaly v obci dva důstojníky. Ti spolu s ponikelskými hlídkami zastavovali transporty Němců, odzbrojovali je a brali jim cenné věci, a to i šatstvo či přikrývky.³⁴³ Dvoučlenné ozbrojené stráže z řad místních občanů byly postaveny jak u silnic, tak i továren. Jejich velitelem se stal poručík Miloš Skála, zdejší učitel, prvním četníkem pak strážmistr Velíšek. V místnosti četnické stanice byla zřízena strážnice.

³⁴¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 316–317; *Pamětní kniha obce Přivlaka*, s. 112.

³⁴² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přivlaka 1915–1954*, s. 112–113; AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 93.

³⁴³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 93.

Kdo byl ve službě, nosil na paži bílo–červeno–modrou pásku. Ostatní občané se ozdobili trikolórou v národních barvách.³⁴⁴

Po osvobození začala v obci platit i koruna československá. Občané si mohli ihned vyměnit 100 říšských marek za 1 000 korun československých. Platnost říšské marky skončila 1. srpna.³⁴⁵ Dne 1. listopadu byla dána do oběhu nová československá platidla. Stalo se tak v rámci měnové reformy, která měla vyřešit situaci, kdy na území Československa kolovalo několik různých měn. Rovněž došlo ke znárodnění bank. Každý občan obdržel 500 Kčs. V obci zůstávalo stále velké množství říšských marek, které byly odevzdávány a vkládány do peněžních ústavů na vkladní knížky.³⁴⁶

Oslava navrácení samostatnosti se v Poniklé konala 1. července před školou za účasti velkého množství osob. Slavnost, při které nechyběly proslovy, zpestřily alegorické vozy, selská jízda, zábavné atrakce, pro děti a hosty byl připraveny koláče a jiné dobroty. Čistý výtěžek určený na kulturní obohacení obce dosáhl 46 000 K. Lidé byli šťastni, že okupace skončila, a s nadějí vyhlíželi do budoucnosti.³⁴⁷

Ponikelští občané obsadili obecní úřad 9. května, ale to již nejdůležitější dokumenty spálil sám starosta Emil Knappe a další nechal odvézt a spálit v kotli přádelny Palme–Stumpe a spol.³⁴⁸ Německý četník Preller byl odzbrojen ropachtickým strážmistrem Veliškem a bývalému německému starostovi Knappemu byl 9. května povolen průchod v doprovodu čtyř občanů do Rokytnice nad Jizerou, kde byl později zajat vysokými partyzány.³⁴⁹ Tento muž byl 20. prosince 1946 po čtyřdenním soudním řízení v 16.00 hod odsouzen a následně na soudním dvoře v Jilemnici oběšen. Dva týdny předtím byl ve Vysokém nad Jizerou oběšen

³⁴⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívlaka 1915–1954*, s. 113; *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé z let 1918–1948*, s. 317.

³⁴⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

³⁴⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 101.

³⁴⁷ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318.

³⁴⁸ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 91.

³⁴⁹ *Tamtéž*, s. 91–92, SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 317–318.

Knappého pomocník a udavač Jan Soukup ze Tříče. Jedním z jeho činů měla být v roce 1943 infiltrace do jedné odbojové skupiny, které navrhl schůzku v hotelu Louda v Jablonci nad Jizerou. Když byla skupina na místě, všechny členy zatkl Gestapo. Jediný Jan Soukup byl již příští den propuštěn domů.³⁵⁰

5.4 Spolky a kultura v obci

Spolková činnost je jednou ze stěžejních stránek života každé obce. V Poniklé mají některé spolky dlouhou tradici, např. Sbor dobrovolných hasičů (vznikl 1884). Nejvíce spolků vzniklo v období prvorepublikového Československa, takže takřka každý měl možnost seberealizace ve spolku, který mu byl v jeho zájmech nejbližší. Ostatně nebylo výjimkou, že jedna osoba mohla figurovat ve více spolcích zároveň.

Mezi nejaktivnější spolky patřila bezesporu Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár, která ročně odehrála i více jak deset divadelních představení. Velmi důležitou roli hrál Sbor dobrovolných hasičů Poniklá, který takřka každý rok zasahoval minimálně u jednoho většího požáru, jak dokládá sborová kronika, a který se podílel i na zajišťování různých státních a obecních oslav a akcí. S širokou členskou základnou zaujímalá taktéž významné postavení Tělocvičná jednota Sokol Poniklá. Sokolové, krom pravidelných cvičení a účastí na svých sletech, rovněž v obci pomáhali při realizacích různých oslav a vzpomínek.

Některé spolky byly uzavřenější či úzce oborově zaměřené, některé čítaly jen pár členů, jiné několik let po svém vzniku zanikly. Přesto měly pro některé obyvatele svůj momentální význam a potřebnost. Po období rušení spolků za německé okupace se velká část z nich i přes materiální ztráty opět po válce obnovila a sehrála svoji nezaměnitelnou úlohu v poválečné obnově politického a kulturního života. Tehdy málokdo tušil, že za několik let se bude opakovat situace podobná z let okupace a nastane další vlna rušení spolků. To je však již jiný příběh.

³⁵⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 112.

5.4.1 Počátky spolkového života

Spolkový zákon z roku 1867 umožnil mimořádný rozvoj a organizování společenského života.³⁵¹ Tato skutečnost se v Poniklé začala projevovat zakládáním různých spolků. Ještě předtím již roku 1864 vznikla divadelní společnost, později zvaná „Svornost“, na kterou roku 1901 navázala „Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár“. Roku 1884 byl založen Sbor dobrovolných hasičů Poniklá či v roce 1892 Tělocvičná jednota Sokol Poniklá.³⁵²

5.4.2 Spolky v době prvorepublikové

Když vznikla Československá republika, v obci již fungoval Sbor dobrovolných hasičů Poniklá, Tělocvičná jednota Sokol Poniklá, Ochotnická vzdělávací jednota J. J. Kolár, Pěvecká jednota Dalibor, Čtenářsko–hospodářský spolek Palacký, Dělnická tělocvičná jednota v Poniklé a odbor Klubu českých (později československých) turistů v Poniklé či Včelařský spolek pro Poniklou a okolí. K nim pak přibyla, většinou ve dvacátých letech, řada dalších spolků a sdružení.

Dělníci se mohli sdružovat např. v místních „odbočkách“ (organizacích) Československého svazu dělnictva textilního,³⁵³ Národního sdružení odborových organizací sekce textilní v Praze, Svazu textilního dělnictva v ČSR, Unii lučebních odborů v ČSR či v Jednotě československého dělnictva sklářského průmyslu v ČSR – odboru domácího dělnictva.³⁵⁴

Katolíci se mohli realizovat ve Sdružení katolické mládeže pro Poniklou a okolí,³⁵⁵ Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy v Poniklé či ve Farním odboru Charity v Poniklé. V obci vznikaly i různé politické spolky jako např. Mladé národní sjednocení v Poniklé, Mladá generace Živnostensko–obchodnické strany středostavovské

³⁵¹ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 412.

³⁵² PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 13.

³⁵³ SOKA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 124, inv. č. 661, *Spolky a shromáždění Poniklá 1908–1922*.

³⁵⁴ SOKA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 231, inv. č. 1001, *Spolky a shromáždění Poniklá 1937–1938*.

³⁵⁵ SOKA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 124, inv. č. 661, *Spolky a shromáždění Poniklá 1908–1922*.

Poniklé a Přivlaky, Politická organizace Československé strany národně socialistické v Poniklé, odbočka Domoviny domkářů a malorolníků či místní Svaz československé mládeže socialistické v ČSR.³⁵⁶

Mezi další spolky a sdružení patřila místní Družina československých válečných poškozců,³⁵⁷ Československý červený kříž Poniklá,³⁵⁸ odbočka Svazu přátel SSSR v Československu³⁵⁹ anebo místní odbočka Masarykovy letecké ligy v Poniklé.³⁶⁰ Ve školním roce 1923–1924 vznikl při škole Dorost Československého červeného kříže. Žáci pro organizaci vybírali peníze a na oplátku jim chodil Měsíčník Dorostu červeného kříže. V roce 1927 měl Dorost Československého červeného kříže 182 členů (z 250 žáků).³⁶¹ Ve školním roce 1930–1931 začal při škole fungovat dorost Masarykovy letecké ligy. Ten zpočátku tvořilo 11 žáků, kteří zdarma dostávali časopis Mladý letec.³⁶²

Spolky hrály důležitou roli v novém Československém státě, a to jak kulturní, tak osvětovou. Mnohé nemohly chybět ani při různých svátcích a oslavách. Tak např. v neděli 13. dubna 1919 uspořádala na památku státní samostatnosti Tělocvičná jednota Sokol společně s Pěveckou jednotou Dalibor „stromkovou slavnost“. Mezi zpěvem písní a přednesem básní bylo zasazeno pět lip v tzv. sokolském parku. Slavnosti se účastnili žáci zdejší školy a slavnostní řeč pronesl učitel Josef Tomíček. Dne 5. července Sokolové spolu se členy Pěvecké jednoty Dalibor uctili památku Mistra Jana Husa. Den završil průvod s lampiony od expozitury v dolní části obce směrem k sokolskému parku.³⁶³ „Na vrších plály

³⁵⁶ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 231, inv. č. 1001, *Spolky a shromáždění Poniklá 1937–1938*.

³⁵⁷ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 124, inv. č. 661, *Spolky a shromáždění Poniklá 1908–1922*.

³⁵⁸ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 231, inv. č. 1001, *Spolky a shromáždění Poniklá 1937–1938*.

³⁵⁹ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 217, inv. č. 954, *Spolky a shromáždění Poniklá 1923–1936*.

³⁶⁰ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 231, inv. č. 1001, *Spolky a shromáždění Poniklá 1937–1938*.

³⁶¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 155, 180.

³⁶² *Tamtéž*, s. 155, 216.

³⁶³ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 10.

hranice a tichou nocí zádumčivě zněly písně „Hranice vzplála“ a „Kdo jste boží bojovníci“. (...) Na konec „Kde domov můj“ vesele hlaholilo klidnou dědinou.“³⁶⁴

Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár uhradila stavbu „Pomníku padlým a válečnými útrapami zahynuvším vojínům z Poniklé a Nové Vsi“, který byl v obci slavnostně odhalen na svatodušní pondělí 9. června 1924. Jeho autorem se stal Josef Vít z Konecchlumí a cena dosáhla částky 12 000 Kč.³⁶⁵

Roku 1928 se v obci konala velká oslava při příležitosti 10. výročí vzniku Československé republiky. Vše započalo již 27. října v 18.30 hod lampiónovým průvodem místních spolků a školáků směrem k pomníku padlým. Tam program pokračoval promluvou zdejšího učitele Josefa Havla, který byl zakončen státní hymnou v podání pěveckého kroužku. Stavení v obci měla při té příležitosti v oknech hořící svíčky, přičemž nejslavnostněji prý vypadala, v té době již radikálně rozšířená, budova měšťanské školy. V jejích 29 oknech hořelo 116 svíček. Místní ochotnický spolek pak v sále „U Holubců“ sehrál ve vyprodaném sále hru „Za českým granátem“.

Hlavní oslavy proběhly v neděli 28. října, kdy od expozitury v dolní části obce opět vyšel lampiónový průvod i s alegorickým vozem, složený zejména z místních spolků, školáků i učitelů. Jeho cílem byl znovu pomník padlým, kde měl tentokrát promluvu o dějinách československého státu ředitel školy Bohuslav Matoušek. Následoval přednes vlasteneckých básní vztahujících se k osvobození státu v podání žáků a žákyň třetí třídy. Všichni přítomní pak zazpívali státní hymnu a pokračovali do sálu „U Holubců“, kde se konala sokolská besídka.³⁶⁶

³⁶⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 10.

³⁶⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 154.

³⁶⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 31–32.

O vysoké aktivitě zdejších divadelníků a Sokolů svědčí informace z roku 1929 o tom, že Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár sehrála 15 představení a Tělocvičná jednota Sokol Poniklá uspořádala ve svém biografu zvaném „BioSokol“ 40 promítání.³⁶⁷

Roku 1934 Sokolové svépomocí upravili a rozšířili svoje cvičiště „Na Vršku“ a také pořídili zvukovou aparaturu do svého biografu zvaného „BioSokol“, čímž bylo umožněno promítat i zvukové filmy. Polepšili si i hasiči, kteří od obce obdrželi novou motorovou stříkačku v ceně 17 716 Kč. Na její koupi přispěla částkou 6 000 Kč i občanská záložna.³⁶⁸

Roku 1936 získal hasičský sbor novou požární zbrojnici, která byla vystavěna v bezprostřední blízkosti areálu fary. Již nevyhovující původní zbrojnice, která stála při rozcestí u fary (několik metrů od sochy Panny Marie) byla zbořena. Stavba nové zbrojnice stála 21 000 Kč, přičemž dříví na stavbu darovali místní rolníci.³⁶⁹ V té době hasiči disponovali dvěma požárními stříkačkami (patrně ručními) a třemi nádržemi na vodu. Krom toho Přádelna firmy Palme–Stumpe a spol. měla navíc vlastní motorovou stříkačku.³⁷⁰

Již zmiňovaná Masarykova letecká liga fungovala v obci v letech 1930–1938 a vlastnila kluzák typu „Zlín VII“. Složili se na něj sami občané prostřednictvím sbírek a výtěžků několika plesů a divadelních představení. Kluzák s dřevěnou konstrukcí se vystřeloval pomocí gumového lana, které natahovalo šest osob. Po okupaci byla lize zakázána činnost.³⁷¹ Její definitivní konec nastal 7. dubna 1940, kdy Němci zbořili hangár, jehož zbytky odvezli, a kluzák, který se v hangáru nacházel, převezli do Vrchlabí pro potřeby Hitlerjugend.³⁷²

³⁶⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 44; SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 155, 203.

³⁶⁸ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 43–44.

³⁶⁹ *Tamtéž*, s. 48.

³⁷⁰ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 4.

³⁷¹ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 18.

³⁷² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 69.

Po válce byla v Poniklé namísto zaniklé Masarykovy letecké ligy zřízena „odbočka“ Českého národního aeroklubu.³⁷³

5.4.3 Útlum v době okupace

V době německé okupace museli ponikelské spolky přerušit svojí činnost. Jeden z mála, který přečkal i během období okupace, byl Sbor dobrovolných hasičů Poniklá. Důvod byl zcela nasnadě – zajištění požární bezpečnosti v obci.

V prosinci 1938 navštívil starosta Knappe s jedním policistou všechny funkcionáře ponikelských spolků, přitom mu všichni museli odevzdat jak spolkové knihy, tak i pokladní hotovost. Vkladní knížky se musely odevzdat do druhého dne na obecním úřadě, čímž byly peníze spolků zcizeny. Represe se dotkly zdejších spolků, jmenovitě Sboru dobrovolných hasičů Poniklá, Tělocvičné jednoty Sokol Poniklá, Vzdělávací ochotnické jednoty J. J. Kolár, Pěvecké jednoty Dalibor, Živnostenského sdružení a Čtenářsko–hospodářského spolku Palacký. Sokolský prapor se prý zachránil jen díky Josefu Holubcovi z č. p. 25, který jej jako praporečník ukryl v mladkovském mlýně. Odtud se dostal přes Sytovou až do Jilemnice, kde jej v občanské záložně ukrýval její ředitel.³⁷⁴

Když hasiči při pohřbu Josefa Jindřiška dne 8. března 1939 nedodrželi rozkaz starosty Knappeho (prý ho jednatel sboru doručil až opožděně), aby, než vyjdou ze hřbitova, sundali z čepic a opasků odznaky s československým lvem, následovala odvetná akce. Po dva dny četníci obcházeli členy sboru a strhávali jim odznaky. Ale až na změnu vedení sboru se již další postihy nekonaly.³⁷⁵ 7. dubna 1940, kdy Němci zbořili hangár Masarykovy letecké ligy, spolu s jeho zbytky odvezli i divadelní kulisy, které tam měla Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár, uskladněné pro hraní divadla v přírodě.³⁷⁶

³⁷³ SOkA Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960, kart. 43, inv. č. 204, *Spolkové věci Poniklá 1945–1946*.

³⁷⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 60–61.

³⁷⁵ *Tamtéž*, s. 62–63.

³⁷⁶ *Tamtéž*, s. 69.

Dne 6. prosince 1941 přišel do obce rozkaz, aby se mládež ve věku 10–18 let přihlásila v Jablonci nad Jizerou do Hitlerjugend, tedy polovojenské mládežnické organizace NSDAP. Nikdo se tam ale nedostavil, přesto to nemělo pro Poniklou žádné zřejmé následky. „Tak zřejmě si uvědomili, že to pokládáme za příslušné jen Němcům,“ komentoval událost obecní kronikář.³⁷⁷ 6. června 1941 navštívil školu velitel ponikelských hasičů, aby starším žákům vysvětlil „účel hasičstva“. Mládež se od té doby musela povinně účastnit záchranných prací v případě požáru dle nařízení ministerstva vnitra. Chlapci se zároveň začali cvičit v hasičském výcviku pod vedením podvelitele Pičmana.³⁷⁸ Ponikelským hasičům byla také nově nařízena povinná cvičení, která se konala každou neděli. Kontrolu nad nimi vykonával sám starosta Knappe či někdo z jím pověřených osob.³⁷⁹

Týden před Vánocemi roku 1943 dostala Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár další pomyslnou ránu, a to když byly ze sálu hostince „U Holubců“ odvezeny všechny divadelní kulisy, kroje i zbraně (pochopitelně nefunkční). Zabavené látky prý byly využity na zhotovení doplňků německých bytů.³⁸⁰

5.4.4 Znovuoživení spolků

Sbor dobrovolných hasičů Poniklá fungoval bez přerušení po celou dobu okupace a po osvobození měl 60 činných členů. Po válce dne 1. srpna svoji činnost obnovila Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár. Činnost obnovil i odbor Klubu českých turistů v Poniklé, jehož činnost přerušila okupace. Valná hromada se konala 21. října 1945. Obnovena byla i Skupina sdružení katolické mládeže pro Poniklou a okolí, stejně jako Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy v Poniklé. Tělocvičná jednota Sokol Poniklá obnovila činnost počátkem června 1945. V červnu obnovila okupací přerušenu činnost také Pěvecká jednota Dalibor. 26. listopadu obnovila činnost místní skupina Družina československých válečných

³⁷⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 77.

³⁷⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 291.

³⁷⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 76.

³⁸⁰ *Tamtéž*, s. 84.

poškozců. V květnu 1946 byl obnoven Čtenářsko–hospodářský spolek Palacký.³⁸¹ Další spolky na své obnovení ještě čekaly, např. odbočka Diecézního svazu katolické charity obnovila v Poniklé činnost až v červenci 1947.³⁸²

Dne 9. června 1946 vznikla v obci místní skupina Svazu české mládeže. V říjnu 1946 vzniklo „Revoluční odborové hnutí, Svaz zaměstnanců v průmyslu textilním a kožařském, závodní skupina fa A. Prellogg“ a „Revoluční odborové hnutí, Svaz zaměstnanců v průmyslu textilním a kožařském, závodní skupina fa Palme–Stumpe“.³⁸³ V červnu 1947 vznikl Hasičský sbor Přádely bavlny Poniklá, v únoru 1948 Včelařský spolek v Poniklé, v dubnu odbočka Svazu české mládeže a v říjnu odbočka Československého červeného kříže.³⁸⁴

Vzdělávací ochotnická jednota J. J. Kolár, ačkoli byla vzápětí obnovena, během okupace přišla o značnou část svého majetku, takže musela znovu pořídit kulisy, rekvizity apod. Podobně jako některé svazky z obecní knihovny, tak i část náčiní Sokolů a divadelníků přečkala válku v bezpečí u různých osob a institucí, a to i v okolních obcích. Pěvecká jednota Dalibor byla po válce rovněž obnovena a její členové se dokonce opět shledali se svým klavírem, který byl za války Němci převezen do Rokytnice nad Jizerou, a nyní byl znovu umístěn do hostince „Na Louce“. A právě tam se také konala vystoupení Pěvecké jednoty Dalibor.³⁸⁵

5.4.5 Poválečné kulturní dění

O tom, jak se po válce postupně život navracel do běžných kolejí, svědčí to, že již 28. května 1945 byly slaveny v sále hostince „U Holubců“ č. p. 34 za velké účasti občanů

³⁸¹ SOkA Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960, kart. 43, inv. č. 204, *Spolkové věci Poniklá 1945–1946*.

³⁸² SOkA Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960, kart. 97, inv. č. 365, *Spolkové věci Poniklá 1947–1948*.

³⁸³ SOkA Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960, kart. 43, inv. č. 204, *Spolkové věci Poniklá 1945–1946*.

³⁸⁴ SOkA Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960, kart. 97, inv. č. 365, *Spolkové věci Poniklá 1947–1948*.

³⁸⁵ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 99–100.

narozeniny prezidenta Edvarda Beneše.³⁸⁶ Svátek vzniku československého státu 28. října byl poprvé od okupace slaven početným průvodem ze sokolského hřiště k pomníku padlým, kde Oldřich Hajna přednesl projev. Oslavu zorganizovaly společně složky Národní fronty. Dne 12. ledna 1946 se konal po mnoha letech první ples, a to v sále „U Holubců“. Pořádala jej Komunistická strana Československa. 16. února pořádali na tom samém místě ples hasiči. A 24. února uvedli ponikelští ochotníci divadelní hru „Baťoch“. Mezitím 13. února obnovili Sokolové svá cvičení a 3. března „U Holubců“ uspořádali maškarní ples. 6. března uspořádala místní osvětová rada vzpomínku narozenin T. G. Masaryka.

Nepříliš vzdálené vzpomínky na válku byly vzpomínány zejména počátkem května. Dne 4. května uspořádala místní osvětová rada ve spolupráci se školou tryznu za umučené v koncentračních táborech a den nato proběhlo položení věnců u pomníku padlým. 9. května se konaly oslavy dne osvobození, které započaly průvodem od hostince „Na Mejtě“ z dolní Poniklé směrem ke škole. Oslavy se protáhly do večerních hodin a byly zakončeny taneční zábavou v sále hostince „U Holubců“. 18. května již obnovil činnost ponikelský biograf.³⁸⁷ 18. srpna uspořádali hasiči dožínkovou slavnost na louce za budovou fary, kde byl pro děti připraven i kolotoč. Na slavnost se šlo od přádelny průvodem s alegorickými vozy, které měly představovat žně a spolupráci dělníka s rolníkem. 28. října Sokolové uspořádali tělocvičnou besídku. Před Vánocemi se uskutečnila slavnost vánočního stromu republiky, na níž účinkovali zdejší žáci a místní hudebníci.³⁸⁸

Dne 11. ledna 1947 uspořádali hasiči ples v hostinci „Na Mejtě“, 1. února se pak tamtéž konal ples dělnický. 22. února sehráli zdejší ochotníci divadelní hru *Viktorka*. 9. března Sokolové uspořádali v sále „U Holubců“ tělocvičnou besídku, 1. června se pak se všemi svými složkami zúčastnili okrskového cvičení v Peřimově. Ve dnech 5–6 července se zúčastnili župního sletu ve Vrchlabí. 26. října se v sále „U Holubců“ konala pěvecko–

³⁸⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 99.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 106–108.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 110–110.

kulturní besídka pořádaná členy Sboru národní bezpečnosti. 28. říjen oslavili občané za doprovodu hudby průvodem ze sokolského hřiště k pomníku padlým. V průvodu byli uniformovaní hasiči i Sokolové. Po slavnostním projevu a recitačním pásmu byla slavnost zakončena hymnou.³⁸⁹ Dne 3. ledna 1948 pořádali hasiči opět taneční ples v hostinci „Na Mejtě“, 17. ledna pak v sále hostince „U Holubců“ proběhl další ples Komunistické strany Československa.

Život v obci plynul pokojně, když tu nastal v Československu komunistický převrat, který vyvrcholil 25. února 1948. V Poniklé tyto události proběhly bez jakéhokoli narušení pořádku.³⁹⁰ Jedinou mimořádnou záležitostí bylo zesílení nočních hlídek u ponikelských továren.³⁹¹ V obci vznikl místní akční výbor národní fronty. Přesto ale ještě v březnu hasiči usprádali ve spolupráci s žáky před budovou školy pálení vatry k uctění památky T. G. Masaryka.³⁹²

5.4.6 Obecní knihovna

Významným počinem se stalo otevření „veřejné obecní knihovny a čítárny“ dne 14. listopadu 1920, den před 250. výročím úmrtí Jana Amose Komenského, proto získala jméno „Čítárna Komenského“. Knihovna sídlila ve dvou pronajatých místnostech domu č. p. 230. Knihovna díky výpomoci různých obecních spolků disponovala ze začátku 568 položkami, z toho 439 zábavnými knihami, 81 naučnými knihami a 48 časopisy. Dále zde byla jedna mapa a jeden obraz J. A. Komenského. Počet titulů se ale dynamicky rozrůstal, neboť do konce roku 1920 přibylo dalších 544 knih, z toho 21 poučných. Dle obecní kroniky knihovnu do konce roku navštívilo 264 čtenářů a nejvíce se četly knihy Jiráskovy a Raisovy.³⁹³

³⁸⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 114–118.

³⁹⁰ *Tamtéž*, s. 121–122.

³⁹¹ Obecní AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívlačka 1915–1954*, s. 132.

³⁹² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 122.

³⁹³ *Tamtéž*, s.19.

Veřejná obecní knihovna byla prakticky zrušena za německé okupace dne 13. září 1941. Z 1 200 knih, kterými disponovala, se více než polovinu podařilo včas zachránit. 550 knih však bylo Němci odvezeno do sběrný starého papíru v Jablonci nad Jizerou. Zachráněné knihy mezi sebou ukryli mnozí občané, část byla převezena za hranice do Roprachtic a Sytové. Jak ale kronikář podotýká, ne všechny uschované knihy se po válce opět obci vrátily.

Skříně a kamna ze zrušené ponikelské knihovny byly převezeny na obecní úřad. Přitom se stalo, že „asi rohem skříně“ byly z návěstní tabule v chodbě obecního úřadu strženy vyhlášky. Následky této události, kterou si dosazený německý starosta Knappe nemusel vykládat jen jako nešťastnou náhodu, se brzy dostavily. Kvůli tomu byly povinně, i v noci, hlídány všechny návěstní tabule v obci, a to i např. na vzdálené osadě Zabylém.³⁹⁴

Po válce se v roce 1945 veřejná obecní knihovna, stejně jako činnost knihovnické rady, obnovila, a to v domě č. p. 230. Část knih se do ní vrátila od osob a institucí, kde byly během okupace ukryty, spoustu knih pak darovali místní čtenáři, aby tak byl doplněn dřívější stav dle počtu svazků. Knihovníkem se stal František Šír z č. p. 255.³⁹⁵

³⁹⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívlačka 1915–1954*, s.76.

³⁹⁵ *Tamtéž*, s. 98.

6 Školství

Hlavní školní budova stojí v Poniklé na stejném místě již od roku 1875, kdy zde již fungovala pětiletá obecná škola. Ta se později rozrostla o jednotřídní expozituru (tj. pobočku obecné školy v Poniklé), která se nacházela v Poniklé–Nové Vsi, cca 2 km od hlavní školní budovy. Významným krokem bylo zřízení tříleté měšťanské školy, která přijala první žáky v roce 1925. Docházka do obecné a měšťanské školy byla povinná, takže ponikelským žákům se značně ulevilo, neboť do té doby museli na měšťanskou školu chodit buď do 10 km vzdálené Jilemnice či do zhruba stejně vzdáleného Jablonce nad Jizerou.

Po okupaci byla expozitura přeměněna na samostatnou jednotřídní obecnou školu, později v roce 1942 ale byla prakticky zrušena. Podobný osud potkal i měšťanskou školu, která zanikla roku 1941. Naopak byla roku 1943 zřízena mateřská školka, ale ta byla určena jen dětem německých uprchlíků. Hned po válce roku 1945 byla obnovena expozitura v Poniklé–Nové Vsi i měšťanská škola.

Při čtení dalších podkapitol se nenechme zmást počtem dětí v jednotlivých třídách, neboť v jedné třídě mohly být zastoupeny až tři ročníky.

6.1 Počátky školství v Poniklé

K roku 1725 je v Poniklé doložen první učitel, a to Jan Fišera. Tehdy ještě v obci nebyla školní budova a výuka probíhala po jednotlivých domácnostech. První škola byla zřízena roku 1738, když obec z podnětu rychtáře Jana Fišery zakoupila pro tento účel chalupu zvanou „U Jirů“. Jedním z prvních učitelů byl Václav Rychlovský,³⁹⁶ jehož syn Jan Rychlovský se později stal pomocným světícím biskupem pražským, a tak i jedním z nejslavnějších ponikelských rodáků.³⁹⁷

³⁹⁶ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 8.

³⁹⁷ Podle farní kroniky se manželům Václavu a Barboře Rychlovským narodil v Poniklé dne 24. prosince 1752 syn Jan Alexius Rychlovský (Srov. FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 166). Jan Rychlovský vystudoval nejprve jezuitské gymnázium v Jičíně a poté filosofii a bohosloví v Praze. Následně se

V roce 1875 byla na návsi, v místech současné školní budovy, zbudována nová jednopatrová trojtřídní obecná škola.³⁹⁸ S narůstajícím počtem Němců v obci, kteří našli práci ve zdejší přádelně a tkalcovně, se obec začala obávat, že by mohlo dojít k založení menšinové německé školy v dolní části obce, přičemž by tato škola mohla zlákat i české děti, pro které byla hlavní školní budova na návsi příliš daleko. Proto v roce 1905 místní školní rada a obecní zastupitelstvo usneslo vystavět v Poniklé–Nové Vsi jednotřídní expozituru určenou pro první tři školní roky.³⁹⁹ První školní rok v ní proběhl již v letech 1907–1908.⁴⁰⁰

6.2 Školství v počátcích první republiky

Ve školním roce 1918–1919 se školní rok ještě zahajoval zpěvem rakouské hymny a bohoslužbou. Učitelství byl tvořen pouze správcem školy, učitelem I. třídy, učitelkou ženských ručních prací a učitelkou II. třídy prozatím učící v expozituře. Dva učitelé byli dosud na frontě a jeden byl povolán učit do Stromkovic. Do obecné školy bylo zapsáno 380 dětí, z toho do ní chodilo 325 dětí. V I. třídě bylo 28 dětí, v II. 64, v III. A 40, v III. B 52, v IV. 95 a v expozituře 46 dětí. Po vzniku Československé republiky se utvořil opět kompletní sedmičlenný učitelství sbor.⁴⁰¹ V té době byl řídicím učitelem obecné školy v Poniklé stále Josef Skrbek, který na zdejší školu nastoupil již 1. dubna 1895. Tuto funkci zastával téměř až do zřízení měšťanské školy v roce 1925. Poté se již správce obecné a měšťanské školy nenazýval řídicím učitelem, ale ředitelem.⁴⁰²

stal kaplanem a farářem v Opočně. V roce 1796 byl ustanoven kanovníkem a českým kazatelem v katedrále svatého Víta v Praze. Roku 1807 byl povýšen na doktora teologie. Arcibiskup Salm jej později jmenoval sufragánem a papež Pius VII. titulárním biskupem termienským (něm. Thermien) a pomocným světícím biskupem pražským. Biskup Rychlovský proslul jako vynikající kazatel, varhaník, spisovatel a vlastenec. Srov. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. 22. díl. Rozkošný–Schloppe. Praha 1904, s. 422.

³⁹⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 4.

³⁹⁹ *Tamtéž*, s. 62–63.

⁴⁰⁰ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 173.

⁴⁰¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 13, 32.

⁴⁰² SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 228.

Školní rok 1918–1919 se již zahajoval bez církevní bohoslužby a v nepřítomnosti kněze, tak jak to odpovídalo sekulárnímu profilu nového státu. Učitelé povzbuzovali žáky k „republikánsky vlasteneckému“ smýšlení.⁴⁰³ Školáci také přestali pod dohledem učitelů povinně chodit na církevní průvody, ke svátostem smíření, na bohoslužby apod. Zmizely rovněž patriotické slavnosti (např. oslavy narozenin císaře a císařovny, výročí vlády panovníka apod.). Na jejich místo nastoupily školní slavnosti. Z nich se ustálily zejména následující – vznik Československé republiky 28. října (ve škole se slavil den předtím), narozeniny T. G. Masaryka 7. března, svátek J. A. Komenského 28. března, svátek práce 1. května a památka M. R. Štefánika 4. května. Školní rok byl zakončován 28. června promluvou o Mistru Janu Husovi, jehož svátek připadal na 6. července. Kromě zmíněných svátků se ve škole slavila i významná výročí osobností českého národa jako např. sto let od narození Bedřicha Smetany apod.⁴⁰⁴

O letních prázdninách roku 1924 byly vybíleny, vyčištěny školní budovy. Provedly se také nejnutnější opravy. Budova č. p. 215 se vybílila nákladem 2 174,13 Kč. Obec také za 37 000 Kč zakoupila bývalou školu (č. p. 85), kde zřídila učitelské byty a školní učebnu namísto „nezdravé“ učebny v obecním chudobinci (č. p. 226).⁴⁰⁵

6.3 Zřízení hospodářské školy lidové

Dne 29. ledna roku 1920 zřídilo ministerstvo zemědělství při zdejší obecné škole hospodářskou školu lidovou. Její studium zabíralo v závislosti na ročním období 4–8 hodin týdně a absolvovala se za dva roky. Jak stojí v kronice, určena byla hlavně pro rolnickou mládež obojího pohlaví v rozmezí 14 – 21 let v obvodu šesti kilometrů od školy lidové. Do školy se přihlásilo 45 osob z Poniklé, 14 z Přívlačky a 11 z Jestřabí. Řízení školy se ujal absolvent hospodářského kurzu Ludvík Liška. Na škole se vyučovalo naukám hospodářským,

⁴⁰³ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 50.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 143–154.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 155–156.

řeči vyučovací, písemnictví, počtům, měřictví, účetnictví, zdravotědě a tělesné výchově. Dívky měly navíc domácí hospodářství a vychovatelství. Výuka probíhala v obecné škole a zahájila provoz 8. prosince 1920.⁴⁰⁶

6.4 Zřízení měšťanské školy

Srpen roku 1924 byl ve znamení zvažování výrazné investice, a sice navýšení dosavadní školní budovy č. p. 215 o druhé poschodí a přístavby na západním konci budovy. Radikální přestavba školy v ceně 500 000 Kč měla podpořit žádost obce o zřízení měšťanské školy.⁴⁰⁷

„Dávny sen, aby v obci byla zřízena občanská škola, která by poskytla všem i těm nejchudším hlubšího vzdělání a zbavila mnohé od namáhavých cest do sousedních měšťanských škol v Jilemnici a v Jablonci nad Jizerou, našla v obci plného porozumění.“⁴⁰⁸ Dne 12. března 1925 přišla do školy v reakci na žádost místní školní rady úřední komise z okresního školního výboru v Jilemnici. Prohlídka dopadla podle všeho dobře, neboť komise vypracovala protokol, ve kterém žádá, aby měšťanská škola byla v Poniklé otevřena již v příštím školním roce. Tuto žádost schválila zemská školní rada 4. listopadu téhož roku.⁴⁰⁹

Dosavadní řídicí učitel Josef Skrbek odešel 28. února 1925 do výslužby⁴¹⁰ a 15. listopadu téhož roku ho nahradil zatímni ředitel Antonín Kubánek, který již 16. listopadu 1925 provedl zápis do nově zřízené I. třídy měšťanské školy. Přihlásilo se 86 žáků, takže 15. prosince musela být kvůli nedostatku kapacity otevřena školní pobočka.⁴¹¹ 18. listopadu 1925 byla slavnostně otevřena I. třída měšťanské školy v Poniklé. Slavnost zahájil Adolf Burghardt, starosta obce a předseda místní školní rady. Správce školy Antonín Kubánek

⁴⁰⁶ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 82.

⁴⁰⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 24.

⁴⁰⁸ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 163.

⁴⁰⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 24–25.

⁴¹⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 228.

⁴¹¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 165.

přítom „ocenil námahu obce při získání měšťanské školy a doporučil žactvu vděčnost rodičům, obci, republice a tvůrci jejím T. G. Masarykovi.“⁴¹²

Zřízení měšťanské školy ale vyžadovalo urychlení přestavby školy, a tak obecní zastupitelstvo 18. března 1926 schválilo na tuto akci paušální sumu 595.000 Kč. Stavba započala 5. dubna a již 25. listopadu 1926 prohlásila kolaudační komise novou školní budovu za způsobilou.⁴¹³ Přestavěná škola měla dvě patra. V přízemí byla tělocvična, školní kuchyně, vstup do sklepa, toalety a byt ředitele školy o čtyřech místnostech. V prvním patře se nacházely tři učebny a na každém konci chodby kabinet. V druhém poschodí byly rovněž tři učebny, kabinet, sborovna a vstup na půdu. Ve školním roce 1927–1928 byl již počet tříd měšťanské školy kompletní. Celkově obecnou a měšťanskou školu navštěvovalo 250 žáků. Z toho obecnou školu 28 v I. třídě, 29 ve II. třídě, 35 ve III. třídě a 25 v expozituře. Měšťanskou školu navštěvovalo v I. třídě 51 žáků, ve II. třídě 40 a ve III. třídě 42. Každá třída, včetně expozitury, měla svého třídního učitele. Kromě ředitele zde navíc také působila učitelka ženských ručních prací a tři učitelé náboženství (katolického, československého a československého). Ve škole tedy učilo osm učitelů na plný úvazek a čtyři na úvazek částečný.⁴¹⁴ Mezitím 31. srpna 1927 skončil ve funkci zatímní ředitel Antonín Kubánek, kterého od 1. září téhož roku nahradil ředitel Bohuslav Matoušek.⁴¹⁵

6.5 Tryzna k úmrtí T. G. Masaryka

Dne 14. prosince 1935 ze zdravotních důvodů abdikoval napříč politickým spektrem i občany vážený prezident T. G. Masaryk, který úřadoval republice dlouhých 17 let. Na jeho místo poté nastoupil ve středu 18. prosince Edvard Beneš. Přesto se ve škole nadále z úcty

⁴¹² SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 166–67.

⁴¹³ *Tamtéž*, s. 167.

⁴¹⁴ *Tamtéž*, s. 177–179.

⁴¹⁵ *Tamtéž*, s. 367–368.

slavily, kromě narozenin prezidenta Beneše, i narozeniny prezidenta bývalého.⁴¹⁶ A tak, když v úterý 14. září 1937 v brzkých ranních hodinách Tomáš Garrigue Masaryk v Lánech zemřel, po celé republice za něho nastaly tryzny a vzpomínkové akce. V ponikelské škole mu byla ještě ten den věnována přednáška o tom, jak se zasloužil o stát. Odpoledne se již nevyučovalo. V pátek třídní učitelé promluvili před žáky o významu a životě zesnulého prezidenta a ve škole se prodávaly smuteční odznaky po 1 Kč. Po této smuteční školní slavnosti se již také nevyučovalo, stejně tak jako celé úterý 21. září, kdy měl prezident pohřeb.

Učitelé jilemnického okresu se v sobotu 25. září navíc sešli ke smuteční vzpomínce v Jilemnicích. Dne 27. října se ve škole slavilo 19. výročí vzniku Československé republiky. Příznačně bylo u této příležitosti vzpomenu osobnosti T. G. Masaryka a zároveň „zdůrazněna potřeba silné armády“. Jakoby smrt prezidenta, který prvorepublikový československý stát pomohl založit, předznamenávala i jeho blížící se konec.⁴¹⁷

6.6 Stav před okupací

Než se budeme věnovat vlivu okupace na zdejší školství, podívejme se, jaká byla situace bezprostředně předtím. Ve školním roce 1937–1938 navštěvovalo obecnou a měšťanskou školu celkem 295 žáků, z toho obecnou školu 150 (I. třída – 20, II. – třída 42, třída III. A – 41, třída III. B. – 28, expozitura – 19). Měšťanskou školu navštěvovalo 145 žáků (I. třída – 48, II. třída – 51, III. třída – 46).⁴¹⁸ Školní rok 1937–1938 probíhal jako obvykle. Škola si pořídila nové rozhlasové zařízení, jehož vysílání započalo 7. března vzpomínkou na nedožitých 88 let prvního československého prezidenta Masaryka. Dne 28. května proběhlo slavnostní hlášení k příležitosti 54. narozenin prezidenta Beneše. Po tzv. částečné mobilizaci 20. května 1938 zaslali 21. června zdejší žáci 101,25 Kč na obranu státu. Učitelé k 1. červnu

⁴¹⁶ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 257–258.

⁴¹⁷ *Tamtéž*, s. 270.

⁴¹⁸ *Tamtéž*, s. 269.

odevzdali na obranu státu 1 % ze své mzdy (dohromady 112 Kč) a k 1. červenci tento svůj krok zopakovali a darovali 117 Kč.⁴¹⁹ Konec nadějí na zachování dosavadního československého státu učinila Mnichovská dohoda, čímž se školství v Poniklé dostalo na sedm let do područí německé správy.

Když už bylo jisté, že Poniklá se stane součástí Německé říše, ještě před vstupem německého vojska do Poniklé si stihla tzv. „prázdninová kolonie“ z Prahy, jejíž svěřenci se jezdili o prázdninách rekreovat do hor, odstěhovat ze školní půdy postele, které tu měla již šest let uloženy.⁴²⁰

6.7 Zásah okupace do školství

Zásah německé okupace do ponikelského, respektive celého českého školství v obsazeném pohraničí byl katastrofální. Zvýšil se např. počet požadovaného limitu žáků na obecných školách ze 40 na 60, čímž nastala jejich rušení, které se pak opakovalo všeobecným zákazem (to byl případ i školní expozitury v Poniklé). Obec patřila mezi jednu z mála oblastí zabraného území, kde byly české školy zachovány. Avšak hlavním úkolem těchto českých škol mělo být, pod přísným dohledem německých úřadů, poněmčování českého obyvatelstva. Postupně se zvyšoval počet hodin výuky němčiny, razantně omezen a posléze zcela zrušen byl dějepis. Krom toho byl školní rok prodchnut nacistickou ideologií, kterou mohli zmírňovat nanejvýš stateční učitelé. České školství bylo tedy na území Německé říše chápáno jako nástroj k postupné asimilaci či likvidaci českého národa.⁴²¹

Po záboru obce 24. listopadu 1938 se tedy začalo pozvolna přeměňovat školství v obci. Započal kurz německého jazyka, který ve dvou odděleních vedli dva učitelé z Vrchlabí,⁴²² a

⁴¹⁹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 274–276.

⁴²⁰ *Tamtéž*, s. 278.

⁴²¹ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. 15. a díl. 1938-1945. Praha–Litomyšl 2006, 553–554.

⁴²² SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 281.

školu začal kontrolovat školní inspektorát ve Vrchlabí (Hohenelbe), přičemž první inspekci vykonal inspektor Fudolf Föhst již 19. ledna 1939. Expositura byla přeměněna na jednotřídní obecnou školu, jejíž řídící učitel byl ustanoven 1. března 1939. Dne 22. března byly rozmístěny po třídách obrazy Adolfa Hitlera. Ve škole se musely začít slavit a připomínat z hlediska německé propagandy důležité události jako např. narozeniny Adolfa Hitlera či válečná vítězství německé armády, při kterých se i vyvěšovaly prapory. Pro představu – 30. ledna 1939 proběhla přednáška o Říšském sněmu, 12. března se vzpomínalo na padlé za světové války a 13. března se připomínalo připojení Rakouska k Německé říši. 20. března se slavilo obsazení Gdaňsku a Memelska. Ve středu 19. dubna se ve škole slavily 50. narozeniny Adolfa Hitlera, přičemž nechyběla přednáška a zpěv. Druhý den, na Hitlerovy narozeniny, se nevyučovalo – byl státní svátek. Ve škole byly mezitím 22. března do všech tříd rozvěšeny obrazy s jeho portrétem. Ze školy byl také snesen nápis „Obecná a měšťanská škola“ a 1. dubna nahrazen byl německým „Volks- und Bürgerschule“⁴²³

Ve školním roce 1939–1940 bylo ve druhém pololetí změněno značení tříd měšťanské školy. Tak se začalo s postupnou likvidací školy měšťanské, která ve školním roce 1940–1941 zanikla úplně a jejíž činnost se podařilo obnovit až po skončení války. Napříště se již počítalo jen s obecnou školou o čtyřech třídách. Ve školním roce 1940–1941 navštěvovalo obecnou a měšťanskou školu 251 žáků. Z toho do I. třídy obecné školy chodilo 46 žáků ve věku 6–8 let. Do II. třídy 41 žáků ve věku 9–10 let. Do VI. třídy (dříve I. třídy měšťanské školy) chodilo 56 žáků. Do II. třídy měšťanské školy 59 a do III. třídy 49 žáků. V tomto školním roce začalo měšťanskou školu v Poniklé navštěvovat zhruba 30 žáků z Víchové nad Jizerou, kteří by jinak chodili na měšťanskou školu do Jilemnice, ale nedostali propustky do Protektorátu.⁴²⁴

⁴²³ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 280.

⁴²⁴ *Tamtéž*, s. 284, 288.

V první polovině školního roku 1941–1942 odešel dosavadní ředitel Bohuslav Matoušek a vedení školy se ujal jako správce školy Jaroslav Horák.⁴²⁵ Byla také zřízena pobočná třída pro obecní školu, která tam měla čtyři třídy. Jako po celý každý školní rok i tento žáci sbírali kosti, papír, železo a další využitelné suroviny. 11. listopadu 1941 starosta Knappe vykonal v doprovodu podrobnou prohlídku školy, přitom na půdě objevil uschované knihy, které pak byly i se školní knihovnou dopraveny na obecní úřad a cenzurovány.⁴²⁶

O letních prázdninách roku 1942 byly podniknuty nezbytné opravy ve školní budově. Dne 11. září 1942 byla česká jednotřídní obecná škola v dolní Poniklé (někdejší expositura) přičleněna k obecné škole v horní části obce a žáci rozděleni do I. a II. třídy.⁴²⁷ Ve školním roce 1942–1943 bylo zastaveno vyučování dějepisu a vlastivěda a prvouka zkrácena na 1 hod týdně. Naopak byl navýšen počet hodin německého jazyka. Škola také začala odebírat pro vyučování němčiny ze Školního nakladatelství v Praze německý časopis „Wir lernen Deutsch“.⁴²⁸

O prázdninách 1943 vedl správce školy třítydenní kurz protiletcecké ochrany pro obyvatele obce. Obecní úřad zaslal škole ruční stříkačku pro případ požáru. Učitel Pohl z Rokytnice nad Jizerou poté prohlédl protiletcecká opatření školy a sklep shledal za nevyhovující. Proto měla obec v dohledné době vybudovat ochranný příkop.⁴²⁹

Ve školním roce 1944–1945 navštěvovalo školu ve čtyřech třídách celkem 162 dětí (35 v I. třídě, 36. ve II. třídě, 43. ve III. třídě a 48. ve IV: třídě). Do prvního postupného ročníku bylo toho roku přijato 19 dětí. Na škole bylo zaměstnáno pět učitelů. Vzhledem k nedostatku pracovních sil žáci školy museli toho roku mnohem více než předtím pracovat v zemědělství, zvláště při žních a sklizni brambor. Dle předpisu mohli být žáci ze zemědělských rodin

⁴²⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 292.

⁴²⁶ *Tamtéž*, s. 292, 294–295.

⁴²⁷ *Tamtéž*, s. 248–249.

⁴²⁸ *Tamtéž*, s. 300–301.

⁴²⁹ *Tamtéž*, s. 306, 308–309.

osvobození od školní docházky až na tři dny v týdnu.⁴³⁰ Dne 22. ledna přišel rozkaz, aby byla škola vyklizena pro německé uprchlíky, a tak prakticky až do konce války skončilo vyučování.⁴³¹

6.7.1 Zřízení mateřské školky

Již podzim 1943 povolil Okresní školní úřad (Kreisschulamnt) zřídit německou mateřskou školu pro děti německých uprchlíků. Pro tento účel byla školou přenechána bývalá školní šatna. Této školce bylo z dotyčného úřadu povoleno i užívání školní kuchyně.⁴³² O děti se staraly dvě učitelky.⁴³³ Spolu s uprchlíky zanikla i mateřská škola, která byla obnovena až 20. března 1947 ve vilce Bohuslava Rychtáře (č. p. 263), cca 200 m od hlavní školní budovy. Po půl roce fungování potřeboval majitel vilku pro své potřeby a školka se tak přesunula do hlavní školní budovy.⁴³⁴ V té době ji navštěvovalo 23 dětí.⁴³⁵

6.8 Obnova školského života obce v plném rozsahu

Hned v prvních květnových dnech začaly přípravy pro otevření měšťanské školy, která tak byla po tříleté přestávce 1. června opět otevřena. Vyučování bylo zatím obnoveno ve dvou třídách obecné a ve třech třídách měšťanské školy. Výuka však zpočátku trpěla nedostatkem učitelů. Správu školního úřadu převzal zpočátku nakrátko v roce 1945 Josef Faistauer. Škola oslavila konec války „dnem radosti“, kdy děti dostaly koláče, cukroví a kávu. Děti také hrály loutkové divadlo a zpívaly. Dne 19. července byla před školou za zpěvu hymny vztyčena státní vlajka. Po proslovu ředitele děti dostaly vysvědčení „a radostně odcházely do svých šťastných domovů“.⁴³⁶

⁴³⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 311–312.

⁴³¹ *Tamtéž*, s. 314.

⁴³² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 82.

⁴³³ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 306, 306, 308.

⁴³⁴ *Tamtéž*, s. 333; PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 21.

⁴³⁵ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 337.

⁴³⁶ *Tamtéž*, s. 319–320.

První poválečný školní rok 1945–1946 byl zahájen 3. září, přičemž školu stále trápil nedostatek učitelů. V provozu byla dvoutřídní obecná škola s obnovenou expoziturou a trojtřídní měšťanská škola s učebním kurzem. I. třída nebyla u měšťanské školy otevřena a obecná škola měla pět postupujících ročníků. Obecnou a měšťanskou školu navštěvovalo celkem 193 žáků. Z toho obecnou 85 (I. třída – 28, II. třída – 32, expozitura – 25) a měšťanskou 108 (II. třída – 29, III. – 22, IV. třída – 32, učební kurz – 25). Do školy během roku přibylo pět nových učitelů. Na škole se po sedmi letech opět slavil 28. říjen, a to formou školní slavnosti (proslov, recitace, zpěv, hudba), která byla ukončena položením věnce k pomníku padlým.⁴³⁷ Zatímní ředitel školy také vyčíslil škody, které ve školní budově způsobila okupace. Škoda na knihovnách, kuchyni a budově byla odhadnuta na 25 000 Kčs.⁴³⁸

Školní rok 1946–1947 proběhl již vcelku bez obtíží a s dostatkem personálu. Zahájil ho ředitel Jaroslav Horák, který vedl školu i za okupace a prý se osvědčil jako dobrý Čech i učitel. Poté byl však z neznámých důvodů z nařízení Okresního národního výboru v Jilemnici přeložen a na jeho místo nastoupil 1. října 1946 jako zatímní ředitel Petr Jirouš.⁴³⁹ V obecné a měšťanské škole bylo celkem 151 žáků. Z toho v obecné 67 (I. třída – 20, II. třída – 24, expozitura – 23) a v měšťanské 84 (I. třída – 28, III. – 18, IV. třída – 20, učební kurz – 18). V kurzu se vyučovalo vaření. Ačkoli do školy již byla zavedena elektřina, teprve v prosinci 1946 byla zavedena do všech tříd a chodeb, aby chod vyučování nepřerušovala změna času (ze zimního na jarní). Osvětlení tak chybělo již jen v přízemí a tělocvičně.⁴⁴⁰

Ve školním roce 1947–1948 vypadala situace ponikelského školství následovně. Na obecné škole vyučovaly tři učitelky, na jednotřídní expozituře jedna učitelka, na měšťanské škole byl učitelský sbor nejprve šestičlenný, později pětičlenný. V obecné škole bylo tehdy 72

⁴³⁷ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*.

⁴³⁸ *Tamtéž*, s. 328–330.

⁴³⁹ *Tamtéž*, s. 331; AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 120.

⁴⁴⁰ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 331–334.

žáků (I. třída – 26, II. třída – 18, expozitura – 28), v měšťanské škole 75 žáků (I. třída – 19, II. třída – 24, IV. třída – 17, učební kurz – 15). Celkově tedy měla ponikelská měšťanská a obecná škola 147 žáků.⁴⁴¹

6.9 Poúnorová situace

Po únoru 1948 byl z neznámého důvodu z rozhodnutí akčního výboru Národní fronty ze dne 18. března 1948 odvolán zatímní ředitel školy Petr Jirouš. Skončil zde 31. března a na jeho místo byl dosazen k 1. dubnu téhož roku Josef Mestenhauser. Petr Jirouš byl nejprve přeložen do Rokytnice nad Jizerou jako odborný učitel, v dubnu 1948 byl poslán na dočasný odpočinek. Další nařízené personální změny v tomto roce již na škole neproběhly. Zásadním mezníkem se stalo přijetí zákona 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství, který mimo jiné prodloužil povinnou školní docházku z osmi na devět let a nahradil obecné a měšťanské školy pětiletými školami národními a čtyřletými školami středními.⁴⁴² Tato změna nastala se začátkem školního roku 1948–1949, kdy od 1. září 1948 byla také rozdělena správa škol. Od toho samého data se také z expozitury národní školy v dolní části obce stala třída národní školy pro děti z 1. až 3. ročníku školy.⁴⁴³ Na střední škole v Poniklé řediteloval až do své náhlé smrti v prosinci 1950 Josef Mestenhauser, na národní škole se funkce ředitelky ujala Gabriela Krýzlová.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 335–337.

⁴⁴² *Tamtéž*, s. 337–339.

⁴⁴³ SOkA Semily, fond 592 Národní škola Poniklá 1948–1953, k. 1, inv. č. 1, *Pamětní kniha Národní školy v Poniklé nad Jizerou 1948–1953*, s. 3–4.

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, s. 7, 52.

7 Hospodářství

7.1 Industrializace obce

Než započala industrializace obce, byla Poniklá převážně zemědělskou obcí, neboť slavná éra hornictví již dávno pominula. Soukromému hospodaření, kterým se v obci zabývalo několik desítek rodin, zasadil ránu až vznik jednotného zemědělského družstva v roce 1957.⁴⁴⁵ Dle školní kroniky máme k roku 1875 informaci, že v obci se nacházelo 46 statků, zbytek domů byly chalupy.⁴⁴⁶ Díky této kronice víme, že převážná část obyvatelstva se zabývala právě rolnictvím, dále tkalcovstvím a výrobou skleněných perel. Značná část obyvatel již také pracovala v továrnách. Zmíněné tkalcování, které nemálo lidí provozovalo na domácích stavech, však nedokázalo čelit konkurenci v podobě mechanických tkalcoven a brzy takřka vymizelo.

Již v roce 1873 postavil Adolf Prellogg při řece Jizeře mezi Poniklou a Hradskem mechanickou tkalcovnu, která se stala pobočkou tkalcovny firmy A. Prellogg v Dolní Rokytnici. Výroba se specializovala na výrobu jemného bavlněného zboží (popelínů, batistů, damašků).⁴⁴⁷ Obě přádelny A. Prellogg dohromady zaměstnávaly asi 250 dělníků.⁴⁴⁸ Třípodlažní budova v Poniklé, která disponovala 114 mechanickými stavy (údaj k roku 1881) využívala ke svému provozu nejen energie z parního stroje, ale i z řeky Jizery, a to pomocí výkonné vodní turbíny.⁴⁴⁹

Dalším významným podnikem v obci se stala mechanická přádelná firmy Palme-Stumpe a spol. Jejím zakladatelem se stal roku 1895 Karel Palme–Stumpe. Postavena byla na základech bývalého mlýna v dolní části obce při řece Jizeře. Výdaje spojené zejména

⁴⁴⁵ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 21.

⁴⁴⁶ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 4.

⁴⁴⁷ BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava: *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura. Průvodce* (dále jen *Industriál Libereckého kraje*). Praha 2007, s. 225.

⁴⁴⁸ JAKL, Michal, et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 149.

⁴⁴⁹ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 13.

s budováním vodního díla dostaly firmu v letech 1897-1898 do finančních potíží, které nakonec dohnaly majitele k sebevraždě. Po tragické smrti Karla Palme–Stumpe se správy podniku ujala jeho dcera Anna Menzelová, která ho úspěšně vedla celých 45 let.⁴⁵⁰ Textilní přádelna byla zcela dokončena roku 1907, kdy dosáhla kapacity 44 000 vřeten.⁴⁵¹ Zpracovávala levnou americkou bavlnu a zaměstnávala okolo 150 lidí. I ona využívala sílu vodního proudu řeky Jizery, a to za pomoci tří Francisových turbín o výkonu 500 kW. Disponovala parním strojem o výkonu 1 000 kW.⁴⁵² Po rozpadu Rakousko–Uherska se stal československý textilní průmysl převážně exportním, neboť nově vzniklý stát byl pro toto přebujelé odvětví příliš malým odbytištěm (na území Československé republiky zůstalo 80 % bavlnářského a 90 % lnářského průmyslu někdejšího Rakousko–Uherska). Náhle zhodnocení koruny československé pak přineslo stagnaci vývozu a znehodnotilo zboží ve skladech.⁴⁵³

V popisu obce ze školní kroniky, který se váže k roku 1895, je také zmínka, že „obyvatelstvo zabývá se hlavně rolnictvím, tkalcovstvím, navlékáním koral, výrobou skleněných perel a značná část obyvatelstva zaměstnána jest v továrnách.“⁴⁵⁴

Zmiňovaná výroba skleněných perlí probíhala zprvu po domech v jednotlivých rodinách, od nichž jejich produkty vykupovali tzv. faktoři. Dalším podnikem, který tedy v obci logicky vznikl, byla manufaktura na výrobu dutých skleněných perliček určených na výrobu bižuterie. Založil ji faktor Otto Horna v roce 1902 a zaměstnal v ní řadu perlařů, kteří doma foukali, řezali, stříbřili, a barvili skleněné perličky, které se pak navlékaly na nit. Takto připravené se prodávaly jako polotovary (tzv. svazkovina) na výrobu bižuterie. Perle se vyfukovaly do formy ze skleněných, nad kahanem rozžhavených skleněných trubiček. Ty byly kupovány ze skláren v Polubném, Lučanech či Jesenném. Otto Horna zaměstnával ve

⁴⁵⁰ JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 142.

⁴⁵¹ BERAN, L. – VALCHÁŘOVÁ, V.: *Industriál Libereckého kraje*, s. 225.

⁴⁵² PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 14.

⁴⁵³ JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 60.

⁴⁵⁴ SOKA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 4.

svém podniku i perlaře z okolních obcí jako např. Vítkovic, Křižlic či Roudnice. Počátkem 20. století začal Horna navlékat perličky i na drátky a pomocí montáže z nich vytvářet vánoční ozdoby. Tato výroba ve v Poniklé dochovala až do dnešních dnů, přičemž nositelem tradice je v současnosti firma Rautis, a. s.⁴⁵⁵ Výrobou skleněných perlí se však nezabýval jen Horna. Víme, že roku 1929 se v Poniklé nacházely tři výrobní skleněného zboží.⁴⁵⁶

7.2 Léta první republiky

Jedním z dalších výrobců skleněných perlí a zaměstnavatelů mnoha sklářských dělníků byl František Černý obývající někdejší poštu č. p. 85.⁴⁵⁷ Třetím výrobcem skleněných perlí a zároveň obchodníkem se smíšeným zbožím byl Jan Nechanický.⁴⁵⁸

V letech 1922 až 1923 nechala Anna Menzelová, spolumajitelka zdejší mechanické přádelny Palme–Stumpe a spol., kompletně vyměnit všechny výrobní stroje a přestavět vodní dílo. Díky Anně Menzelové se také zdvojnásobila výroba podniku a počet dělníků vzrostl ze 170 až na 289 (údaj k roku 1938).⁴⁵⁹

Úspěšně se rovněž rozvíjela ponikelská přádelna firmy A. Prelogg, která ve dvacátých letech disponovala 480 mechanickými stavy a turbínou o výkonu 100 HP (1 HP = jednotka koňské síly, která je rovná zhruba 735,5 W).⁴⁶⁰ Pro srovnání připomeňme, že v roce 1881 měla přádelna pouze 114 mechanických stavů.⁴⁶¹

Roku 1929 pracovalo v přádelně bavlny firmy Palme–Stumpe a spol. přes 200 zaměstnanců a mechanická tkalcovna firmy A. Prelogg měla přes 150 zaměstnanců. Pasířská firma Stanislava Horny zaměstnávala 20 osob, zatímco tři výrobní skleněného zboží zaměstnávaly v obci dohromady zhruba 100 osob. V této době již v obci z hlediska míry

⁴⁵⁵ FLOUSEK, J., et al.: *Krkonoše*, s. 521.

⁴⁵⁶ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Nedatovaný dopis doručený 26. června 1929.*

⁴⁵⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 110.

⁴⁵⁸ *Tamtéž*, s. 112.

⁴⁵⁹ JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 142.

⁴⁶⁰ BERAN, L. – VALCHÁŘOVÁ, V.: *Industriál Libereckého kraje*, s. 225.

⁴⁶¹ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 13.

zastoupení převažovali tovární dělníci, pak byli rolníci a nakonec živnostníci. Přitom ještě v roce 1895 bylo nejčastější povolání v obci rolník.⁴⁶²

Z úředního řízení ohledně snahy Poniklé o povýšení na městys víme, že v obci se roku 1929 nacházelo 15 smíšených obchodů, jeden obchod s máslem, dva obchody se zeleninou, dva módní a galanterní obchody, 11 hostinců, čtyři řezníci, čtyři pekaři, dva cukráři, šest obuvníků, tři krejčí, jedna pletárna vlněného zboží, dva zámečníci, jeden sedlář a čalouník, dva klempíři, dva kováři a pět trafik s tabákem. Z průmyslových podniků tu byla jedna přádelna bavlny, jedna tkalcovna na bavlněné látky, jedna pasířská dílna a tři výrobní skleněného zboží.⁴⁶³ Z oněch 11 zmiňovaných hostinců, které všechny fungovaly ještě v době okupace, se v jednom pouze prodávalo lahvové pivo. Tři se nacházely v Nové Vsi (J. Tomášová, Čeněk Václavík a J. Hanuš – hostinec „Na Mejtě“), jeden se nacházel u továrny firmy A. Prellogg (František Nosek), tři se nacházely v dolní části obce (J. Fišera, J. Štěrba a Hajnová) a v horní části obce se nacházely také tři (Holubec – hostinec „Na louce“, Holubec – hostinec „U Holubců“ se sálem, a František Šír). Těmto hostincům zasadil největší ránu komunistický převrat v únoru 1948 a následné likvidování živnostníků, což dokládá i skutečnost, že v roce 1954 byly v obci funkční již jen dva hostince – „Na Mejtě“ a „Na Louce“.⁴⁶⁴

7.2.1 Velká hospodářská krize a její důsledky pro obec

Uzavření tzv. doložek o nejvyšších výhodách s řadou států v roce 1926 přineslo výrazné zlepšení hospodářské situace. Konjunktura vrcholila v letech 1927–1929. Známý krach na newyorské burze dne 24. října 1929 však rozmach hospodářství razantně ukončil. Do Evropy se ale následná krize dostala s jistým zpožděním. V Československu se vlekla zejména od roku 1930 do roku 1936 a postihla zejména textilní průmysl, což se odrazilo především na

⁴⁶² SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 3–4.

⁴⁶³ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Nedatovaný dopis doručený 26. června 1929*.

⁴⁶⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 156.

zaměstnanosti pohraničních regionů, kde dominoval.⁴⁶⁵ V Poniklé krize zasáhla především podniky textilní a sklářské.

K roku 1930 se v obecní kronice začínají odrážet první dopady tzv. velké hospodářské krize, která se v obci začala pozvolna projevovat. Kronikář ale poznamenává, že nedostatkem práce ve sklářství (myšlena je výroba bižuterie a vánočních ozdob) trpí obec již od prosince 1927. Hospodářská krize se ale začala projevovat i v dalších oborech, jmenovitě v textilnictví. Nezaměstnanost začala v říjnu dosahovat již takové výše, že bylo nutné poskytnout podporu nejen nezaměstnaným, ale částečně i pracujícím. Podpora se projevila tzv. stravovacími akcemi, na něž stát Poniklé přidělil v říjnu 1 060 Kč, v listopadu 1 200 Kč a v prosinci 900 Kč. Ministerstvo sociální péče navíc poskytlo formou vánočního přídělu 1 000 Kč pro děti nezaměstnaných. Peníze byly rozděleny 42 dětem v částkách 20–50 Kč.⁴⁶⁶

Během dalšího roku opět rostla nezaměstnanost, a to především ve sklářství a textilnictví. V tomto roce bylo na státní stravovací akce nuceno přistoupit až 112 nezaměstnaných osob. Nezaměstnaní a omezeně pracující obdrželi formou státní stravovací akce celkem 38 300 Kč. K tomu obec poskytovala sedmi až osmi dětem nezaměstnaných rodičů 14–17,5 l mléka měsíčně, za něž zaplatila dohromady 1 901,80 Kč.⁴⁶⁷

Nezaměstnanost v roce 1932 byla stále veliká a stoupala. Ze státní stravovací akce s podporou obce bylo po celý rok podporováno v průměru 100 osob. Státní příspěvek ve formě poukázek na stravování dosáhl částky 60 850 Kč a v poukázkách na mléko částky 5 033 Kč. Kromě toho stát daroval brambory v ceně 650 Kč a 40 q uhlí v ceně 800 Kč. Sečteme-li tyto částky s příspěvkem obce a tzv. vánoční nadílkou pro děti v hodnotě 3 100 Kč, vychází nám, že náklady na pomoc v nezaměstnanosti dosáhly v Poniklé za tento rok částky 70 723 Kč, což ve srovnání s předchozím rokem představuje nárůst o více jak 30 000 Kč.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 60.

⁴⁶⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 36.

⁴⁶⁷ *Tamtéž*, s. 38–39.

⁴⁶⁸ *Tamtéž*, s. 40–41.

Rok nato hospodářská krize začala dosahovat svého vrcholu, což potvrzují i náklady vynaložené státem i obcí na pomoc nezaměstnaným. Ty dosáhly částky 79 757,50 Kč. Z toho poukázky na potraviny tvořily částku 67 300 Kč a vánoční příděl 1 800 Kč. Zbylé náklady tvořily dávky mléka pro děti nezaměstnaných.⁴⁶⁹

Ale ani v roce 1934 se podle slov kronikáře nezaměstnanost nijak znatelně nelepšila. Náklady na pomoc nezaměstnaným dosáhly částky 61 326 Kč. Z toho 41 280 Kč tvořily poukázky na potraviny, 4 500 Kč vánoční příděl, 9 576 Kč mléko a 5 970 Kč chléb (celkově se jednalo o 1 990 bochníků).⁴⁷⁰

Nelehké období hospodářské krize, která se později začalo říkat velká, pozvolna skončilo v polovině třicátých let. Jako důkaz, že krize pominulo i v samotné Poniklé, můžeme považovat absenci dalších zmínek v obecní kronice týkajících se nezaměstnanosti a stravovacích akcí. Ale především skutečnost, že v letech 1935–1936 v obci proběhla nákladná elektrifikace v ceně 263 465 Kč.⁴⁷¹ V letech 1937–1938 se navíc podařilo dopady hospodářské krize zmírnit díky nouzovým stavbám, vojenským dodávkám a nasazení nezaměstnaných při stavbě pohraničních opevnění.⁴⁷²

7.3 Léta okupace

Zábor pohraničí, který v roce 1938 zasáhl i Jilemnicko, příliš nerespektoval národnostní situaci. A tak se na území Německé říše ocitla řada ryze českých obcí včetně Poniklé. Ekonomické vazby byly z obou stran hranice zpřetrhány a po vypuknutí války byla navíc průmyslová výroba mnohde uzpůsobena válečným potřebám.⁴⁷³ V Poniklé se válečné události dotkly nejvíce přeměny mechanické přádelny A. Prellogg na válečnou výrobu. Přádelna Palme–Stumpe a spol. pokračovala v textilní výrobě. Stejně tak sklářství ani zemědělství se

⁴⁶⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 43.

⁴⁷⁰ *Tamtéž*, s. 44.

⁴⁷¹ *Tamtéž*, s. 45–46.

⁴⁷² JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 61.

⁴⁷³ *Tamtéž*, s. 141–142.

válka příliš nedotkla. Musíme vzít ovšem v potaz odliv pracovních sil v důsledku totálního nasazení do centra Německé říše, ale i blízkého okolí (např. Vrchlabí), stejně tak jako povinné odvody zemědělských produktů.

Obec Poniklá byla za okupace rozčleněna na 19 rajonů a v každém byl tzv. rajonista – člověk, který roznášel potravinové lístky a rozkazy obecního úřadu. Všichni obchodníci také museli hlásit všechny zásoby potravin; kdo neuposlechl, čekal ho trest. V drogerii J. Bartoše udělalo Gestapo nenadálou prohlídku a objevilo nepříhlášené zásoby kávy, čaje, cukru a jedů. Bartoš ale stihnul utéci a pak se nějaký čas skrýval v Protektorátu. Obchodník Kaván z č. p. 23 byl pro menší prohřešek nucen zaplatit pokutu, zatímco Nechanickému z č. p. 31 byly zásoby zapečetěny a on sám zatčen na nepříhlášení zboží a obcházení úřadů.⁴⁷⁴

Každou zimu v době okupace museli ponikelští sedláci pod hrozbou trestu držet pohotovost, aby pomohli zajistit průjezdnost silnice z Liberce do Vrchlabí. Sedláci se v protahování denně střídali. Jednoho brzkého rána se návěstní tabuli objevila vyhláška s příkazem odklizení sněhu a sypání cest. Mnozí v obci si ji ale ani nestihli přečíst a již obecní posel vybíral pokuty po 8 říšských markách za neodklizený sníh či za neposypané pěšiny.⁴⁷⁵ Ke konci dubna 1940 byly přidělovány obyvatelům obce z důvodu začínajícího nedostatku zboží poukázky na oděvy se 100 body, které byly postupně uvolňovány.⁴⁷⁶

Od 10. května 1941, kdy německá armáda překročila hranice Belgie, Nizozemska a Lucemburska, byly okamžitě zavedeny povinné odvody másla a vajec. Jelikož zpočátku nebyla určena přesná výše dávek, lidé později dostávali buď prémie, nebo pokuty, a to dle předtím odevzdaného množství. Dávky vycházely z předpokladu, že kráva vyprodukuje za rok 1 200 l mléka, respektive 48 kg másla. Na tři osoby v rodinách byla ponechána jedna

⁴⁷⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 65.

⁴⁷⁵ *Tamtéž*, s. 73.

⁴⁷⁶ *Tamtéž*, s. 69.

kráva, aniž by se z ní musely odvádět dávky. Na každého také vycházelo 1,5 slepice, ze kterých se nemusela odevzdávat vejce. Z každé další se odvádělo ročně 30–50 vajec.⁴⁷⁷

Na podzim 1941 obyvatelé obce dostávali přidělové lístky na brambory, přičemž sedláci zažívali přísné kontroly kvůli nahlašování a odvodům úrody. Všichni majitelé lesů v okolí obce také byli povinni do určitého termínu vytěžit a dodat dřevo ze stromů, které 7. dubna vyvrátila mohutná větrná bouře.⁴⁷⁸ Mezi dalšími nařízeními byla 25. září 1941 vyhlášena tzv. daň z hlavy, která činila 1,2 říšských marek a která se odváděla obci. 27. října byla občanům uložena povinnost, aby na obecním úřadě hlásili své dluhy.⁴⁷⁹

Dne 6. ledna 1942 byla po úpravách opět otevřena bývalá tkalcovna firmy A. Prellogg, která byla přebudována pro válečné účely. Vyráběly se zde torny, batohy, rukavice, dŮtky a další plátěné a kožené výrobky. Pracovní úřad tam ihned začal posílat nové pracovní síly, aby výroba probíhala co nejefektivněji.⁴⁸⁰ Dokonce zde bylo pracovní nasazeno i 17 žen z Ukrajiny, které však měly zakázáno stýkat se se zdejším obyvatelstvem.⁴⁸¹

Jedním z mnoha důkazů o preciznosti německé správy a jejích zásazích do života zemědělců je např. jedno z nařízení, že do 15. ledna 1942 museli mít sedláci ve stodolách vymláceno apod.⁴⁸² Přestože již byly zavedeny různé odvody potravin, 3. února postihla obec první rekvizice. Němci brali obilniny, brambory apod. Přitom byly přepočítávány hlášené stavy hospodářského zvířectva, a když kontrola objevila nepřihlášené zvíře, padaly pokuty a výhrůžky Gestapem. Dne 24. září obdrželi hospodáři předpis dodávek (např. i jablek) a výsevných ploch.⁴⁸³

Na podzim 1943 se rolníkům zvyšovaly předpisy dodávek a k tomu neustále museli podávat hlášení o odevzdaném mléku a másle, stavu hospodářského zvířectva a osetých

⁴⁷⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 69–70.

⁴⁷⁸ *Tamtéž*, s. 77.

⁴⁷⁹ *Tamtéž*, s. 77.

⁴⁸⁰ *Tamtéž*, s. 78.

⁴⁸¹ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 19.

⁴⁸² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 78.

⁴⁸³ *Tamtéž*, s. 79.

plochách. Obecní kronikář se zmiňuje o obecním zaměstnanci Franzu Waclawikovi, který ač původem Čech, předepisoval tak velké dodávky, že si dokonce od úřadů vysloužil diplom za vzorné plnění dodávek.⁴⁸⁴

V roce 1944 se musely čistit struhy, prořezávat a kácet stromy kvůli dodávkám. V zimě stále museli sedláci vyhrnovat silnice a na jaře rolníci museli splnit předepsaný osev. Ostatní vyhazovali cesty, které se musely navíc sypat popelem. Začátkem roku 1945 již bylo jasné, že válka nebude dlouho trvat, přesto starosta nařídil, že zemědělci musí mít opět do 15. ledna vymláčeno. V únoru pak svolal na sál „U Holubců“ všechny rolníky a vyžadoval od nich zvýšení dávek ovsa, ale bez většího úspěchu.⁴⁸⁵

7.3.1 Pracovní nasazení ponikelských občanů v Německé říši

Pracovní úřad takřka od počátku okupace povolával všechny práce schopné lidi, kteří nebyli plně zaměstnaní, aby nastoupili do továren ve Vrchlabí či Rokytnici nad Jizerou. První občané začali přitom dostávat předvolání k pracovnímu úřadu na lékařské prohlídky již v lednu 1939. Někteří z nich byli hned povoláni na práci do vnitrozemí Německé říše. Začátkem roku 1939 odjel první transport mužů na práci do Hamburku.⁴⁸⁶ Několik desítek mužů z obce dojíždělo pracovat do muničních továren do Vrchlabí. Do práce se dopravovali hlídaným vlakem přes hranice Protektorátu. O náročnosti této činnosti svědčí fakt, že do práce přijížděli v 7.30 hod a domů odjížděli v 17.45 hod, takže zpět do Poniklé se dostali v 19.30 hod, někdy dokonce až v 22.30 hod.⁴⁸⁷ V roce 1939 se také začala rozšiřovat hlavní silnice při řece Jizeře. Práci na tomto díle vykonávala i řada místních obyvatel. Mnozí z nich byli ihned po ukončení prací totálně nasazeni do německého vnitrozemí.⁴⁸⁸

Dalším nařízením byl tzv. „Pflichtjahr“, který nutil děvčata, která již dokončila školu a byla mladší 25 let, byt' měla i maturitu, sloužit jeden rok v německých rodinách. To se týkalo

⁴⁸⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 83.

⁴⁸⁵ *Tamtéž*, s. 85–87.

⁴⁸⁶ *Tamtéž*, s. 62,70.

⁴⁸⁷ *Tamtéž*, s. 82–83.

⁴⁸⁸ *Tamtéž*, s. 113.

i těch, která již měla práci na plný úvazek, i těch, jež se teprve do práce chystala. V rámci služby většinou pracovala v hospodářství, živnostech či se starala o děti.

Dne 9. května 1940 přišel rozkaz, aby byl vypraven transport děvčat na práci do vnitrozemí Německé říše. I před odpor rodičů byl 12. května 1940 transport z Vrchlabí vypraven, aniž by rodiče věděli kam. Mnohým děvčatům přitom bylo jen 15 let. Nakonec skončila jednotlivě rozmístěna v Pomořanech v okolí města Kolbergu (dnešní polský Kolobřeh) a v Braniborsku v okolí Schiefelbeinu. Další dva transporty byly vypraveny 20. ledna 1941 a 9. dubna 1941. Když se všechna po roce vrátila domů, hned byla umístěna do továren, kde pracovala ve výrobě pro válečné účely.⁴⁸⁹

Dne 4. prosince 1941 odjel do německého vnitrozemí transport chlapců ve věku zhruba 15–17 let. Tak jako u dívek v něm nebyli jenom lidé z Poniklé, ale z oblasti od Vrchlabí až po Rokytnici nad Jizerou. Nasazení byli v bavorském městě Frauenau, kde se učili na skláře a také v tamějších sklárnách pracovali. V únoru 1942 tam dorazil druhý chlapecký transport. Měsíčně dostávali 11 říšských marek, což jim nestačilo takřka ani na jídlo (někteří, kdo bydleli v rodinách, platili za ubytování se snídaní a večeří měsíčně 11 říšských marek). Proto jim jejich rodiny posílaly potravinové lístky a peníze. Nakonec tam všichni byli až do jara 1945. Domů se dostávali různými cestami během dubna a května 1945. Někdo jel např. vlakem do Plzně a pak šel pěšky 80 km do Prahy. Jiný jel stopem a další přijel v odcizeném nákladním autě. Kdo se pak v Praze přihlásil na Československém repatriačním úřadě, obdržel 500 Kč na cestu domů. Když se již jako muži vrátili domů, nebyli vyučení, ale díky zkušenostem z předchozích let našli mnohdy pracovní místo ve sklárnách v Harrachově, Kamenickém Šenově či Novém Boru.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 70–71.

⁴⁹⁰ *Tamtéž. Volně vložený na psacím stroji psaný list s anonymním svědectvím.*

7.4 Léta poválečná

Ke konci roku 1945 vznikl Jednotný svaz zemědělců, jehož představiteli se stal Soběslav Holubec z č. p. 24, Josef Jon z č. p. 338 a František Harcuba z č. p. 64. Členy se stala většina zdejších rolníků. Úkolem svazu bylo zajišťovat zemědělcům strojená hnojiva, osevy, krmiva a nejnütnější náčiní pro hospodářství.⁴⁹¹

Odsun německého obyvatelstva se průmyslu na Jilemnicku, včetně Poniklé, dotknul jen okrajově, a tak se předválečné ekonomické vazby a tradice poměrně snadno obnovily.⁴⁹² Po roce 1945 byly osudy textilních závodů vesměs podobné. Mnohé byly konfiskovány a znárodněny, byly nad nimi zaváděny národní správy a některé podniky se posléze stávaly součástí větších podniků národních. Někde nastala změna výroby či likvidace. V Semilech vznikly Pojizerské bavlnářské závody (PBZ), později vedené pod názvem Kolora Semily, pod které při prvním znárodnění v roce 1945 připadlo devět největších bavlnářských podniků se sedmnácti přádelnami a čtrnácti tkalcovnami. Navíc byly PBZ pověřeny národní správou nad 90 dalšími závody. Při druhém znárodnění v roce 1948 připadlo pod PBZ dalších 16 podniků.⁴⁹³

Krátce po osvobození se v Poniklé opět rozeběhly obě zdejší textilní továrny, a to jak přádelna, tak i tkalcovna. Avšak nikoli pod správou svých dřívějších majitelů, ale právě pod taktovkou národní správy, jež podniky převzala, čímž se z továren staly národní podniky.⁴⁹⁴ Stará paní Menzelová, bývalá majitelka přádelny Palme–Stumpe a spol., prý proti znárodnění podniku ani neprotestovala. Zemřela zanedlouho, v lednu 1946.⁴⁹⁵ O rychlé obnově výroby v přádelně svědčí, že již 20. května 1945 byl do ní dosazen jako vedoucí Antonín Jiran z Jilemnice, který se téhož dne ujal vedení. Předsedou závodní rady se stal Josef Novotný,

⁴⁹¹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 100.

⁴⁹² JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 142.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 61.

⁴⁹⁴ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 96.

⁴⁹⁵ JAKL, M., et al.: *Historie a současnost podnikání*, s. 142.

který se však záhy zapojil do osídlování pohraničí, a jeho nástupcem se stal Arnošt Hájek. V poválečné době přádelna zaměstnávala zhruba 140 dělníků.

Zatímco obnova plného provozu někdejší přádelny Palme–Stumpe nebyla až tak obtížná, v někdejší tkalcovně A. Prellogg bylo nutné podniknout mnohé úpravy, aby se z továrny adaptované pro válečné účely stala opět tkalcovna. Jako vedoucí byl do ní dosazen Antonín Radiměřský z Lomnice nad Popelkou. Ještě téhož roku byla přádelna i tkalcovna zařazena pod zmiňovaný semilský kombinát PBZ.⁴⁹⁶ Výroba v bývalé tkalcovně A. Prellogg v roce 1946–1947 probíhala pouze v tzv. „starém díle“. V roce 1948 již tkalcovna pracovala na plný provoz a rozšířila výrobu i v tzv. „novém díle“.⁴⁹⁷ Zatímco v roce 1949 někdejší přádelna firmy Palme–Stumpe a spol. pracovala celoročně naplno ve dvou směnách, tkalcovna pracovala naplno 11 měsíců, pak byla výroba zastavena a stroje přesunuty do Rokytnice nad Jizerou. Tkalcovna pak byla přebudována na tzv. generáلكovnu, ve které se opravovaly stroje pro národní podnik Kapnar.⁴⁹⁸ Po několika letech pak byla továrna přeměněna pouze na velkosklad potravin.⁴⁹⁹

Výroba skleněných perlí a bižuterie zůstala i po válce v soukromých rukách. Otto Horna začal obnovou výrobního provozu, když foukací stoly s měchem na šlapání nahradil vysokotlakovými splynovači, jejichž provoz dobře zajišťoval benzín i horší kvality. Ve výrobě pokračoval i obchodník se smíšeným zbožím, perlař a výrobce vánočních ozdob Jan Nechanický (předseda místního národního výboru), stejně jako poslední z trojlístku zdejších podnikatelů pracujících v tomto odvětví – František Černý.⁵⁰⁰ Ten v roce 1946 koupil pozemek s domkem č. p. 39, na němž započal s výstavbou domu, který měl poskytovat jak byty, tak prostory pro podnikání. Tento záměr ale již nestihl dokončit, neboť 6. října toho

⁴⁹⁶ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 96–97.

⁴⁹⁷ *Tamtéž*, s. 112, 120, 125.

⁴⁹⁸ *Tamtéž*, s. 135.

⁴⁹⁹ BERAN, L. – VALCHÁŘOVÁ, V.: *Industriál Libereckého kraje*, s. 225.

⁵⁰⁰ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 112.

roku narazil se motocyklem do autobusu a za několik dní svým zraněním podlehl.⁵⁰¹ Podnik pak po něm převzala jeho manželka a dva synové.⁵⁰²

V roce 1947 máme v obecní kronice zmínku, že výroba skleněných perlí Otto Horny pracovala celoročně a zvyšovala výrobu. Podnik paní Černé a jejich synů pracoval také naplno, přičemž rodině se podařilo dokončit stavbu nového domu. Podnik Jana Nechanického byl dle všeho z oněch tří nejmenší, ale i tak úspěšně fungoval. Všechny tyto tři firmy zaměstnávaly dohromady 300 domácích dělníků zabývajících se výrobou skleněných ozdob.⁵⁰³

7.5 Znárodňování

Téměř úplnou likvidaci ponikelských podniků přinesl únor 1948 a s ním spojený komunistický převrat v Československu, který vyvrcholil 25. února. Již několik dní nato, 4. března, byly Ottu Hornovi i rodině Černých znárodněny podniky na výrobu skleněných perlí.⁵⁰⁴ Výroba skleněného zboží však pokračovala i nadále. Od jednotlivých domácích dělníků byly vykupovány formy na skleněné perle a přemístovány do bývalého Hornova podniku.⁵⁰⁵ Výroba skleněných produktů v Poniklé se stala součástí národního podniku Železnobrodské sklo.

Některé menší živnosti v Poniklé ještě ze setrvačnosti nějaký čas fungovaly, během roku 1949 ale mnozí své dílny uzavřeli a odešli pracovat do průmyslu. Důvodem byl mimo jiné přetrvávající systém stravovacích lístků, neboť živnostníci byli „dle nového zákona vyřazeni z normálního zásobování při samostatném podnikání. Na stravování „na černo“ bylo potřeba mnoho peněz a ty každý neměl.“⁵⁰⁶

⁵⁰¹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 110.

⁵⁰² *Tamtéž*, s. 112.

⁵⁰³ *Tamtéž*, s. 120.

⁵⁰⁴ *Tamtéž*, s. 122.

⁵⁰⁵ *Tamtéž*, s. 125.

⁵⁰⁶ *Tamtéž*, s. 130.

8 Rozvoj obce

8.1 Elektrifikace obce

Velkou a mimořádně významnou událostí pro Poniklou se stala elektrifikace obce, která proběhla v letech 1935–1936. Touto myšlenkou se začalo zabývat již na své první schůzi nové obecní zastupitelstvu po volbách na podzim roku 1927.⁵⁰⁷ Vše započalo propagační přednáškou „Elektrifikace venkova“, kterou uspořádala Východočeská elektrárna v Hradci Králové. Přednášky se zúčastnilo velké množství obyvatel, které zjevně zaujala. Následně byl totiž na návrh Jana Nechanického z č. p. 31 ustanoven pracovní výbor, který se měl elektrifikací zabývat. Nechanický se stal jeho předsedou., dalšími členy výboru se stal Adolf Burghardt, starosta obce, a Josef Holubec, rolník z č. p. 25. Pracovní výbor poté prověřil, kolik zájemců o elektřinu se v Poniklé nachází a následně ustanovil „Družstvo pro rozvod elektrické energie v Poniklé a okolí.“ Toto družstvo, jehož předsedou se stal Josef Holubec z č. p. 25, původně čítalo 50 členů, ale již během stavby elektrického vedení jeho počet stoupl na 101 členů.

Stavba elektrického vedení započala na podzim roku 1935. Proud o napětí 5000 V byl rozváděn z Roprachtic a v Poniklé se pak ve dvou transformátorech převáděl na napětí 220 V pro výrobu světla a tepla a na 380 V pro pohon motorů. Výstavbu elektrického vedení uskutečnila Východočeská elektrárna. Vnitřní instalace po jednotlivých domech a bytech prováděly soukromé firmy. Celkové náklady na elektrifikaci obce dosáhly částky 263 465 Kč.⁵⁰⁸ Z toho 61 000 Kč uhradila obec. Členové družstva platili za každé své světlo 100 Kč (nad pět světel za každé další již jen 50 Kč) a za elektřinu pro pohon motorů 100 Kč za jednu HP (jednotka koňské síly rovná zhruba 735,5 W). Celkem na těchto

⁵⁰⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 28.

⁵⁰⁸ Tato cena byla poměrně příznivá, neboť původní odhad na elektrifikaci obce byl 303 500 Kč. Srov. Státní SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 2.

poplatcích vybrali 65 000 Kč. Zbylou částku družstvo Východočeské elektrárně dlužilo, avšak s vědomím, že dluh bude po podání žádosti uhrazen ze státní subvence.⁵⁰⁹

Během ledna 1936 byly ukončeny všechny stavební a instalační práce nezbytné pro zavedení elektrického proudu. Vše vyvrcholilo 31. ledna, kdy byl do obce poprvé elektrický proud zaveden.⁵¹⁰ Ve školní kronice je zmínka, že elektrické světlo bylo prozatím zavedeno pouze do přízemí budovy školy.⁵¹¹

Za jednu kWh (kilowatthodina) byly různé sazby, protože záleželo na účelu použití. Za světlo se platilo 3,20 Kč, za výrobu tepla 1,20 Kč a za pohon motorů 1,70 Kč. Ke každé kilowatthodině se navíc doplácelo 30 haléřů na splácení úroku z dluhu za elektrifikaci. Také se vybíralo i nájemné z elektroměrů (2 Kč měsíčně u proudu vyrábějícího světlo, 1 Kč u proudu vyrábějícího teplo a 4 Kč u proudu k pohonu motorů). V rámci elektrifikace bylo také po obci rozmístěno 25 pouličních lamp o výkonu 40 W (cena byla 2 Kč za kilowatthodinu).⁵¹²

Elektrifikace jednotlivých školních tříd a chodeb proběhla až v prosinci 1946.⁵¹³ V témže roce bylo zavedeno elektrické osvětlení také do kostela.⁵¹⁴

8.2 Vodovod

O stavbě vodovodu se uvažovalo již dlouho. Při žádosti o povýšení na městys je k roku 1929 zmiňováno, že se v budoucnu uvažuje o jeho stavbě.⁵¹⁵

V té době se pitná voda brala z jedné veřejné studny, kromě níž tu ale dále existovalo dvacet studní soukromých. Velmi důležitý, zejména pro hospodářské potřeby, byl unikátní rozvod vody v otevřených strouhách, který pokrýval takřka celou obec a který zůstal dodnes

⁵⁰⁹ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 45–46.

⁵¹⁰ *Tamtéž*, s. 48.

⁵¹¹ SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 262.

⁵¹² AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 48.

⁵¹³ *Tamtéž*, s. 111.

⁵¹⁴ FA Jablonec nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 246.

⁵¹⁵ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Dopis ze dne 26. března 1929*.

částečně zachován. Obec si však velmi jasně uvědomovala, že zřízení vodovodu je do budoucna zcela zásadní. O jeho vybudování se uvažovalo již od roku 1908. V roce 1923 byl na něj dokonce vytvořen projekt a zakoupeno vydatné prameniště, které bylo schopné pokrýt spotřebu vody pro celou obec. Důvodem, proč tento počín nebyl realizován, byly vysoké náklady v ceně 770 000 Kč. Stejně tak obci chyběla i kanalizace a odstraňování odpadů se tak řešilo pomocí žump, které ale jen částečně odpovídaly stavebnímu řádu. V protokolu je k tomu poznámka, že „nutno však podotknout, že v posledních letech jest v této věci značný pokrok.“⁵¹⁶

V roce 1936 se obec snažila ulehčit přístup k pitné vodě tím, že byla dobrovolníky prokopána struha pro železný vodovod od obecní studny (za školou) na náves, kde byla vybudována cementová nádrž s výtokovou trubicí. Cena za instalaci potrubí dosáhla 2 600 Kč.⁵¹⁷ Absence vodovodu v obci se mezitím prakticky přestala řešit a nejinak tomu bylo i za německé okupace. Toto téma se otevřelo znovu až po válce.

Jeden z nejdůležitějších úkolů nového místního národního výboru vzniklého v květnu 1946 byl bezesporu právě obecní vodovod. Pro začátek bylo rozhodnuto o podchyzení pramenů na pozemku Františka Harcuby z č. p. 64 v oblasti Horní Doly, které se realizovalo v následujícím roce.⁵¹⁸ V roce 1947 se tedy pracovalo na vyvedení pramene ze země, jakožto předpokladu pro stavbu obecního vodovodu. Všichni dospělí muži měli povinnost odpracovat 20 hodin s platem 16 Kčs na hodinu. Na jaro roku 1948 již byly dokonce přislíbeny roury z Vítkovických železáren.⁵¹⁹

Pounorová doba však výstavbu vodovodu citelně zabrzdila, takže se ho obec dočkala až v roce 1971, kdy byl zbudován v celkové délce 2 300 m.⁵²⁰

⁵¹⁶ SOkA Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954), kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys. Protokol ze dne 24. července 1929*, s. 4–5.

⁵¹⁷ AOÚ Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 48–49.

⁵¹⁸ *Tamtéž*, s. 104–105.

⁵¹⁹ *Tamtéž*, s. 118.

⁵²⁰ PETERKA, O.: *Pamětní listy*, s. 21.

Závěr

Výsledkem této práce je popis života obce Poniklá mezi léty 1918–1948 (od založení první Československé republiky do komunistického převratu v únoru 1948). Vývoj obce, která se nachází v krkonošském regionu blízko města Jilemnice, je zde rozčleněn do jednotlivých kapitol. Ty představují hlavní témata, jež utváří její komplexní obraz – např. demografie, náboženství, společenský a politický život, školství, hospodářství apod.

Hlavní přínos práce spočívá v tom, že do této chvíle neexistuje žádná monografie, která by se zaměřovala na historii Poniklé (kromě rozsahem nevelké publikace *Pamětní listy obce Poniklá 1354–2004* od Oldřicha Peterky). Tato práce tedy nejen že informuje o životě obce v daném období, ale zároveň poskytuje východiska pro další směry bádání, ať již na základě zvolených témat či na základě pramenů. Nabízí se např. možnost zpracovat blíže dějiny ponikelského školství, pro které je v SOkA Semily dostatek podkladů včetně kronik (fondy Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), Újezdní školní rada Poniklá (1880–1949), Národní škola Poniklá (1948–1953), Střední škola Poniklá (1948–1953) a Základní škola Poniká (1953–2005).

Mnohé zajímavé výsledky by jistě přineslo bližší zkoumání jednotlivých h spolků, a to zejména na základě jejich kronik. Např. obsáhlá a pečlivě vedená *Pamětní kniha Hasičského sboru v Poniklé*, která se nachází u kronikářky sboru, má ale nevýhodu, že pochází až z roku 1949. Původní kronika se totiž ztratila a informace z raného období historie sboru musely být doplňovány zpětně na základě různých dochovaných záznamů, spisů a vzpomínek. Naproti tomu *Pamětní kniha Tělocvičné jednoty Sokol v Poniklé* zase končí příliš brzy, a to rokem 1921. Ochotnická jednota J. J. Kolár má dokonce v SOkA Semily svůj vlastní fond. Další informace o spolcích v obci skýtá fond Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954) a fond Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960. V těchto fondech se ale nachází nejen řada spisů týkajících se spolkové činnosti v obci, ale i školských, správních,

hospodářských a dalších záležitostí. K hospodářské kapitole se v SOkA Semily nabízí i fond Palme–Stumpe a spol., přádelna, Poniklá (1895–1948).

Z církví působících v obci existuje nejvíce pramenů k církvi Římskokatolické, ale její fond Farní úřad Poniklá 1746–1949 v SOkA Semily je dosud nezpracovaný a není přístupný ani badatelům. Jisté informace ale poskytuje *Pamětní kniha Poniklé fary* uložená na fáře v Jablonci nad Jizerou, další spisy jsou i v Archivu Biskupství královéhradeckého. Jedná se však převážně o byrokratické a ekonomické záležitosti. Stejně tak v SOA Zámorsk ve fondu Velkostatek Jilemnice (1661–1947) se nacházejí hlavně materiály ekonomického charakteru (patronát, účty apod.), ale i matriční knihy vedené od roku 1700 do počátku 20. století. Velký potenciál pro další bádání představuje v SOkA Semily fond Archiv obce Poniklá 1857–1945 (1948), ve kterém se nachází zejména zápisy ze schůzí obecní rady z let 1919–1929 a řada evidenčních knih (týkajících se např. matrik domácích a cizích příslušníků), obecních inventářů, obecních vyhlášek, rozpočtových, veterinárních, policejních, požárních a mnohých dalších záležitostí.

Zhodnocení života obce v letech 1918–1948

V době první Československé republiky měla obec okolo 1 750 obyvatel, z nichž takřka všichni byli Češi, ale žila zde i nepočtená německá menšina. Dominantní náboženství bylo katolické, ale v obci byla i silná komunita příslušníků Církve československé a také evangelíků. Existoval zde bohatý společenský, kulturní a politický život spoluvytvářený politickými stranami (nejpopulárnější byly socialistické) a množstvím obecních spolků. Velký rozvoj zažívalo školství. V roce 1925 byla v obci založena měšťanská škola, takže obecná škola (včetně její expozitury) a měšťanská škola měly dohromady okolo 300 žáků. Kromě období hospodářské krize zažíval velký rozvoj ponikelský průmysl (nacházely se zde dvě velké textilní továrny a tři výroby skla). Množství lidí pracovalo v zemědělství, jiní měli své rozmanité živnosti.

Během roků německé okupace se stala Poniklá součástí Třetí říše. V té době se zde vyskytovaly mnohé represe vůči českému obyvatelstvu a silná germanizace správy, školství apod. Mnozí lidé byli zatčeni a někteří z nich zahynuli v koncentračních táborech. Po válce musela německá menšina odejít do Německa a ve stejném čase spousta Čechů opustila obec, aby si zabrala opuštěné domy v pohraničí, které byly zkonfiskovány Němcům. Tím se zmenšil počet obyvatel o zhruba 500 na přibližně 1 200. Velmi silnou pozici získala v obci komunistická strana. Přesto v těchto časech začalo krátké období svobody spojené s obnovou společenského, kulturního a politického života, a to až do doby, kdy byl tento vývoj přerušen komunistickým převratem v únoru 1948.

Závěrem doufám, že tato práce přinese čtenářům nové a překvapivé informace, stejně tak jako prohloubí jejich zájem o nastolenou problematiku. A kdyby se stala východiskem pro další bádání na poli historie obce Poniklá, splnila by svůj účel dostatečně.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964.*

Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Přívlaka 1915–1954.*

Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha Tělocvičné jednoty Sokol v Poniklé 1892–1921.*

Farní archiv v Jablonci nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary.*

Státní okresní archiv Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954),
kart. 133, inv. č. 702, *Žádost obce Poniklé o povýšení na městys.*

Státní okresní archiv Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954),
kart. 124, inv. č. 661, *Spolky a shromáždění Poniklá 1908–1922.*

Státní okresní archiv Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954),
kart. 217, inv. č. 954, *Spolky a shromáždění Poniklá 1923–1936.*

Státní okresní archiv Semily, fond 1 Okresní úřad Jilemnice (1819) 1855–1942 (1954),
kart. 231, inv. č. 1001, *Spolky a shromáždění Poniklá 1937–1938.*

Státní okresní archiv Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960,
kart. 43, inv. č. 204, *Spolkové věci Poniklá 1945–1946.*

Státní okresní archiv Semily, fond 296 Okresní národní výbor Jilemnice (1980) 1945–1960,
kart. 97, inv. č. 365, *Spolkové věci Poniklá 1947–1948.*

Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952),
k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918.*

Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952),
k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948.*

Státní okresní archiv Semily, fond 592 Národní škola Poniklá 1948–1953, k. 1, inv. č. 1,
Pamětní kniha Národní školy v Poniklé nad Jizerou 1948–1953.

Literatura

- AUGUSTIN, Josef: *Velká encyklopedie měst a obcí ČR*. Sokolov 2001.
- BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava: *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura. Průvodce*. Praha 2007.
- FLOUSEK, Jiří, et al.: *Krkonoše. Příroda, historie, život (dále jen Krkonoše)*. Praha 2007.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 15.a díl. 1938-1945. Praha–Litomyšl 2006.
- HORÁČEK, Jaromír: *Jilemnicko. Světová válka – převrat*. Jilemnice, 1938.
- JAKL, Michal, et al.: *Historie a současnost podnikání na Jilemnicku, Semilsku a Turnovsku*. Žehušice 2004.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. 13. díl. 1918-1929. Praha–Litomyšl 2000.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Díl 2. Praha 1997.
- LUŠTINEC, Jan: *Jilemnice. Historická zastavení*. Jilemnice 2000.
- Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. 5. díl. N–Q. Praha 1931.
- Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Díl 22. Rozkošný–Schloppe. Praha 1904.
- PETERKA, Oldřich: *Pamětní listy obce Poniklá: 1354–2004*. Jilemnice 2004.
- POCHE, Emanuel, et al.: *Umělecké památky Čech*. 3. díl. Praha 1980.
- RAMEŠ, Václav: *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*. Praha 2005.
- SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický království Českého*. Praha 1909, s. 369.
- SCHALLER, Josef František Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlößer, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlößer und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. Verfasset von Jaroslaus Schaller a St. Josepho, Priester des Ordens der frommen Schulen erzbischöflichen Notarius*,

Ehrenmitglieder der königlichen preussischen Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin, und Halle, und wirklichem Mitglieder der gelehrten Gesellschaft in Jena. 16. díl. *Bidschower Kreis*. Praha–Viedeň 1790.

SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: Statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer*. 3. díl. *Bidschower Kreis*. Praha 1835.

SRP, Zdeněk: *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*. Hradec Králové 2005.

TUREK, Adolf: *Průvodce po archivních fondech*. 16. díl. *Státní archiv v Jablonci nad Nisou*. Praha 1956.

Internetové zdroje

Biskupství královéhradecké. *Římskokatolická farnost Poniklá*. In: <http://www.diecezchk.cz/dieceze/ponikla/> [cit. 26. 10. 2012].

Český statistický úřad: *Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 Liberecký kraj*. In: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/950049F8FB/\\$File/pvkrcz051.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/950049F8FB/$File/pvkrcz051.pdf) [cit. 26. 12. 2012].

NOVÁK, Jan. *Ponikelské podzemí*. In: <http://www.speleo-ponikla.wz.cz> [cit. 26. 10. 2012].

Obec Poniklá. *Archiv*. In: http://www.ponikla.cz/archiv/CL_2007-05-31_vesnice_roku_2007.doc [cit. 26. 12. 2012].

Obec Poniklá. *Oficiální znak a prapor obce*. In: <http://www.ponikla.cz/kojaks5/index.php?nabidka=clanky/nahled.php&id=8> [cit. 26. 10. 2012].

Obec Poniklá. *O Poniklé*. In: <http://www.ponikla.cz/obcan/o-ponikle/> [cit. 18. 04. 2013].

Resumé

The result of this work is a description of the life of Poniklá Village since 1918 until 1948. During First Czechoslovak Republic period, there lived around 1 750 inhabitants. Most of them were Czechs and Catholics. There existed a rich social, cultural and political life formed mainly by social political parties and many community associations. Education was in a great development - the total number of pupils in the town school (established 1925) and general school then reached out to 300. With an exception of an economic crisis, the Poniklá's industry was also in a great development (two large textile factories and three glass manufactories were situated there). A lot of people worked in agriculture as farmers. During the years of German occupation, there were many repressions against Czechs and strong Germanization. Several people died in concentration camps. After the war, German minority had to leave the area and go to Germany and at the same time many Czechs left the village to take over abandoned houses in border areas which were earlier confiscated to Germans. This reduced the population to about 1 200 inhabitants. Yet in these times began a short period of freedom associated with the restoration of social, cultural and political life, up until this development was interrupted by the communist overthrow in February 1948.

Přílohy

Seznam příloh

- Příloha č. 1:** Letecký pohled obce z roku 1953 (Národní inventarizace kontaminovaných míst. *Poniklá*. In: <http://kontaminace.cenia.cz/> [cit. 19. 4. 2012]).
- Příloha č. 2:** Letecký pohled na centrum obce z roku 1927 (Archiv Obecního úřadu Poniklá)
- Příloha č. 3:** Pohled na dolní část obce (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 4:** Zasněžený kostel sv. Jakuba Většího (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 5:** Svěcení misijního kříže (Soukromý archiv Boženy Stínilové, Poniklá č. p. 83).
- Příloha č. 6:** Odpočívající býci během polních prací (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 7:** Přádělna Palme–Stumpe a spol. s vilou továrníka (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 8:** Pomník padlým (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 9:** Pietní akce u pomníku padlým (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 10:** Požární zbrojnice (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 11:** Ponikelští hasiči v slavnostních uniformách (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 12:** Příprava dorostenek Tělocvičné jednoty Sokol na župní slet (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 13:** Svatojakubská pouť (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 14:** Kovárna Josefa Kavána (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 15:** Rozšiřování hlavní silnice při řece Jizeře (Archiv Obecního úřadu Poniklá).
- Příloha č. 16:** Průvod při oslavě navrácení samostatnosti (Soukromý archiv Jana Kadavého, Jilemnice, Na Vrších č. p. 194).
- Příloha č. 17:** Oslava navrácení samostatnosti na ponikelské návsi (Soukromý archiv Jana Kadavého, Jilemnice, Na Vrších č. p. 194).
- Příloha č. 18:** Výsledky komunálních voleb v Poniklé v roce 1919 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 12–13).
- Příloha č. 19:** Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1920 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 64–65).
- Příloha č. 20:** Výsledky komunálních voleb v Poniklé v roce 1923 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 22).

- Příloha č. 21:** Výsledky komunálních voleb v Poniklé v roce 1927 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 28).
- Příloha č. 22:** Výsledky voleb do okresního zastupitelstva v Poniklé v roce 1928 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 32).
- Příloha č. 23:** Výsledky voleb do zemského zastupitelstva v Poniklé v roce 1928 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 33).
- Příloha č. 24:** Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1929 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 208–209).
- Příloha č. 25:** Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1935 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 252).
- Příloha č. 26:** Výsledky voleb do zemského a okresního zastupitelstva v Poniklé v roce 1935 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 252).
- Příloha č. 27:** Výsledky komunálních voleb (do místního národního výboru) v Poniklé v roce 1945 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318).
- Příloha č. 28:** Výsledky voleb do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1946 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 108).
- Příloha č. 29:** Výsledky komunálních voleb (do místního národního výboru) v Poniklé v roce 1946 na základě výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1946 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 104).
- Příloha č. 30:** Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1948 (Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 123).
- Příloha č. 31:** Představitelé obce v letech 1918–1948 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 60, 146; Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 318; Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 14, 23, 28, 38, 53, 57, 92, 104, 105, 153).
- Příloha č. 32:** Správci obecné a od roku 1925 i měšťanské školy v Poniklé v letech 1918–1948 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 357, inv. č. 1, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1895–1918*, s. 228; Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá

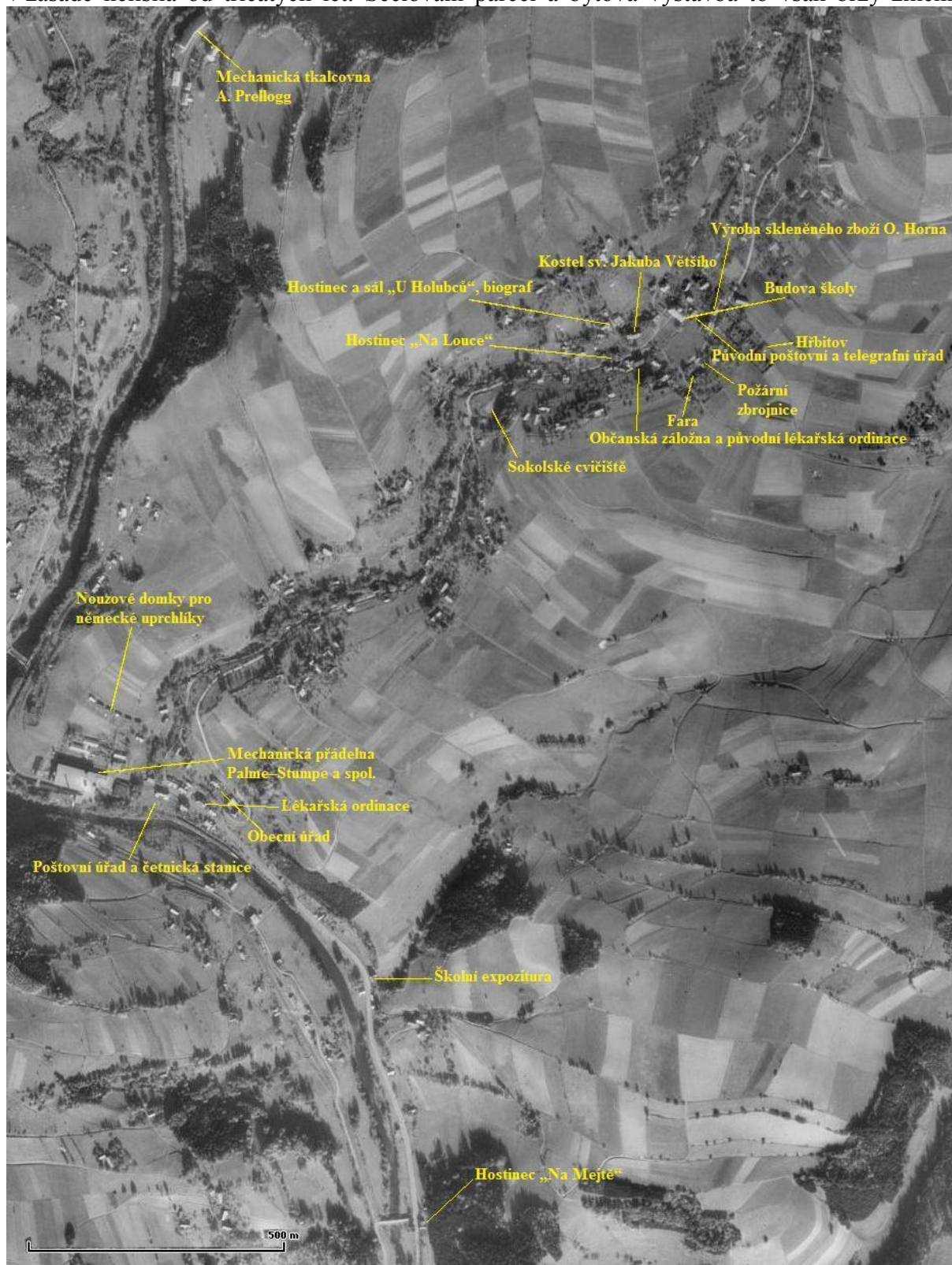
1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 165, 292, 320, 331, 337–338, 367–368; Státní okresní archiv Semily, fond 592 Národní škola Poniklá 1948–1953, k. 1, inv. č. 1, *Pamětní kniha Národní školy v Poniklé nad Jizerou 1948–1953*, s. 7, 52).

Příloha č. 33: Kněží působící ve farnosti Poniklá v letech 1918–1948 (Farní archiv v Jablonci nad Jizerou. *Pamětní kniha Poniklé fary*, s. 69; Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 71).

Příloha č. 34: Lékaři působící v obci v letech 1918–1948 (Státní okresní archiv Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 33; Archiv Obecního úřadu Poniklá. *Pamětní kniha obce Poniklé nad Jizerou 1918–1964*, s. 18, 27–28, 40, 111, 121, 131).

1. Obrazové přílohy

Příloha č. 1: Letecký pohled z roku 1953, doplněný popisky, zachytil obec v podobě, která se v zásadě nelišila od třicátých let. Seclování parcel a bytová výstavba to však brzy změní.

Příloha č. 2: Pohled na centrum obce z roku 1927. V levém dolním rohu je zachycen kostel sv. Jakuba Většího, zhruba uprostřed svítí fasáda v té době nově přestavěné budovy obecné a měšťanské školy. V pravé části je oplocený areál fary a nad ním hřbitov s márnicí.

Příloha č. 3: Prvorepublikový pohled z Přívlačky na dolní část obce. Fotografií se klikatí silnice směřující nahoru k návsi. Na pozadí se rýsují krkonošské hřebeny.

Příloha č. 4: Fotografie z třicátých let zachycuje zasněžený kostel sv. Jakuba Většího, v levém dolním rohu je vidět zadní část pomníku padlým.

Příloha č. 5: Svěcení misijního kříže u kostela během závěru svatých misíí 11. května 1924.

Příloha č. 6: Nedatovaný motiv odpočívajících býků během polních prací na ponikelských vrších. Ještě na počátku 20. století zemědělství v obci dominovalo. Upozadil ho až prudký rozvoj průmyslové výroby v době první republiky.

Příloha č. 7: Boční pohled na mechanickou přádelnu Palme–Stumpe a spol. i s vilou továrníka pochází z dvacátých let. V té době již zaměstnávala přes 200 dělníků.

Příloha č. 8: Snímek pomníku padlým pořízený nedlouho po jeho zbudování Vzdělávací ochotnickou jednotou J. J. Kolár v roce 1924. Napravo od něj vyčnívá štít fary.

Příloha č. 9: Jedna z pietních akcí u pomníku padlým, které se zde konávaly na svátek vzniku samostatného československého státu 28. října. Fotografie vznikla po roce 1936.

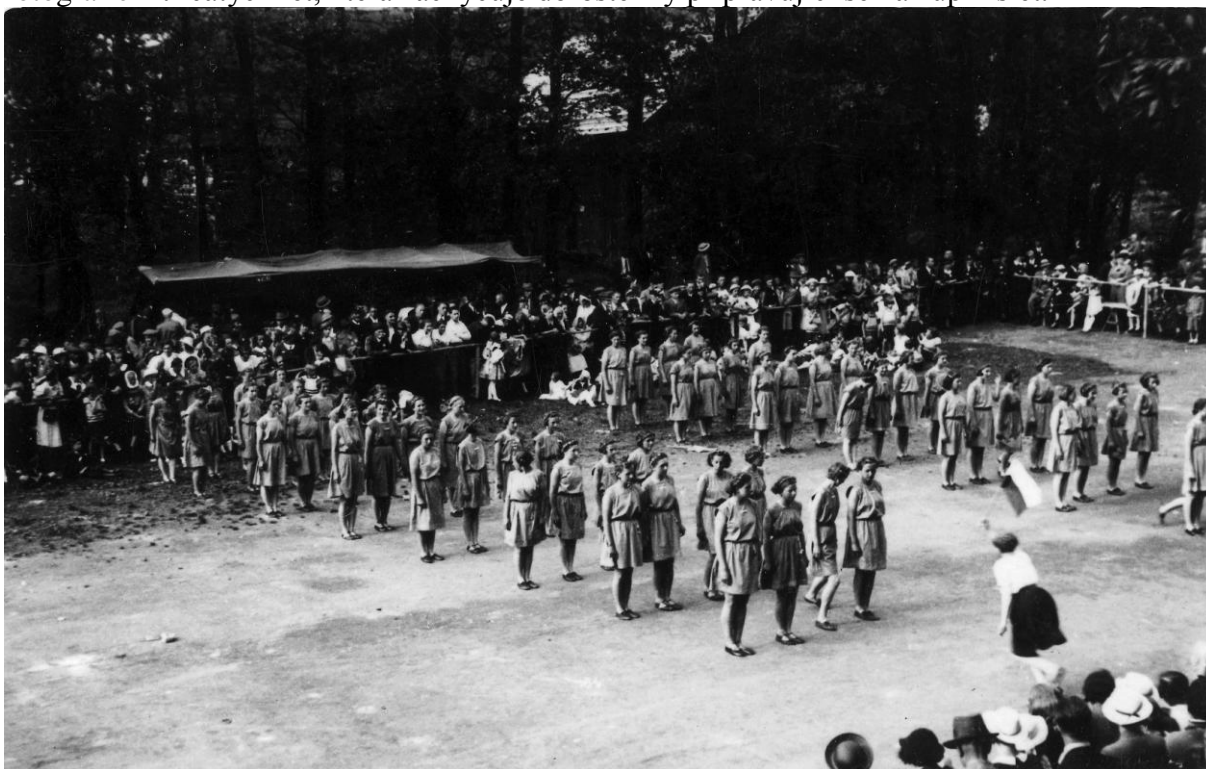
Příloha č. 10: Nedatovaná fotografie zachycuje požární zbrojnici z roku 1936. Na věži je viditelná siréna, za zbrojnicí vyčnívá farní stodola.

Příloha č. 11: Ponikelští hasiči v slavnostních uniformách kráčí v průvodu, snad u příležitosti oslav 28. října. Za nimi jede alegorický vůz. Snímek pochází ze třicátých let.

Příloha č. 12: O početnosti a aktivitě Tělocvičné jednoty Sokol v Poniklé svědčí tato fotografie z třicátých let, která zachycuje dorostenky připravující se na župní slet.

Příloha č. 13: Snímek vzniklý po roce 1936 zachycuje náladu svatojakubské puti na rozhraní července a srpna. V horní části je možno spatřit jednu z 25 lamp pouličního osvětlení, jež visí na drátě elektrického vedení.

Příloha č. 14: Za německé okupace si museli všichni obchodníci a živnostníci pořídit firemní cedule podle předepsaných rozměrů s černým švabachovým písmem na bílém podkladě. Cedule s nápisem „Schmiede Josef Kaván“ označuje kovárnu.

Příloha č. 15: Roku 1939 začalo rozšiřování hlavní silnice při řece Jizeře. Objekt za parním válcem je bývalá školní expozitura přeměněná Němci na obecnou školu, což hlásá nápis „Volksschule“. Během války ale zanikla a po osvobození byla obnovena opět jako expozitura.

Příloha č. 16: Průvod mířící k návsi při oslavě navrácení samostatnosti 1. července 1945. Vpředu je vidět alegorický vůz tažený voly, kteří mají německé vojenské čepice; na valníku jsou vidět propagandistická hesla, německé ukazatele a obrazy nacistických pohlavárů.

Příloha č. 17: Na tomto snímku z oslavy navrácení samostatnosti již průvod dorazil na návěs, kde probíhal hlavní program. Německé symboly čekají na své zničení.

2. Textové přílohy

Příloha č. 18: Výsledky komunálních voleb v Poniklé v roce 1919.

Název strany	Počet obdržených hlasů	Počet obdržených mandátů
Československá strana socialistická a Československá sociálně demokratická strana dělnická	636	20
Republikánská strana československého venkova	178	6
Československá strana lidová	77	2
Československá živnostensko–obchodnická strana středostavovská	74	2

Příloha č. 19: Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1920.

Název strany	Počet obdržených hlasů do poslanecké sněmovny	Počet obdržených hlasů do senátu
Československá národní demokracie	64	63
Československá strana socialistická	316	304
Československá sociálně demokratická strana dělnická	114	137
Socialistická strana československého lidu pracujícího	35	3
Německá sociálně-demokratická strana dělnická v ČSR	17	12
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	34	33
Československá strana lidová	83	64
Německá volební pospolitost (Německá nacionální strana a Německá národně socialistická strana dělnická)	26	24
Německá křesťansko-sociální strana lidová	1	1
Strana maloročníků, domkářů a živnostníků Republiky Československé	4	0
Republikánská strana zemědělského a maloročnického lidu	210	191

Příloha č. 20: Výsledky komunálních voleb v Poniklé v roce 1923.

Název strany	Počet obdržených hlasů	Počet obdržených mandátů
Občané v Poniklé	215	5
Československá strana lidová	171	4
Československá živnostensko–obchodnická strana středostavovská	76	2
Československá strana socialistická, Československá strana sociálně demokratická strana dělnická a Družina československých válečných poškozců	310	8
Německá strana zřizenců s pevným platem	50	1
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	159	4

Příloha č. 21: Výsledky komunálních voleb v Poniklé v roce 1927.

Název strany	Počet obdržených hlasů	Počet obdržených mandátů
Československá strana národně socialistická	440	10
Československá sociálně demokratická strana dělnická a Družina československých válečných poškozců	82	2
Německé menšiny	44	1
Československá národní demokracie	83	2
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	144	3
Československá živnostensko–obchodnická strana středostavovská	71	2
Československá strana lidová	176	4

Příloha č. 22: Výsledky voleb do okresního zastupitelstva v Poniklé v roce 1928.

Název strany	Počet obdržených hlasů
Československá národní demokracie	71
Komunistická strana Československá	58
Sjednocené německé strany	27
Československá živnostensko–obchodnická strana dělnická	69
Československá sociálně demokratická strana dělnická	111
Československá strana lidová	161
Československá strana národně socialistická	283
Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	9
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	136

Příloha č. 23: Výsledky voleb do zemského zastupitelstva v Poniklé v roce 1928.

Název strany	Počet obdržených hlasů
Československá strana národně socialistická	307
Německé pracovní a volební společenství	25
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	132
Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	3
Československá strana lidová	159 ⁵²¹
Německá národně socialistická strana dělnická	3
Československá živnostensko–obchodnická strana dělnická	88
Československá národní demokracie	45
Komunistická strana Československá	52
Německý lidový svaz	1
Československá sociálně demokratická strana dělnická	114
Německý svaz zemědělců	0
Německá živnostenská strana	1
Německá křesťansko sociální strana lidová	1

⁵²¹ V tomto případě bylo v obecní kronice psáno, že Československá strana lidová obdržela 139 hlasů, nicméně ve školní kronice je údaj 159 hlasů. Ten se jeví jako pravděpodobnější, neboť se spíše blíží počtu hlasů ve výsledcích této strany v okresních volbách, které se uskutečnily zároveň s volbami zemskými. Srov. SOkA Semily, fond 591 Obecná a měšťanská škola Poniklá 1825–1948 (1952), k. 358, inv. č. 2, *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé 1918–1948*, s. 195.

Příloha č. 24: Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1929.

Název strany	Počet obdržených hlasů do poslanecké sněmovny	Počet obdržených hlasů do senátu
Komunistická strana Československa	32	36
Československá strana národně socialistická	268	314
Československá sociálně demokratická strana dělnická	139	161
Československá národní demokracie	48	56
Československá strana lidová	175	194
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	126	152
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	74	86
Sjednocené německé strany	33	37

Příloha č. 25: Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1935.

Název strany	Počet obdržených hlasů do poslanecké sněmovny	Počet obdržených hlasů do senátu
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	180	163
Československá sociálně demokratická strana dělnická	131	127
Československá strana národně socialistická	239	212
Komunistická strana Československa	105	91
Československá strana lidová	131	130
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	148	135
Sudetoněmecká strana	28	26
Národní sjednocení	78	71

Příloha č. 26: Výsledky voleb do zemského a okresního zastupitelstva v Poniklé v roce 1935.

Název strany	Počet obdržených hlasů do zemského zastupitelstva	Počet obdržených hlasů do okresního zastupitelstva
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	185	189
Československá sociálně demokratická strana dělnická	125	135
Československá strana národně socialistická	252	239
Komunistická strana Československa	54	59
Československá strana lidová	126	128
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	128	126
Sudetoněmecká strana	26	29
Národní sjednocení	96	91

Příloha č. 27: Výsledky komunálních voleb (do místního národního výboru) v Poniklé v roce 1945⁵²².

Název strany	Počet obdržených mandátů
Komunistická strana Československa	9
Československá strana národně socialistická	8
Československá sociální demokracie	4
Československá strana lidová	3

Příloha č. 28: Výsledky voleb do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1946.

Název strany	Počet obdržených hlasů
Komunistická strana Československa	429
Československá strana lidová	182
Československá sociální demokracie	106
Československá strana národně socialistická	152
Počet vhozených tzv. bílých lístků	7

⁵²² Těchto voleb se zúčastnilo jen něco přes 200 občanů. Údaje o počtech hlasů, které jednotlivé strany obdržely, chybí. Srov. *Pamětní kniha obecné školy v Poniklé z let 1918–1948*, s. 318.

Příloha č. 29: Výsledky komunálních voleb (do místního národního výboru) v Poniklé v roce 1946 na základě výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1946.

Název strany	Počet obdržených hlasů	Počet obdržených mandátů
Komunistická strana Československa	429	11
Československá strana lidová	182	4
Československá sociální demokracie	106	3
Československá strana národně socialistická	152	4
Počet vhozených tzv. bílých lístků	7	

Příloha č. 30: Výsledky voleb do Národního shromáždění republiky Československé v Poniklé v roce 1948.

Název strany	Počet obdržených hlasů
Národní fronta Čechů a Slováků	520
Počet vhozených tzv. bílých lístků	191

Příloha č. 31: Představitelé obce v letech 1918 –1948.

Jméno	Funkce	Období
František Holubec	Starosta	1904–1919
Josef Fišera	Starosta	1919–1923
Adolf Burghardt	Starosta	1923–1938
	Předseda RMNV	1945
	Předseda MNV	1945
Emil Knappe	Starosta	1938–1945
Zdeněk Horáček	Předseda MNV	1945–1946
Jan Nechanický	Předseda MNV	1946–1954
Pozn.: RMNV = revoluční místní národní výbor, MNV = místní národní výbor		

Příloha č. 32: Správci obecné a od roku 1925 i měšťanské školy v Poniklé v letech 1918–1948.

Jméno	Funkce	Období
Josef Skrbek	Řídící učitel	1895–1925
Antonín Kubánek	Zatímní ředitel	1925–1927
Bohuslav Matoušek	Ředitel	1927–1941
Jaroslav Horák	Správce školy	1941–1945
	Zatímní ředitel	1945–1946
Josef Faistauer	Správce školního úřadu	1945
Petr Jirouš	Zatímní ředitel	1946–1948
Josef Mestenhauser	Ředitel	1948–1950

Příloha č. 33: Kněží působící ve farnosti Poniklá v letech 1918–1948.

Jméno	Funkce	Období
P. František Řimek	Farář	1918–1929
P. František Gebrt	Administrátor	1929–1936
P. Antonín Kolda	Administrátor	1936–1941
P. Josef Schneider	Administrátor	1941–1945
P. Antonín Nováček	Administrátor	1945–1946
P. Bohuslav Čálek	Administrátor	1946–1951

Příloha č. 34: Lékaři působící v obci v letech 1918–1948.

Jméno	Období
MUDr. Josef Kubánek	1918–1920
MUDr. Otakar Cholínský	1920–1927
MUDr. Gauders	1927
MUDr. Rudolf Koudelka	1927–1932
MUDr. Jan Štych	1932–1938
MUDr. Schindler	1938–1948
MUDr. Josef Tintěra	1948–1950

Anotace

Název: Život obce Poniklá od vzniku první Československé republiky do února 1948

Souhrn: Tato práce se zabývá životem podkrkonošské obce Poniklá v období od vzniku Československé republiky v roce 1918 do komunistického převratu v únoru 1948. Jednotlivé kapitoly se snaží postihnout základní témata jako např. demografii, náboženství, společensko–politický život, školství, hospodářství apod., čímž vytváří komplexní obraz obce ve sledovaném období. Obsahem je i zhodnocení pramenů a literatury a shrnutí života obce v daném období. Práce čerpá především z archivních pramenů, zejména různých kronik, ale i z publikací, které se tématicky vztahují k obsahu této práce.

Klíčová slova: Poniklá, obec, městyš, sčítání lidu, demografie, náboženství, volby, spolky, školství, hospodářství, elektrifikace, první republika, německá okupace, únor 1948.

Title: The Life of the Poniklá Village since foundation of The First Czechoslovak Republic until February 1948

Abstract: This work concentrates on the life of the Poniklá Village which is situated by the foot of Giant Mountains, during the period since foundation of the first Czechoslovak Republic until the Communist overthrow in February 1948. Individual chapters try to describe basic themes such as demography, religion, social and political life, education, economy and so on. These themes create a comprehensive picture of the village during the monitored period. In this work, there are also included parts dedicated to evaluation of resources and literature and one more chapter dedicated to evaluation of life in this village during previously mentioned period. This work is based on many archive resources and various chronicles especially, when some of the themes relevant publications were also used.

Keywords Poniklá, village, market town, population census, demography, religion, elections, clubs, education, economy, electrification, first republic, German occupation, February 1948.